

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ № 6
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ**

**АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І ПСИХОТЕРАПІЇ**

Матеріали VII Харківської науково-практичної конференції
(Харків, 2 березня 2018 р.)

Харків 2018

УДК 159.9.072

ББК 88

A43

Актуальні напрями практичної психології і психотерапії:
A43 збірник матеріалів VII Харківської науково-практичної психологічної конференції (М. Харків, 2 березня 2018 року). Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2018. 140 с.

Збірник містить тези доповідей та статті учасників VII Харківської науково-практичної психологічної конференції «Актуальні напрями практичної психології і психотерапії» з проблематики психологічних досліджень, практичної психології.

Матеріали викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018

ЗМІСТ

ЗМІСТ

Авраменко Д. В. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА	6
Агурєєва А. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СИТУАЦІЇ РИЗИКУ.....	8
Бабенко А. О. ВИДИ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	10
Бобченко О. О. РОЛЬ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ В ЗНИЖЕННІ СИМПТОМІВ ПТСР У УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....	13
Бойко А. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ.....	16
Борох О. О. СПЕЦИФІКА ВІДЧУЖЕННЯ У ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК	20
Британ М. О. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У КОНТЕКСТІ АНТИВІТАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ.....	25
Голов`ятинская О. О. ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	28
Грабовська М. В. РОЛЬ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ У ФОРМУВАННІ АНТИВІТАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ	31
Грицаєнко Т. С. ВПЛИВ ПОЗИТИВНОГО МИСЛЕННЯ НА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ	35
Домешкіна В. В. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ З НЕАКАДЕМІЧНИМИ ВИДАМИ ІНТЕЛЕКТУ У ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ.....	37
Коваль О. ПРОБЛЕМА ВІКТИМНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	41
Корепанов В. В. ТАТУЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ НЕВЕРБАЛЬНОЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ.....	44

Коркач О. С. СПЕЦИФІКА КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ У ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ	47
Ламаш І. В., Діхтенко Ю. С. ДОЛАЮЧА ПОВЕДІНКА ЯК РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ.....	52
Лещенко К. А. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ РЕФЛЕКСИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ	55
Лещенко О. С. РЕСУРСНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСКИХ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГЕНДЕРА	59
Лісна Н. А. ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	62
Мазур К. В. КОПІНГ – СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄСТІЙКОЇ ПОВЕДІНКИ.....	65
Мохорева О. М. ЗАЗДРІСТЬ ТА ЗАЗДРІСНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПСИХОЛОГІЇ.....	69
Онацька В. Д. СПЕЦИФІКА СИМПТОМОКОМПЛЕКСУ РЕФЛЕКСИВНОСТІ У ВИХОВАНЦІВ ЛІЦЕЮ «ПРАВООХОРОНЕЦЬ»	72
Павлик О. М., Василенко І. С. ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УСТАНОВОК У МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ З ФУТБОЛУ	76
Павлик О. М., Маренич Г. В. ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ ЮНИМИ ТХЕКВОНДИСТАМИ	79
Петренко О. І. МІСЦЕ ЕМПАТІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА.....	82
Попова К. А. СПЕЦИФІКА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ	85
Потапенко В. В. РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ У МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ.....	89
Потупало Д. Р. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У СТУДЕНТІВ	92

Сабазова Ю. О. ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ.....	95
Садовнича А. В. ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ У ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ УВАГИ.....	98
Селюто М. Д. ПРОБЛЕМА БРЕХЛИВОСТІ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ	102
Сергієнко Г. В. КІБЕРБУЛІНГ: СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ЯВИЩЕ СЕРЕД МОЛОДІ	105
Склярів О. М. СПЕЦИФІКА ПРОАКТИВНОЇ КОПІНГ ПОВЕДІНКИ ЗАСУДЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ У КОНТЕКСТІ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	108
Слісаренко О. П. ПІДЛІТКОВИЙ БУЛІНГ ТА КІБЕРБУЛІНГ ЯК ПРЕДМЕТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	112
Тимченко С. А. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ЯК ОДИН З ВИДІВ ОСОБИСТІСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	115
Цигічко К. Д. САМОРЕГУЛЯЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У СИТУАЦІЯХ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ.....	118
Чекуров П. О. РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	120
Шабаліна М. О. СТРАХ ЯК ПРОЯВ ЕМОЦІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ НА НЕБЕЗПЕКУ	124
Шевцова І. І. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДИТИНИ В ІНТЕРНЕТІ.....	127
Шломін О. Ю. КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	130
Шрайнер А. В. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ ТА РЕФЛЕКСІЇ У ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ	133

Авраменко Дар'я Василівна,

студентка 3-го курсу гуманітарного факультету Харківського національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

Насиченість сучасного ринку та вибагливість сьогоденного споживача обумовлюють популярність такого напряму дослідження як психологія реклами.

Одним з найважливіших напрямків діяльності рекламіста є вивчення психологічних закономірностей поведінки людини щодо придбання товарів та послуг. Саме цим обумовлена необхідність врахування особливостей сприйняття споживача, засвоєння інформації, вироблення певних переконань та ставлення до покупки, формування його потребово-мотиваційної сфери та професійного впливу на сферу свідомості особистості. Дослідження цих факторів дає основні параметри для розробки рекламних концепцій [1, с. 285-287].

На рубежі XIX-XX століть реклама в психології розглядалася як односпрямований вплив рекламіста на споживача. І в цей час ця точка зору як і раніше висловлюється й приймається деякими сучасними авторами [2, с. 24].

В 1923 році німецький психолог, професор Психологічного інституту Вюрцбургського університету Т. Кеніг стверджував, що торговельна реклама це не що інше, як планомірний вплив на людську психіку з метою викликати в ній вольову готовність купити рекламований товар. Наявність у споживача об'єктивної потреби в рекламованому товарі як головна умова ефективної реклами професором практично не розглядалася [2, с. 26].

Сьогодні багато практиків усе ще переконані, що, впливаючи на свідомість або підсвідомість споживачів, реклама здатна прямо створювати

потреби в рекламованих товарах і послугах штучно. Подібні погляди в сучасній науковій психологічній літературі та у маркетинговій літературі досить часто зазнають критики, визнається лише опосередкована участь реклами в процесі формування потреб [3, с.87-89].

Стосовно реклами на сьогоднішній день існує два переважних погляди. Європейські фахівці пояснюють психологію реклами як інструмент впливу на волю людини. Формування у споживача необхідності придбати товар, згідно думки європейських учених – є головною метою реклами. Американські психологи навпаки, спочатку ідентифікують потреби потенційного клієнта, а потім шляхом акцентування уваги на найбільш привабливих характеристиках потрібного клієнтові товару створюють рекламу [4].

Дослідженнями психологів доведено, що сприйняття і переробка рекламної інформації здійснюються під впливом безлічі різних факторів, але три з них присутні практично завжди: це когнітивний (пізнавальний), емоційний (афективний) і поведінковий (конативний) чинники [5, с.76-87].

Вивчення когнітивного компонента передбачає аналіз ряду процесів переробки інформації, таких, як відчуття і сприйняття, пам'ять, уявлення та уява, мислення і мова, і ін.

Афективний (емоційний) компонент рекламного впливу визначає емоційне ставлення до об'єкта рекламної інформації.

Поведінковий компонент включає в себе як усвідомлену поведінку, так і поведінку на несвідомому, неусвідомлюваному рівні. На усвідомлюваному рівні в купівельній поведінці виявляються мотивації, потреби, воля людини. На неусвідомлюваному рівні - установки та інтуїція людини [5, с.76-87].

На думку сучасних фахівців, двоякість психології реклами, а саме вивчення ефективності методів психологічного впливу в рекламі, а також співвідношення впливу й потреб обумовлює основну проблему діяльності рекламистів.

Розв'язання цього протиріччя дасть змогу рекламісту вирішити такі задачі, як підвищення ефективності рекламного проекту і відповідно успіху

продукту на ринку, розкриття мотивів і спонукання людей до здійснення покупки, підвищить успішність просування і збут продукції.

Раціональне впровадження принципів рекламної психології дозволить значно підвищити ефективність рекламних комунікацій і створити максимально комфортні умови взаємин виробника, рекламіста та споживача [4].

Список бібліографічних посилань

1. Карпова С. В. Рекламное дело: учебник и практикум для прикладного бакалавриата. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство Юрайт, 2014. 431 с.
2. Мокшанцев Р. И. Психология рекламы: Учебное пособие для студ. вуз.. М.; Новосибирск : ИНФРА-М : Сибирское соглашение, 2001. 228, с.
3. Джефкінс Френк. Реклама: Практичний посібник. К. : Знання, 2001. 456 с.
4. Бутенко Н. Ю. Соціальна психологія в рекламі. URL: <http://www.readbook.com.ua/book/37/912/> (дата звернення: 12.02.2018).
5. Солсо Р. Когнитивная психология.— 6-е изд. СПб. : Питер, 2006. 589 с.

Науковий керівник: Жарікова Світлана Борисівна, доцент кафедри психології Харківського національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», кандидат психологічних наук.

Агурєєва Анна Олександрівна,

студентка 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СИТУАЦІЇ РИЗИКУ

У найширшому психологічному трактуванні поняття «прийняття рішення» може розумітися як вибір людиною (або групою осіб) в умовах невизначеності між альтернативами, заданими предметами, ідеями або діями.

Прийняття рішень у ситуації ризику надзвичайно актуальне у сучасному суспільстві, воно потребує додаткового вивчення й дослідження на теоретичному та практичному рівнях. Необхідне додаткове висвітлення та опрацювання схильності до ризику як особистісної характеристики.

Ухвалення рішення називається «гарячим» процесом - на відміну від «холодних» процесів (наприклад, використання знань), оскільки особистість в ситуації вибору не тільки усвідомлює, а й переживає свій вибір. У психологічній регуляції вирішення завжди представлено взаємодією пізнавальних (розумових, інтелектуальних, когнітивних) і особистісних (індивідуальних, суб'єктивних, смислових) «регуляторів» [1, с.476].

Важливо зазначити, що поняття ризику пов'язується в науці як з характеристиками дій людини, так і з об'єктивними обставинами його життя і діяльності в суспільстві (доіндустріальному, індустріальному, постіндустріальному) [4, с.49].

Розкриваючи цю думку, О. Запорожець та Б. Халмурадов визначають ризик «як ступінь ймовірності певної негативної події, яка може відбутися у певний час або за певних обставин...» [2, с. 332].

Відмінність завдань та ситуацій, що містять фактор ризику, було представлено в книзі Ю. Козелецького. Він вказав: «Найбільш характерна риса ризикованих завдань – наявність невизначеності, тобто того, що результати, які будуть отримані особою, приймають рішення, залежать від подій, які неможливо передбачити з повною визначеністю » [3, с. 52].

Можна сказати, з одного боку, в цьому визначенні мається на увазі здатність до передбачення суб'єкта, а з іншого, джерело невизначеності не залежить від його здатності до передбачення. Тим самим джерело невизначеності скоріше варто трактувати як зовнішньо-ситуаційний.

Окрім того, прийняття рішень передбачає вибір в умовах невизначеності з безлічі можливих альтернатив, невизначеності розвитку ситуації в часі після вибору розглянутої альтернативи, невизначеності критеріїв вибору або відсутності правильного рішення [4,с.55]. Тому можна сказати, що ухвалення рішення вирішує ситуацію невизначеності.

Підбиваючи підсумок, зауважимо, що люди ухвалюють ризиковані рішення, коли очікують на певну користь від цього. Рішення про ризик відбувається і на індивідуальному, і на груповому рівні як прийняття ризику завжди відбувається відповідно до суб'єктивної системи оцінювання та пов'язане з особливостями емоційно-вольової сфери людини.

Список бібліографічних посилань

1. Бірюков Б. В., Тихомиров О. К. Прийняття рішень як предмет методологічних і психологічних досліджень. В кн.: Козелецький Ю. Психологічна теорія рішень. М.: «Прогрес», 1979. С. 464 – 500.
2. Безпека життєдіяльності: підручник. О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Применко та ін. К.: Центр учбової літератури, 2013. 448 с.
3. Козелецький Ю. Психологічна теорія рішень. М.: Прогрес», 1979. 503 с.
4. Корнилова Т. В. Риск и принятие решений: Психология неопределенности. Монография подготовлена по проекту РГНФ. №14-46-93004. 242 с.

Науковий керівник: Посохова Яна Сергіївна, старший викладач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук.

Бабенко Анна Олександрівна,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИДИ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ

У нашому суспільстві, орієнтованому на свободу особистості, залежність розглядають, в першу чергу, як негативне явище. Це не зовсім справедливо: весь процес виховання спочатку побудований на залежності дитини від батьків і, більш того, зміцнює цю залежність. Тільки коли в

дитини вже складені основні соціальні норми, дорослі можуть почати формувати самостійність і незалежність дитини [1, с. 56].

Залежність - це нав'язливий стан, при якому людина не може жити без чого-небудь. Предмет залежності стає метою життя, і поступово затагує людину у свої тенета.

З усіх видів залежності можна виділити ті, що найчастіше зустрічаються:

Алкогольна - одна з найбільш поширених видів залежностей, яка змушує людину вживати спиртні напої. Спочатку алкоголь приймається ситуативно, для того, щоб зняти стрес, але поступово організм звикає до регулярного прийому спиртних напоїв і починає «вимагати» надходження алкоголю. В результаті людина просто не може жити без прийому спиртних напоїв.

Наркотична - в її основі лежить необхідність прийняття хімічних речовин - наркотиків, що викликають розлади сприйняття (ілюзії, галюцинації), нечутливість до болю, ступор.

Медикаментозна - може виникати на тлі прийому лікарських препаратів. Безпечні, на перший погляд, ліки, що продаються у всіх аптеках, стають причиною залежності. Суть такої залежності - вживання все більших доз препарату, патологічне небажання відмовитися від його прийому.

Куріння - варіант залежності, коли тютюн і його похідні необхідні людському організму для нормального функціонування.

Залежність від азартних ігор (лудоманія) - при цьому виді залежності центром життя людини стають азартні ігри: карточні ігри, рулетка, всілякі тоталізатори. Початковим пусковим фактором є бажання виграти велику суму грошей.

Інтернет-залежність - сучасний вид залежності, при якому виникає нав'язливе бажання постійно перебувати у Всесвітній Мережі. Існує кілька

різновидів інтернет-залежності, найбільш поширена - залежність від комп'ютерних ігор (ігроманія).

При релігійному фанатизмі, або релігійній залежності, метою життя являється дотримання принципів певної релігії. Останнім часом даний вид залежності став зустрічатися все частіше. Створюються нові віровчення, проповідують які харизматичні, наділені видатними якостями люди, які вміють переконувати. Вони знаходять собі послідовників, слабких, невпевнених у собі людей. В основі віровчення може бути безліч законів, в більшості своїй - абсолютно безглузвих, однак залежних людей змушують дотримуватися їх.

Емоційна залежність - варіант психологічної залежності, коли виникає патологічна прихильність, любов до когось. Кожен з нас когось любить, до когось прив'язаний, однак якщо ця любов стає основою всього життя, якщо без прихильності улюбленого людина не може нічого робити, та й просто жити, тоді можна говорити про емоційну залежність [3, с. 21].

Особливе місце, на сьогоднішній день, займає міжособистісна залежність. Явище міжособистісної залежності є складним і багатоплановим, в зв'язку з чим дослідники розмежовують залежність як нормативне явище і надмірну залежність, що викликає деструктивні особистісні зміни.

Надмірна залежність являє собою специфічний стан, в основі якого лежить сильна потреба в емоційній близькості, любові і прийнятті з боку значущих інших, ригідне прагнення до отримання допомоги і підтримки на тлі постійного відчуття себе як безпорадного і слабого незалежно від конкретної ситуації. Невід'ємними рисами залежної особистості виступають невпевненість в собі, самонедостатність, почуття безпорадності, тривога з приводу можливої розлуки і самотності та ін.

На відміну від надмірно залежних індивідів, люди з нормативної залежністю демонструють значну гнучкість в спілкуванні, здатність звертатися за допомогою по мірі виникнення об'єктивної необхідності, вміють встановлювати довготривалі емоційні стосунки. Здорова залежність пов'язана з широким спектром поведінкових реакцій, відрізняється

адаптивністю та варіативністю. Коріння здорової залежності - в авторитетному, послідовному і надійному стилі батьківського виховання, який формує у дитини почуття впевненості, безпеки, а також переконання в тому, що далеко не завжди звернення за допомогою до інших є ознакою слабкості або власної неспішності.

З усього вище сказаного можна зробити висновок, що успішні, самозадоволені люди, менш схильні до різного виду залежностей. Тому, самовдосконалення, навчання, прийняття себе - знижує фактори ризику потрапляння в групу залежних.

Список бібліографічних посилань

1. Макушина О. П. Психологическая зависимость подростков от родителей: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.13 Москва, 2001.17с.
2. Майерс Д. Социальная психология: СПб. Прайм-Еврознак, 2002. 512с.
3. Фортунатова Л. И., Патырбаева К. В., Попов А. В., Мазур Е. Ю., Теоретические аспекты проблемы возникновения аддиктивного поведения в подростковом возрасте. Москва, 2013. 21с.

Науковий керівник: Шиліна Алла Андріївна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Бобченко Ольга Олександрівна,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ЗНИЖЕННІ СИМПТОМІВ ПТСР В УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Актуальність дослідження посттравматичного стресу учасників бойових дій безпосередньо пов'язана зі специфікою їх професійної

діяльності, яка пред'являє підвищені вимоги до стресостійкості та психологічних якостей особистості, що впливають на ефективність діяльності в екстремальних умовах.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) - це непсихотична відставлена і/або затяжна реакція на стресову подію або ситуацію (короткочасну або тривалу) виключно загрозливого або катастрофічного характеру, які в принципі можуть викликати загальний дистрес майже у будь-якої людини (наприклад, військові дії, серйозні нещасні випадки, спостереження за насильницькою смертю інших, роль жертви тортур, тероризму) [3].

Незважаючи на численні дослідження, спрямовані на аналіз факторів розвитку ПТСР, його клінічних характеристик, актуальним є вивчення даного питання у зв'язку з продовження стану антитерористичної операції (АТО) [2].

До вивчення впливу травмуючої події на психіку людини зверталися зарубіжні та вітчизняні вчені, такі як Р. Волошин, В. Є. Галенко, Е. М. Залкінд, А. Кардинер, Е. Крапелін, Л. Пушкарьов, Н. В. Тарабріна, М. В. Соловйова [1,4].

Метою даного дослідження є вплив копінг-стратегій на інтенсивність протікання посттравматичного стресу у учасників бойових дій.

У якості досліджуваних виступили чоловіки, учасники бойових дій, віком від 19 – 54 років, у кількості 35 осіб.

З них складають 54% учасників бойових дій, які понад 1 місяць знаходяться поза зоною бойових дій, та мають статус демобілізовані. 32% - це учасники бойових дій, що з певною періодичністю повертаються в зону бойових дій, для подальшого несення служби. 14% - це учасники бойових дій, які на даний момент безпосередньо знаходяться в зоні бойових дій.

У процесі дослідження були використані «Опитувальник травматичного стресу» (І. О. Котеньова), Опитувальник «Подолання важких

життєвих ситуацій (ПТЖС- SVF120)» (В. Янке і Г. Ердманн в адаптації Водопьянкової), для математико-статистичного аналізу було застосовано коефіцієнт рангової кореляції Пірсона.

Результати дослідження свідчать про те, що сформовані позитивні копінг-стратегії у учасників бойових дій сприяють подоланню травматизації. Слід зазначити, що чим більше учасники бойових дій відчують себе здатними аналізувати ситуацію, планувати та виконувати дії по контролю і вирішенню проблем, чим більше вони відчують себе здатними запобігати стресовим ситуаціям в майбутньому, тим менше їм властиві ПТСР або гострий стресовий розлад, тим менше вони оцінюють військові події як травматичні, менше уникають спогадів, і, відповідно, є більш соціально адаптованими.

Травматична подія в учасників бойових дій може наполегливо переживатися знову одним із наступних способів: вторгненням неприємних спогадів, повторюваними сновидіннями або «флешбеками», що викликають виражений психологічний дистрес, фізіологічними реакціями на "ключові" стимули, асоційовані з травмою.

Сформовані позитивні копінг-стратегії в учасників бойових дій і стратегії відволікання від стресу та звернення до позитивних ситуацій і станів, зокрема, допомагають не уникати спогадів і розмов про травму, що, можливо, сприяє ефективній переробці травматичного досвіду.

Учасники бойових дій, що здатні суб'єктивно знижувати значення сили, тривалості або тяжкості напруги, диференціювати особисту відповідальність і відповідальність інших людей, звертатися до позитивних ситуацій, розслаблятися фізично і відпочивати, шукати соціальну підтримку і допомогу, не здатні уникають думок, почуттів, спогадів і розмов про травму, що, можливо, сприяє ефективній переробці травматичного досвіду. Вони прагнуть контролювати власні реакції і тримати себе в руках.

Симптоми вторгнення актуалізують копінг-стратегію «самоконтроль» як прагнення впоратися з ними, страх втратити самовладання перешкоджає переробці травми і сприяє збереженню симптомів «вторгнення».

Список бібліографічних посилань

1. Бульчик Т. І., Мушкевич М. І. Психологічні особливості особистісного та сімейного функціонування учасників АТО. *Психологія: реальність і перспективи*. 2017. №. 8. С. 31-36.
2. Заворотный В. И. Посттравматические стрессовые расстройства у участников антитеррористической операции (боевые психогении, клиничко-психопатологическая характеристика). *Український вісник психоневрології*. – 2017. №. 25, вип. 1. С. 48-50.
3. Кокун О. М. Психологічна робота з військовослужбовцями-учасниками АТО на етапі відновлення: методичний посібник / О. М. Кокун та ін.:Київ, 2017. 282 с.
4. Тарабрина Н. В., Хажуев И. С. Посттравматический стресс и защитно-совладающее поведение у населения, проживающего в условиях длительной чрезвычайной ситуации. *Experimental Psychology*. 2015. Т. 8. №. 3. 538 с.

Науковий керівник: Чепіга Лада Петрівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Бойко Аліна Володимирівна,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ

Професійна діяльність лікаря є явищем складним, багатограним, динамічним. Належачи до професій суб'єкт-суб'єктного типу, діяльність лікаря проходить в умовах підвищених соціо - психологічних вимог і пов'язана з високою розумовою і психоемоційною напругою. У зв'язку з тим, що об'єктом професійної діяльності лікаря є людина, її здоров'я і навіть

життя, вимоги до моральних, цивільних, інтелектуальних якостей фахівця завжди були підвищеними у порівнянні з іншими категоріями професій.

Висока соціальна значущість медичної праці, пов'язаної з чинниками дестабілізуючого впливу на особистість лікаря, - з одного боку, і відсутність науково обґрунтованої системи психологічного забезпечення розвитку суб'єкта лікарської праці на усіх етапах його професійного і життєвого шляху - з іншою, обумовлює потребу у визначенні психологічної специфіки професійної діяльності лікаря і формування на цій основі концепції психологічного супроводження лікарської діяльності, складання професіограми професії лікаря.

Існує низка праць, у яких розкриваються питання щодо професійної діяльності і професійного розвитку лікаря (М. Банчук, О. Біловол, А. Борисюк, В. Волкова, Н. Манухіна, Є. Соколова, Ф. Крегера та інші). Показано, що у професійній діяльності лікар стикається не просто з негативними емоціями пацієнтів, а з болем, стражданням, горем, смертю. Це не може не відбиватися на особистості лікаря, насамперед, на його психічному і психологічному здоров'ї. Підвищена відповідальність за життя і здоров'я людей – ще одна особливість професійної діяльності лікаря. Великі психічні та фізичні навантаження, стан невизначеності, потребують розвиненої психологічної готовності до даної діяльності [2; 5]. Отже, виникає питання побудови психограми, в якій було б відбито професійно-важливі якості особистості лікаря.

Одна із перших емпіричних типологій особистості лікаря належить К. К. Платонову [4], в основу якої автором покладена міра збігу функцій, що відповідають статусу лікаря, з його реальними особистісними особливостями. Залежно від спрямованості особистості автор визначає три типи лікарів-фахівців:

- лікар, орієнтований на різноманітні цінності;

- лікар, для якого орієнтація на професійні, морально-етичні цінності носить зовнішній, формальний характер;

- лікар, дезорієнтований відносно особистісних цінностей, в силу низького духовного і морального рівня.

За даними багатьох науковців, успішна лікарська діяльність визначається такими психологічними особливостями її суб'єкта, як високий рівень комунікативної компетентності, що реалізовується відносно пацієнтів, їх родичів, а також медичного персоналу; важливу роль грають незалежність і автономність лікаря, його упевненість у власних силах і стійкість в ситуаціях непопулярності і відкидання, у поєднанні з гнучкістю і пластичністю поведінки в нестандартних професійних ситуаціях, що змінюються, висока міра стійкості до стресу, до інформаційних і емоційних перевантажень, наявність розвинених механізмів адаптації і компенсації з високою значущістю екзистенціально-гуманістичних цінностей, що формують далеку життєву перспективу [2; 3; 5]

Цікавим є дослідження І. Войтенко, де він вивчав думку пацієнтів щодо найбільш важливих, позитивних і найбільш неважливих, негативних професійних якостей лікаря, які відповідно забезпечують успішність його діяльності або неуспішність. Показано, що пацієнти найбільш цінують пунктуальність, охайність, уважність (на ці якості вказало 100% опитаних). Далі йдуть здатність до співпереживання та професійний рівень (96% і 92,5% відповідно). Серед негативних якостей пацієнти виділяють: неухайність з боку лікаря (100%), грубість (92,5%), зарозумілість (94%), неохайність (77,5%) [2]. Як бачимо, це, насамперед, комунікативні та етичні якості.

Як вказує Алексєєва О. Б., останніми роками на основі особистісно орієнтованого підходу істотно збільшилася міра «особистісно-сміслової місткості» процесу професійної підготовки медичних працівників. Майбутній фахівець має можливість зіткнутися з великою кількістю різнопорядкових граней і аспектів майбутньої професійної діяльності в

широкому діапазоні - від медичної діяльності в різних спеціалізаціях до менеджерських ролей у сфері охорони здоров'я [1]. Відповідно зростає і кількість особистісних сенсів, що проектується особою професіонала на майбутню професійну діяльність й підвищуються вимоги до професійно-психологічної підготовки майбутніх лікарів.

Список бібліографічних посилань

1. Алексеева Е. Б. Профессиональное становление личности в медицине : теоретико-методологические основы психологического анализа. *Вестник Адыгейского государственного университета*. Серия 3. Педагогика и психология. 2015. С. 166- 172.

2. Борисюк А. Психологічні особливості професійної діяльності лікаря. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2015. № 4. С. 118-121. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/apcnim_2015_4_21 (дата звернення : 15.02.2018)

3.Кахно І. В. Детермінанти особистісного становлення студентів–медиків на етапі професійного навчання // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України Проблеми сучасної психології. 2010. Випуск 8. С.418 - 428.

4.Платонов К. К. Личность в медицине // *Этико-психологические проблемы медицины*. Ред. Г.И. Царегородцев. М.: Медицина, 1978. 392 с.

5. Ясько Б. А. Психология личности и труда врача (курс лекций): учеб. пособие. Ростов н/Д: Феникс, 2005. 304 с.

Науковий керівник: Жданова Ірина Вячеславівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Борох Оксана Олександрівна,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА ВІДЧУЖЕННЯ У ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

Більшість людей у сучасному світі практично ніколи не залишаються зовсім самі, вони завжди з іншими. Але, з іншого боку, належність до спільноти і наявність зв'язків не передбачають причетності, взаємного споріднення, стабільності і довготривалості особистісних відносин. Це протиріччя породжує для людини ситуацію тотальної самотності, яка по-різному проявлена на емпіричному і трансцендентальному рівні. Опиняючись щохвилини у бурхливому інформаційному потоці, людина постає перед необхідністю постійно змінюватися і вибирати, щоб не відстати від мінливої дійсності. Ця динамічність призводить до втрати сприйняття себе як цілісної особистості.

Одним із ключових категорій у філософії та психології є поняття «відчуження». Складність сенсу категорії «відчуження» пов'язана з тим, що цей термін охоплює різні явища людського буття. У самому загальному визначенні, відчуження – це крайня форма соціального переродження людини, втрата ним своєї родової сутності [1, с. 20].

Відчуження як окремий феномен, вартий особливої уваги, з'явилося у трансцендентальній філософії у І. Фіхте, який розумів його як неминучий процес, завдяки якому «Я» досягає своєї сутності. І. Кант розглядав відчуження в гносеологічному аспекті, визнаючи, що реальність безвідносно до її пізнання, є «річчю в собі». Зовнішній, штучний, створений людиною світ протистоїть їй як продукт відчуження творчості її власної діяльності. Відчуження, за І. Кантом, долається єдністю творчої діяльності та пізнання. Гегель також розглядав проблему відчуження, вводячи це поняття як

філософський термін, як неминучий «перехідний щабель по діалектичному шляху «Духу до себе» [3, с.81]. Л. Фейербах проблеми відчуження розглядає у сферу релігії. Людина – суб'єкт відчуження. Людина відчужує свою сутність в релігії. Подолання відчуження – це усвідомлення на більш високому соціокультурному рівні неспроможності відчуження людської сутності, втілення її в Богові [3].

Проблемою відчуження людини у різний час займалися Г. С. Батищев, В. С. Біблер, Г. Гегель, Т. Гоббс, Е. В. Ільєнков, Ж.-Ж. Руссо, Ж. П. Сартр та ін. Велику увагу вони приділили категоріальному аналізу поняття відчуження, проблемі генези відчуження, а також опису та аналізу наслідків цього явища для суспільства та індивіда. Водночас ця проблема одержала певне відображення у психолого-педагогічній літературі. До неї зверталися Є. В. Бондаревська, А. О. Вербицький, Т. Д. Дубовицька, М. Г. Зотов, І. О. Колесникова, С. В. Кульневич, Ю. В. Сенько, В. В. Сериков, В. О. Сластенін, Є. М. Шиянов та ін.

У психологічному вимірі під відчуженням розуміється процес і результат зміни діяльності і життєдіяльності особистості, що приводить її до самотності і відокремленості, відкидання іншими людьми і суспільством, трансформації свого «Я» і особистісного сенсу [4].

Відчуженість може розглядатися як стан, що виникає в результаті відчуження особистості та характеризується замкнутістю, конформністю, відчаєм, озлобленістю, асоціальністю, протиставленням себе і навколишнього світу [2].

З позитивної сторони відчуження – це спосіб людського буття, джерело і засіб прогресу, спосіб пізнання, інструмент освіти і розвитку. Негативна сторона пов'язана з тим, що відчуження є глибокою екзистенціальною проблемою, якій притаманні всередині особистісний конфлікт, втрата людиною зв'язку з самим собою та іншими людьми, відрив від своєї реальної природи, неповнота і ущербність «Я» [4, с.134]

Одним з основних причинних факторів відчуження виступає те, що індивід підпорядковується владі зовнішніх впливів, сил, які чужі йому і його природі, що, в свою чергу, може викликати переживання незадоволеності, розрив між існуванням і сутністю і відчутного невідповідності суцього належному [3, с .84].

Відчуження в сучасному суспільстві, носить майже загальний характер; воно пронизує ставлення людини до своєї роботи, до споживаних їм речей, до держави, до своїх ближніх і до самого себе. Відчуження між людиною і людиною веде до втрати загальних і соціальних труднощів спілкування.

Мета дослідження – виявити специфіку відчуження в контексті самотності у чоловіків і жінок.

Для досягнення мети було використано опитувальник «Суб’єктивне відчуження» (С. Мадді в адаптації Є. Н. Осіна).

Результати дослідження форм відчуження у жінок та чоловіків за представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники форм відчуження у жінок і чоловіків ($M \pm m$)

Форма відчуження	Чоловіки	Жінки	T	p
Безсилля	30,7±10,3	40,9±14,7	2,2	0,05
Нігілізм	40,6±10,7	32,7±6,2	2,5	0,05
Авантюризм	44,8±12,7	34,2±22,2	2,4	0,05
Вегетативність	18,3±14,2	11,5±11,3	1,6	-

При аналізі результатів дослідження, представлених у таблиці 1, ми бачимо, що у групі жінок така форма відчуження, як безсилля, у жінок виражена вірогідно більше, ніж у чоловіків (відповідно 40,9±14,7 і 30,7±10,3, $t = 2,2$). Це означає, що жінки характеризуються більш вираженим відчуттям

втрати віри в свою здатність впливати на життєві ситуації, ніж чоловіки, яким властиве намагання тримати ситуацію під контролем у будь-якому разі. Отриманні данні не дозволяють говорити про те, що чоловіки характеризуються так само.

З урахуванням довірчих інтервалів показники у групі жінок можуть бути віднесені до високого рівня з нормативами тесту, тоді як у групі чоловіків – до низького. Це дозволяє вважати, що жінкам притаманним є відчуття втрати віри в свою здатність впливати на життєві ситуації на відміну від чоловіків, яким властиве намагання тримати ситуацію під контролем у будь-якому разі. Відчуття безсилля супроводжується усвідомленням важливості того, що відбувається, що підвищує тривожність, але сприяє пошуку виходу із ситуацій, який не завжди є конструктивним.

За шкалою «Веgetативність» не було встановлено відмінностей між чоловіками та жінками $18,3 \pm 14,2$ у групі чоловіків та $11,5 \pm 11,3$ у групі жінок), що говорить нам про подібність прояву апатії, яка є наслідком втрати переживання осмисленості.

Виявлено, що така форма відчуження, як нігілізм у чоловіків виражена вірогідно більше, ніж у жінок (відповідно $30,7 \pm 10,3$ і $40,9 \pm 14,7$, $t = 2,5$), що означає більшу здатність чоловіків до заняття деструктивної позиції та знаходження сенсу життя та діяльності, навіть якщо це псевдосенс.

У чоловіків також більше виражена така форма відчуження, як авантюризм ($44,8 \pm 12,7$ у групі чоловіків та $34,2 \pm 22,2$ у групі жінок, $t = 2,4$), тобто їм в більш значній мірі притаманне компульсивне твердження життєвості у екстремальних видах діяльності, що не мають спільного зі справжньою повнотою на наповненістю життя. Чоловіки, переживаючи втрату сенсу повсякденного життя, намагаються подолати відчуження через гострі відчуття.

У групі жінок така форма відчуження, як безсилля, виражена вірогідно більше, ніж у чоловіків. Жінки частіше відчують втрату віри в свою

здатність впливати на життєві ситуації, ніж чоловіки, яким властиве намагання тримати ситуацію під контролем у будь-якому разі. Така форма відчуження, як нігілізм у чоловіків виражена вірогідно більше, ніж у жінок, що означає більшу здатність чоловіків до заняття деструктивної позиції та знаходження сенсу життя та діяльності, навіть якщо це псевдосенс.

У чоловіків також більше виражена так форма відчуження, як авантюризм тобто їм в більш значній мірі притаманне компульсивне твердження життєвості у екстремальних видах діяльності, що не мають спільного зі справжньою повнотою на наповненість життя. Чоловіки, переживаючи втрату сенсу повсякденного життя, намагаються подолати відчуження через гострі відчуття. Вірогідні відмінності було виявлено у показниках відчуження від суспільства, яке у жінок достовірно вище, ніж у чоловіків. Суттєвими є також відмінності у відчуженні в особистісних стосунках. Загальний рівень відчуження у жінок вище, ніж у чоловіків.

Таким чином, відчуження є універсальною категорією, притаманною людському суспільству на кожному етапі його історичного розвитку, однією з найгостріших загальнолюдських проблем, що має специфічні причини і форми свого існування.

Список бібліографічних посилань

1. Абсава Н. Д. К вопросу об отчуждении и некоторых его формах // *Отчуждение человека в перспективе глобализации мира: сб. статей* / СПб.: Петрополис, 2001. С. 204–222.

2. Екимчик О. А., Крюкова Т. Л. Феноменология совладания с одиночеством в романтических отношениях. *Вестник Костромского государственного университета*. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. 2014. №4. С.51-57.

3. Иванова Е. В. К вопросу понимания феномена «ОТЧУЖДЕНИЕ» в отечественной и зарубежной психологической науке. *Молодой ученый*:

вызовы и перспективы.: сб. ст. по материалам XXVI междунар. заочной науч.-практ. конф. – № 1 (26). М., Изд.«Интернаука», 2017. С. 79 – 83.

4. Лукьянова У. А. Отчуждение как предпосылка асоциального поведения в подростковой среде */Роль и значение современной науки и техники для развития общества: сборник статей Международной научно-практической конференции (28 апреля 2017 г., г. Екатеринбург). В 3 ч. Ч.2.* Уфа: МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2017. С.133 – 136.

Науковий керівник: Шиліна Алла Андріївна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Британ Марія Олександрівна,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У КОНТЕКСТІ АНТИВІТАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ

Умови нинішнього буття нашої країни, що характеризуються значущими соціальними змінами, складністю та швидкими темпами, змушують сучасну людину долучатися до нових соціальних ситуацій, що відсутні у її наявному досвіді, а тому відображаються у свідомості людини як ситуація невизначеності. Саме це може ставати причиною появи тривоги, невпевненості та страхів за майбутнє. Стійкість до таких стресів визначається як толерантність до невизначеності. У випадку більш критичного стану, з'являються антивітальні уявлення у вигляді відсутності цінності буття, де останнім кроком є суїцид. Більшість дослідників під антивітальністю розуміють спрямованість людини проти свого життя, що може включати пасивні міркування суб'єкта про недоречність свого життя, суїцидальні думки, суїцидальні уявлення, суїцидальні переживання та суїцидальні

тенденції що виступають першими ознаками потенційної спроби суїциду. Пошук шляхів подолання кризових проявів, вивчення механізмів виникнення антивітальності та її взаємозв'язок з іншими психологічними особливостями особистості – є одними із актуальних питань для дослідників. Саме це і є підґрунтям для розкриття даної теми.

Ющенко І. М. провів дослідження за темою толерантність до невизначеності як чинник благополуччя студентів випускників вищих навчальних закладів. Результати дослідження виявили що толерантність до невизначеності взаємопов'язана з такими ознаками психологічного благополуччя, як прагнення до особистісного зростання, самоприйняття та здатність встановлювати позитивні стосунки з іншими [1, с. 127].

Е. Носенко та М. Шаповал вивчали толерантність до невизначеності як системо утворювальний особистісний чинник творчої обдарованості. Проведене емпіричне дослідження встановило взаємозв'язок обдарованості з толерантністю до невизначеності та з позитивним емоційним ставленням до невизначених ситуацій. Також показало значущі розбіжності показників відкритості новому досвіду з високою та низькою креативністю. Тобто, творчо обдарована молодь, яка ефективно реалізує свій креативний потенціал отримують більш високі значення за шкалою відкритості досвіду. Ці значення не просто вищі, а й наближаються до максимального значення шкали [2, с. 105].

О. В. Брюховецька вивчала психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Результати дослідження свідчать про наявність певних відмінностей рівнів інтолерантності до невизначеності в управлінській діяльності за гендерно-віковими та організаційно-професійними ознаками, тобто аналіз результатів дослідження показав, що за цим показником на початку кар'єри рівень інтолерантності у чоловіків вищий, ніж у жінок. Але, якщо у жінок рівень

інтолерантності до неможливості розв'язання проблеми з віком значно зростає, то у чоловіків, навпаки, з віком (від 40 до 45) знижується і різко спадає після 45 років [3, с. 77].

Бабчук О. Г. у своїй роботі з особливостей толерантності осіб з різними типами емоційності, встановила, що толерантні особистості характеризуються активністю, товариськістю; високим рівнем емпатії; відрізняються від інтолерантних довірливістю, добродушністю і відкритістю, соціальною сміливістю, відсутністю схильності до почуття провини, самодостатністю і незалежністю, а також екстраверсією та емоційною стійкістю. Інтollerантні особистості мають низьку потребу в спілкуванні; вони характеризуються вузькістю контактів з оточуючими, обмеженістю соціального простору, вибірковістю; у них слабо розвинена здатність до емпатії. Вони характеризуються суворістю, практичністю, консерватизмом; схильністю до домінування та конформності [4, с. 175].

Проведений теоретичний аналіз толерантності до невизначеності у контексті антивітальної спрямованості показує, що толерантність до невизначеності є однією із вирішальних характеристик реалізації людини у всіх сферах життя та безпосередньо може впливати на людські можливості та самооцінку. Таким чином, можливо припустити, що толерантність до невизначеності може виступати як підґрунтя до виникнення антивітальних уявлень так і чинником, що підвищує життєстійкість людини. Актуальність зазначеної проблеми та недостатній рівень її розробленості дає підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження даної теми.

Список бібліографічних посилань

1. Ющенко І. М. Толерантність до невизначеності як чинник благополуччя студентів випускників вищих навчальних закладів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 4. С. 127.

2. Носенко Е., Шаповал М. Толерантність до невизначеності як системо утворювальний особистісний чинник творчої обдарованості. *Психологія і суспільство*. 2002. №1. С. 105.

3. Брюховецька О. В. Психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка. 2015. С. 77.

4. Бабчук О. Г. Особливості толерантності осіб з різними типами емоційності: автореф. дис....канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2012. 175 с.

Науковий керівник: Шиліна Алла Андріївна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Голов`ятинская Олеся Олександрівна,

студентка 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

В українському суспільстві існують негативні стереотипи і упередження стосовно працівників правоохоронних органів. Довіру громадян до правоохоронців можна змінити власною поведінкою нових працівників - поліцейських, яка ґрунтується на професійній етиці, повазі до людської гідності і вільної від упереджень поведінці.

Поліцейським в їх практичній діяльності регулярно доводиться стикатися з проблемою толерантності. Але різноманіття підходів і відносин до даної проблеми в наукових колах, серед практиків, цивільних інститутів і в суспільстві в цілому, на жаль, тільки збільшує невизначеність.

Поняття «толерантність» багатогранно. Толерантність можливо розуміти, по-перше, як терпимість або терпіння. Як відзначають деякі автори (М. П. Мchedлов і ін.), термін «толерантність» до початку ХХІ століття не вживався - замість нього використовувалося поняття «терпимість». Згідно з визначенням Філософського енциклопедичного словника «толерантність» - терпимість до іншого роду поглядів, вдач, звичок. Толерантність необхідна по відношенню до особливостей різних народів, націй і релігій [2, с. 23].

Прояв толерантності не означає терпиме ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або прийняття чужих переконань. Це означає, що кожен може дотримуватися своїх переконань і визнавати таке ж право до інших. Це означає визнання того, що люди за своєю природою відрізняються за зовнішнім виглядом, становищем, мови, поведінки і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим.

Майбутнім працівникам поліції України необхідні і чітко сформовані моральні якості гуманістичної спрямованості, які допоможуть їм протистояти впливу негативних факторів професійної деформації. Особливо важливий для формування і затвердження основних моральних принципів період навчання курсантів у навчальному закладі. Саме в цей період можлива зміна ціннісної системи, яка визначить в подальшому їх поведінку і спрямованість особистісної діяльності.

Необхідним компонентом для формування толерантності є реалізація в навчальному закладі наступних психолого-педагогічних умов:

- цілеспрямована просвітницька робота з метою підвищення рівня полікультурної інформованості;
- формування установки на толерантну модель поведінки за допомогою рівноправного діалогу всіх суб'єктів навчально-виховного процесу;
- створення єдиного толерантного освітнього середовища;

- формування та розвиток навичок комунікативної толерантності учасників освітнього процесу [1, с.127].

Особливості професійної діяльності працівників поліції досить широко вивчали В. Г. Андросюк, С. В. Асямов, Б. Ф. Водолазський, М. П. Гутерман, Д. Ф. Доронін, Д. П. Котов, І. Д. Мариновський, К. Е. Маркарова, Р. Р. Шіханцов і інші. Авторами підкреслюється, що виконання різного роду професійних завдань і посадових обов'язків правоохоронцями відбувається найчастіше в конфліктному середовищі. Це вимагає наявності певних особистісних якостей, в тому числі розвиненої професійної толерантності.

Спільне співіснування людей неможливо без прийняття на себе кожною людиною певних обмежень і обов'язків. Вони встановлюються законами, а також підзаконними нормативними актами, договорами і т.д. Повинні бути створені певні «норми толерантної поведінки», при цьому ці норми повинні бути зафіксовані в більш-менш чітких формулюваннях, які зводили б до мінімуму різницю в їх інтерпретації. Чи не все можливо і потрібно фіксувати в законах і договорах, але та область, де перетинаються права одних людей і безпека інших, повинна бути однозначно визначена.

Необхідно цілеспрямоване формування практичних навичок взаємодії, використовуючи відповідні технології, розроблені практичними психологами та адаптовані для працівників поліції.

Бути толерантним складніше, ніж нетолерантним. Для цього треба намагатися розуміти інших людей, постійно вчитися новому, долати свої страхи і страхи оточуючих людей. Бути толерантним - означає бути в постійній напрузі, яка викликається, з одного боку, необхідністю мати власну позицію і дотримуватися її, а з іншого - визнавати позиції інших людей.

Таким чином, дотримання цих умов, закладає основи толерантного світобачення майбутніх працівників поліції, сприяє більш успішному формуванню в освітньому середовищі вищого навчального закладу системи

толерантної життєдіяльності поліцейських, дотримання ними принципів рівності, норм загальнолюдської і професійної етики.

Список бібліографічних посилань

1. Жердева Н. Н. Педагогические условия формирования профессиональной толерантности у курсантов вузов системы МВД. *Научные проблемы гуманитарных исследований*. Пятигорск. 2011. № 2. С. 125 – 131.

2. Васкина Е. А. К вопросу о методологии воспитания при использовании интерактивных образовательных технологий. *Вестник Белгородского юридического института МВД России*. 2014. №2 (2). С. 22 – 24.

Науковий керівник: Посохова Яна Сергіївна, старший викладач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук.

Грабовська Марина Валеріївна,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ У ФОРМУВАННІ АНТИВІТАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ

Складна соціально-економічна ситуація в нашій країні негативно впливає на більшість верст населення, зокрема на уразливі категорії людей, до яких відносяться діти та підлітки. Підлітковий вік – довгий перехідний період, в якому відбувається ряд фізичних та психологічних змін, пов'язаних із статевим дозріванням і входженням у доросле життя. Підлітковий вік характеризується наступними особливостями поведінки: підвищена чутливість до оцінки сторонніх; гранична самовпевненість і категоричні судження по відношенню до оточуючих; суперечливість поведінки:

сором'язливість змінюється розбещеністю, показна незалежність межує з ранимою; емоційна нестійкість і різкі коливання настрою; боротьба з загальноприйнятими правилами і поширеними ідеалами.

Успішність подолання складних життєвих ситуацій у підлітків, можливість дати собі ради не в останню чергу залежить від використовуваних копінгів і стратегій поведінки.

Термін “копінг” походить від англійського “cope” (переборювати). У психологічній літературі під цим терміном розуміють – індивідуальний спосіб взаємодії з ситуацією у відповідності з її особистісною логікою, значимістю в житті людини та її психологічними можливостями [1].

Започаткували цей термін видатні психологи Р. Лазарус та С. Фолкман, які розглядали «копінг» як динамічний процес, що визначається суб'єктивністю переживання ситуації, стадією розвитку конфлікту, зіткненням суб'єкта з зовнішнім світом. Вони позначили психологічне подолання як когнітивні і поведінкові зусилля особистості, спрямовані на зниження впливу стресу. Індивід оцінює для себе величину потенційного стресора, зіставляє вимоги середовища з власною оцінкою ресурсів, якими він володіє, щоб з оптимальною ефективністю з цими вимогами. Копінг-механізми визначають ступінь адаптації особистості до ситуації [1; 2, с. 20-30; 3, с. 127 – 208].

Вивченням копінг-поведінки та розробкою класифікації займалися такі вчені, як Р. Моос, Д. Шефер, Дж. Амірхан, С. Мадді, Е. Фрайденберг, Е. Скіннер, Е. Хайм, А. Лібіна, Л. Китаєв-Смик, Л. Анциферова, В. Ялтонський, Н. Міхайлова, Р. Грановська, І. Нікольська, Т. Крюкова [4, с. 160–169].

Досить часто стресові і складні ситуації з якими підлітки не справляються можуть призвести до антивітальних переживань. Антивітальні переживання – міркування суб'єкта про абсурдність, непотрібність, приреченість людського життя без виразного зосередження на власній

смерті. Антивітальність виражається в спрямованості мотивів особистості «проти» власного життя, біологічних потреб, втрати колишнього інтересу до життя, безперспективності, виникненні думок про бажаність її завершення [5].

Загальною передумовою антивітальних переживань і в цілому суїцидальної поведінки виступає соціально-психологічна дезадаптація особистості і конфлікт між актуальною потребою і тенденцією, яка перешкоджає її задоволенню. Антивітальні переживання виникають у особистостей з несформованими компенсаторними механізмами і навичками конструктивного подолання стресу [5].

Антивітальні переживання починають формуватися з моменту втрати бажання жити, прагнення до життя до цілому. На наступному етапі формується бажання настання швидкої смерті від природних причин. У подібних випадках людина частіше розглядає смерть лише як можливий вихід зі складної життєвої ситуації, однак його ще не приходять думки про можливість добровільного відходу з життя. З точки зору А. Г. Амбрумової, основними передумовами антивітальної поведінки є психологічна дезадаптація в умовах мікросоціального конфлікту.....» [6, с. 12; 7, с. 8].

Антивітальний феномен вивчають такі дослідники як О. Сагалакова, А. Сагалаков, Д. Труєвцев, П. Зотов, Є. Рассказова, А. Бек, А. Амбрумова та інші.

У дослідженнях даної проблеми у якості чинників, що впливають на формування антивітальної спрямованості науковці визначають різні причини. Так Т. Павлова вивчаючи зв'язок вибору копінг-стратегій з антивітальними переживаннями у підлітків виявила, що наявність суїцидальних думок та суїцидальної спрямованості взаємопов'язані з вираженістю таких дезадаптивних копінг-стратегій, як «самозвинувачення» і «порівняння себе з іншими» [8]. У дослідженні О. Орешкіної було виявлено, що одним з внутрішніх чинників суїцидального стану особистості є суб'єктивне відчуття

самотності і страждання від відсутності соціальної підтримки, в осіб з суїцидальними тенденціями, способи подолання стресової ситуації є слабо сформованими і неадаптивними [9].

Важливо зазначити, що антивітальні переживання – це ще не суїцид і можливо діагностика цього явища в контексті копінг-поведінки дозволить покращити профілактику суїцидальної поведінки підлітків. Отже, можна зробити висновок, що актуальність даної проблеми і недостатній рівень її розробки вимагає подальшого вивчення даної теми.

Список бібліографічних посилань

1. Василенко М. М. Сучасні напрями психологічних досліджень копінг-стратегій. Електронна бібліотека. URL: <http://vuzlib.com/content/view/748/94/> (дата звернення 06.02.2018).
2. Нартова-Бочавер С.К. “Coping-behavior” в системе понятий психологи личности. *Психологический журнал*. 1997. Том 18 №5. С. 20-30.
3. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования. Эмоциональный стресс. 1970. 127 с.
4. Хачатурова М. Р. Совладающий репертуар личности: обзор зарубежных исследований. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. 2013. 9 с.
5. Сагалкова О. А., Труевцев Д. В., Сагалков А. М. Психологические механизмы антивитальной настроенности личности. *Univsum: Психология и образование: электронный журнал*. 2014. №10 (9) URL: <http://7univsum.com/en/psy/archive/item/1637> (дата звернення 07.02. 2018).
6. Флах Е. В. Социальная тревога в контексте антивитальных переживаний и самоотношения личности 2017 URL: <http://elibrary.asu.ru/xmlui/handle/asu/3598> (дата звернення 07.02.2018).

7. Амбрумова А. Г., Тихоненко В. А. Суицид как феномен социально-психологической дезадаптации личности. Актуальные проблемы суицидологии. М.: Б., 1978. 22 с.

8. Павлова Т. С. Копинг-стратегии подростков с антивитальными переживаниями. *Электронный журнал «Психологическая наука и образование»* 2013, №1. URL: http://psyjournals.ru/psyedu_ru/2013/n1/59152.shtml (дата звернення: 07.02.2018).

9. Орешкина А. С. Особенности копинг-поведения суицидальной личности. *Журнал Социальная и клиническая психиатрия* 2017, №3. URL: http://psychiatr.ru/files/magazines/2017_09_scp_1177.pdf (дата звернення: 08.02.2018).

Науковий керівник: Шиліна Алла Андріївна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Грицаєнко Тетяна Сергіївна,

*студентка 5-го курсу факультету соціально гуманітарних технологій
Харківського політехнічного інституту*

ВПЛИВ ПОЗИТИВНОГО МИСЛЕННЯ НА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Мислення людини – це робота мозку. В організмі людини все взаємопов'язане і фізичне і психічне. Життя людини визначається спрямованістю його мислення. Люди з активно-позитивною життєвою позицією вважають себе господарем свого життя [1, с. 89].

На думку О. М. Леонтьєва і С. Л. Рубінштейна, мислення виступає як сукупність розумових дій, спрямованих на дозвіл певної проблеми, життєвої ситуації. Мислення є оперування себе образами, символами, знаками з метою прийняття правильного рішення [4, с. 46]. Мислення як особливий

психологічний процес має ряд специфічних характеристик і ознак. Першим таким ознакою є узагальнене відображення дійсності, оскільки мислення є відображення загального в предметах і явищах реального світу і застосування узагальнень до одиничних предметів і явищ. Другим, не менш важливим, ознакою мислення є опосередковане пізнання об'єктивної реальності. Позитивна психологія може допомогти людині усвідомити потребу в позитивному мисленні і самовдосконаленні, а також надати цьому процесу максимально безпечний для самої особистості характер [2, с. 34].

В останнє десятиліття в рамках напрямку позитивної психології стала інтенсивно розроблятися проблематика позитивного, конструктивного, оптимістичного мислення. Дж. Капрара і П. Стека розглядають позитивне мислення як загальний латентний конструкт, який об'єднує бачення, пояснення і оцінку минулого, сьогодення і майбутнього досвіду індивіда і володіє більшою пояснювальною і прогностичною силою, ніж його складові. Встановлено, що «світлі», позитивні думки є результатом свідомого управління, а негативні думки - наслідком автоматичного реагування без роздумів і вольових зусиль. Домінування тих чи інших думок визначається людиною, в силу чого кожен є господарем своєї долі настільки, наскільки він володіє владою над своїми думками [7, с. 130].

Позитивне мислення виконує ряд важливих функцій в життєдіяльності людини. По-перше, оздоровчу функцію - зміна сформованого стилю мислення тягне переосмислення звичної життєвої позиції, бачення сприятливих аспектів у кожній ситуації, а також прийняття життя такою, яка вона є. Тим самим позитивне мислення зміцнює психічне і фізичне здоров'я людини, сприяючи подальшому розвитку особистості.

По-друге, адаптаційну функцію - позитивне мислення припускає використання адекватних зміненним обставинам способів реагування та поведінки, що дозволяє суб'єкту більш гнучко адаптуватися і пристосовуватися в сучасному динамічному світі, що має значний ступінь невизначеності. По-третє, функцію формування активної життєвої позиції особистості - позитивне

мислення не дозволяє особистості піддаватися впливу несприятливих життєвих обставин і негативних емоцій. Воно допомагає людині стати суб'єктом, активним творцем власного життя, яка будує «свою» реальність та бере на себе контроль над подіями, які відбуваються.

Список бібліографічних посилань

1. Андреева Г. М. Социальная психология. М.: Аспект Пресс, 2001. 384 с.
2. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитания. М.: Прогрес, 1986, 422 с.
3. Вотчин И. С. Психология личности. Новосибирск: Изд.НГПУ, 2003. - 95 с.
4. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию. Курс лекций. 2-е изд. -М.: 2008. 352 с.
5. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2007. 464 с. (Мастера психологии).
6. Ковалев А. Г. Психология личности. 3-е изд., перероб. и доп. М., 1970, 322с.
7. Леонтьев А. Н. Философия психологии: Из научного наследия.-М.: Изд-во МГУ, 1994, 228 с.

Науковий керівник: Черкашин Андрій Іванович, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківського політехнічного інституту», кандидат психологічних наук, доцент.

Домешкіна Валерія Валентинівна,

студентка 4-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ З НЕАКАДЕМІЧНИМИ ВИДАМИ ІНТЕЛЕКТУ У ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ

В останні роки увагу дослідників привертають різноманітні форми залежності. Міжособистісна залежність є однією з таких. На відміну від

алкогольної чи наркотичної аддикції, міжособистісна залежність є майже непомітною, що не робить її менш небезпечною. Міжособистісна залежність відноситься до соціально прийнятним формам нехімічних залежностей, об'єктом якої виступають відносини з іншими людьми. Міжособистісна залежність, як розлад поведінки і стосунків, є проявом розладу особистості залежного типу (рубрикація МКХ-10: F60.7), або залежної особистості.

Міжособистісна залежність визначається як первинний психологічний розлад, причиною якого є незавершеність однієї з найбільш важливих стадій розвитку в ранньому дитинстві - стадії встановлення психологічної автономії [1].

Незважаючи на велику кількість досліджень різних форм залежної поведінки, міжособистісна залежність являє собою одну з найменш вивчених. У наявних роботах, спрямованих на вивчення психологічних детермінант міжособистісної залежності, дослідження внеску неакадемічних видів інтелекту у її формування залишаються представленими недостатньо.

Саме це обумовило напрямок нашого дослідження, метою якого було встановлення взаємозв'язків міжособистісної залежності з неакадемічними видами інтелекту у юнаків та дівчат.

В якості психодіагностичного інструментарію було використано наступні методики: тест емоційного інтелекту Д.В. Люсіна, тест соціального інтелекту Дж.Гілфорда, тест профілю стосунків Р. Борнштейна та тест на міжособистісну залежність Р. М. Гіршфільда. Для математико-статистичної обробки результатів було застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Вибірка склали 60 осіб у віці 20 - 25 років. У першу групу увійшло 30 юнаків, у другу – 30 дівчат.

Зміст виявлених взаємозв'язків складових міжособистісної залежності із соціальним інтелектом свідчить, що дівчат із посиленням здатності

розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії між людьми і сенс їх поведінки в конкретних ситуаціях актуалізується здорова залежність. З удосконаленням здатності до розпізнавання структури міжособистісних ситуацій в динаміці, до аналізу складних ситуацій взаємодії людей у цій групі меншої вираженості набуває потреба в опіці, захисті, радах з боку інших та надмірна залежність від зовнішньої оцінки, від чужої думки; зростання здатності до правильної оцінки стану, почуттів, наміру людей по їх невербальних проявах, чутливості до невербальної експресії, зменшуються схильність до прийняття позиції веденого, нездатність самостійно приймати рішення, поступливість та невпевненість у власній думці. Крім того, у дівчат прагнення до самодостатності, самостійності, схильності до дистанціювання від інших, стає більш вираженим з посиленням чутливості до емоційних станів інших та урізноманітненням експресивного репертуару в спілкуванні; а також зі зростанням здатності адекватно відображати цілі, наміри, потреби і внутрішні мотиви учасників комунікації, передбачати наслідки їх поведінки, орієнтуватися в невербальних реакціях людей, нормах і правилах, що регулюють поведінку в суспільстві. У групі юнаків посилення невпевненості у собі та своїх силах, боязні перед відповідальністю як компоненту міжособистісної залежності, відбувається зі зростанням чутливості до характеру і відтінків людських взаємовідносин.

Специфіка зв'язків емоційного інтелекту зі складовими міжособистісної залежності у групі дівчат відбивається в тому, що деструктивна залежність набуває меншої вираженості з актуалізацією здатності до розуміння чужих емоцій та керування ними; до розуміння власних емоцій та контролю експресії. Удосконалення здатності до розуміння чужих емоцій та керування ними піддає інгібіції прояви дисфункційного відділення, тобто невміння розвивати соціальні взаємозв'язки та встановлювати тісні відносини прихильності. У дівчат зі

зростанням здатності до розуміння власних емоцій та керування ними, а також до контролю експресії зменшується потреба в емоційній близькості та залежності від інших людей та їх думок; невпевненість в собі набуває меншої вираженості з актуалізацією здатності до розуміння емоцій та керування ними в цілому. Прагнення до автономії, самодостатність, самостійність у цій групі збільшується зі зростанням здатності до розуміння власних емоцій, до керування емоціями в цілому, з удосконаленням як міжособистісного, так і внутрішньоособистісного інтелекту. У групі юнаків прояви деструктивної залежності зменшуються з актуалізацією здатності до розуміння чужих емоцій, дисфункційне відділення стає менш вираженим з удосконаленням здатності до розуміння чужих емоцій та керування ними, а здорова залежність розвивається зі зростанням здатності до розуміння чужих емоцій. У той же час, у юнаків збільшення здатності до розуміння чужих емоцій та керування ними, а також до керування власними емоціями та контролю експресії, супроводжується посиленням такої складової міжособистісної залежності як “Емоційна опора на інших”. Прагнення до автономії у цій групі стає більш вираженим зі зростанням здатності до розуміння емоцій, та зменшується з удосконаленням вміння керувати емоціями.

Таким чином, отримані результати свідчать про певні відмінності у структурі взаємозв'язків неакадемічних видів інтелекту та міжособистісної залежності у юнаків та дівчат.

Список бібліографічних посилань

1. Асеева А. Д. Психологические особенности личности, способствующие развитию зависимого поведения. *Научный журнал КубГАУ*. 2014. №101(07). С.2529 – 2545.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Коваль Ольга Миколаївна,

студентка 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ВІКТИМНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІСІ

Сучасний етап розвитку української держави характеризується декларуванням необхідності підтримки підростаючого покоління, забезпечення ефективної соціалізації дітей. Загальнодержавною програмою "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року чітко намічені орієнтири – культурний та духовний розвиток дітей, подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів, дітей-біженців, ліквідація різних форм жорстокого поводження з дітьми.

Разом з тим, науковці і практики звертають увагу на наявність значної кількості дезадаптованих дітей, які мають різні прояви віктимної поведінки – агресивність, роздратованість, конформність, безпорадність та ін. Це засвідчує відсутність гнучкості та дивергентності у поведінці неповнолітніх і може спричинити перетворення дитини у жертву несприятливих умов соціалізації. Особливо означена проблема стосується дітей підліткового віку, оскільки саме у цей період відбуваються значні фізичні та гормональні зміни, наявний нестійкий емоційний фон, недостатність соціальної зрілості для самореалізації [1, с. 177].

Аналіз питання віктимності неповнолітніх все частіше привертає увагу дослідників правознавців, соціологів, психологів. Проблеми віктимності досліджувалися вітчизняними психологами: О. Бовть, О. Бондарчук, Т. Вакуліч, В. Терпелюк, Н. Максимова, С. Гиренко та інші. Серед

зарубіжних авторів даним питанням займалися: Г. Гентинг, Б. Грейсон, К. Міязава, Д. Рівман та багато інших.

На думку Д. Сорокотягіної, віктимність - це дія або навпаки бездіяльність осіб, при яких вони стають жертвами злочину в типових і нетипових ситуаціях [2, с. 34]. За Л. Кузнецовою, дослідження останнього десятиріччя показали, що найбільш схильними до прояву віктимної поведінки є діти, особливо підліткового віку [3, с. 73].

Віктимізації молоді на думку О. Бовть, спричиняють їх індивідуально-психологічні властивості та якості, а також специфічні особливості поведінки: зловживання алкоголем, статеве розбещеність, аморальна та протиправна поведінка, довіра, нерішучість або навпаки агресивність [4, с. 133].

Досліджуючи особливості віктимності підлітків, В. Терпелюк виявив, що показниками віктимності особистості підлітка є: рівень самооцінки; стратегія психологічного захисту в спілкуванні; стійкість емоційних станів; рівень виявлення основних психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність); уміння пристосуватися до умов та рівень адаптованості [5].

М. Одінцова зазначила, що у молодих людей з підвищеною віктимністю виявляється типова модель поведінки, більш характерна для дитини, ніж для дорослої людини. Найбільш загальними характеристиками віктимності є: труднощі у прийнятті рішень; прагнення мати поради та підтримку інших людей; у відсутності контакту з оточенням вони відчують себе безпорадно і дискомфортно; невизначена реакція у відповідь на критику і несхвалення [6].

У літературі неодноразово висловлюється думка про те, що головною причиною віктимності девіантних підлітків та її стрімкого зростання є погіршення економічної ситуації і зростання напруженості у суспільстві. Підлітки були та завжди залишатимуться найбільш вразливою частиною суспільства. Уразливість полягає в певних особливостях підлітків (рухлива

психіка, не сформована остаточно система цінностей) робить їх більш схильними до віктимності [7].

Таким чином, віктимність – це схильність індивіда, зумовлена певними особистісними рисами та соціальними чинниками, що можуть спричинити віктимну поведінку і потрапляння у соціально небезпечні ситуації. Віктимна поведінка є формою дезадаптивної поведінки, що проявляється у певному комплексі стійких властивостей, які обумовлюють підвищену схильність підлітка стати жертвою несприятливих умов соціалізації. Факторами віктимної поведінки підлітків є комплекс психологічних якостей (емоційна нестійкість, тривожність, неадекватна самооцінка), відсутність у дитини відчуття підтримки з боку близьких людей, деструктивні стратегії виховання, а також спостереження і переживання факту насильства. Важливість дослідження та вирішення проблеми віктимності підлітків зумовлена тим, що вона є превентивною щодо інших соціально небезпечних проблем (наприклад, втягнення у торгівлю людьми), відхилень у поведінці підлітків – делінквентних та адиктивних проявів.

Список бібліографічних посилань

1. Рень Л. В. Підліткова віктимність у соціально-педагогічному вимірі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки 2016. Вип.133. С.177-180.

2. Сорокотягина Д. А. Виктимологический анализ при расследовании преступлений // *Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики)*. сб. науч. Трудов. Иркутск,1980. 124с.

3.Кузнецова Л. Э., Ерошенко А. Н. Психологические особенности проявления виктимного поведения у современной молодежи. *Актуальные вопросы современной психологии: материалы II междунар. науч. конф.* (г. Челябинск, февраль 2013 г.),Челябинск: Два комсомольца, 2013. С. 73-75.

4.Бовть О. Б. Про дослідження віктимної поведінки молоді у морально-правовому вимірі. *Вісник Нац. ун-ту оборони України*: зб. наук. праць.2012. Вип.1(26). С.131-138.

5.Терпелюк В. Критерії, показники та рівні ризику віктимізації підлітків- учнів загальноосвітніх шкіл.URL: [irbisnbuv.gov.ua/ .../ cgiirbis_64.exe?](http://irbisnbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?).(дата звернення : 10.02.2018)

6.Одинцова М. А. Психология жертвы. Сказкотерапия для взрослых. – Самара: Бахрах-М, 2010. 240 с.

7.Ривман Д. В. Криминальная виктимология: учебник для вузов. СПб. : Питер, 2002. 304с.

Науковий керівник: Греса Наталія Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Корепанов Володимир Володимирович,

студент 3 курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТАТУЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ НЕВЕРБАЛЬНОЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ

Самопрезентація особистості – це, в першу чергу, засіб підтвердження образу Я та підтримки самооцінки, тобто, це усвідомлюваний або неусвідомлюваний процес (залежно від ситуації), який здійснюється активним суб'єктом. Самопрезентація як реальний засіб формування образу Я, в системі особистісних орієнтирів помічає «точку перетину» соціального та внутрішньопсихологічного в структурі особистості [1, с.26].

У кожної людини існує певний репертуар самопрезентаційної поведінки з різноманітними стратегіями і тактиками, які вона використовує відповідно до ситуації і власних психологічних особливостей [2, с. 56].

Самопрезентація особистості являє собою форму взаємодії суб'єкта з соціальним середовищем. Інструментами самопрезентації особистості є засоби вербальної і невербальної поведінки, оформлення зовнішнього вигляду, що належать суб'єкту соціальних символів. Татуювання відноситься в основному до невербальної форми самопрезентації та аналізується найчастіше в рамках конструювання зовнішнього образу індивідуума [3, с. 157].

О. С. Бекетова розглядає татуювання як «один із способів прояву і символізації несвідомої сфери особистості, яка заявляє про нерозв'язні внутрішні протиріччя, і « забезпечує» людину сюжетом і темою тату. Сублімація по засобам татуювання тіла відкриває нові можливості для самореалізації суб'єкта або обмежує його»[4, с. 85]. У сучасному суспільстві татуювання є мистецтвом з прогресуючою динамікою розвитку, що пов'язано з її затребуваністю, враховуючи індивідуальну неповторність кожного сюжету, який презентує психіку його носія. Дослідники різних сфер науки (філософія, історія, археологія, соціологія, психологія, психіатрія тощо) вивчають феномен татуювання, презентуючи його універсальність і індивідуальність в певній культурі [4, с. 86].

Татуювання як феномен (явище) розглядається дослідниками в різних контекстах: міфологічний зміст і архетипічні образи колективного несвідомого; спосіб вираження внутрішнього «Я»; послання, наповнені духовними і моральними значеннями; взаємозв'язки татуювання і минулого людини; невід'ємна частина культурні; прояв тенденції до психологічної імпотенції і смерті; наповненість сюжетів тату механізмами символізації. Тату як вибір людини досліджується в якості універсальної традиції; соціального «листа»; спотворення; самоушкодження; ідентифікації та соціалізації; соціальної регуляції і психологічної саморегуляції; кримінальної субкультури. Узагальнення і класифікація вивчених в різних наукових областях характеристик татуювань дозволяє визначити, що поза полем

дослідницької уваги залишається глибинно-психологічний аналіз внутрішніх детермінант їх нанесення [5, с. 9]. У сучасному світі татуювання не є необхідним культурно-соціальним фактором, а уявляє собою індивідуальну перевагу суб'єкта, котра пов'язана зі специфікою особистісної проблеми (стабілізованого внутрішнього протиріччя)[5, с. 12].

За спостереженнями Я. С. Скрипникової зі співавторами, серед татуйованих підлітків частіше зустрічались особи із девіантною поведінкою у вигляді підвищеної конфліктності та низькою академічною успішністю [7, с.60].

Як зазначає Е. І. Мирончук, питання мотивації до модифікації тіла серед молоді є мало вивченим, а тому потребує подальшого вивчення. Відчувається брак психологічних досліджень особливостей соціалізації сучасних молодих людей, у якій слідування моді та гіпертрофовані уявлення про межі дозволеного в експериментуванні з власним життям та тілом потребують пояснень та заходів у подоланні деструкцій. Татуювання на теренах України носило донедавна зовсім інший символічний зміст і не є властивим її етнічній культурі, однак світові запозичення набули поширення серед молоді, яка схвально ставиться до модифікацій тіла та виявляє готовність слідувати моді [8, с. 65 - 66].

Отже, розгортання емпіричних досліджень психологічного змісту проблеми татуювання як засобу самопрезентації особистості є актуальним завданням наукової практики.

Список бібліографічних посилань

1. Кононенко О. А. Структурно-функціональні моделі самопрезентації викладача соціогуманітарних дисциплін: дис. ... докт. психол. наук:19.00.05. Северодонецьк. 2017. 428с.
2. Чигирин Т. О. Психологічні умови формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів : дис. канд. .. психол. наук: 19.00.07. Київ. 2016. 228с.

3. Полторацкая А. Татуировка как вид саморекламы. *Социальные коммуникации*. 2015. № 3-4 (19-20) С. 156 - 164.

4. Бекетова Е. С. Татуировка как способ самовыражения. *Общество и цивилизация*. 2015. Т. 2. С. 85-88.

5. Бекетова Е. С. Методология глубинного познания психического посредством татуировок. *Проблемы современного педагогического образования*. 2015. №. 46-1. С. 8-16.

6. Бекетова Е. С. Татуировка как способ самовыражения. *Общество и цивилизация*. 2015. Т. 2. С. 85-88.

7. Скрипникова Я. С., Іванько О. Г., Кизима Н. В. Нанесення татуювання підлітками як можлива медична та педагогічна проблема. *Міжнародний журнал педіатрії, акушерства та гінекології*. 2017.Т.11. №3.С.59 – 60.

8. Мирончук Е. І. Вивчення психологічних причин татуювання. *Актуальні проблеми особистісного зростання: Збірник наукових праць за матеріалами І-ї регіональної студентської конференції (м. Житомир, 15 грудня 2017 року)*. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. С.62 – 66.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Коркач Олена Сергіївна,

слухач магістратури факультету №6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ У ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

В умовах сучасного світу держава ставить серйозні завдання модернізації шкільної освіти. Нова якість освіти забезпечується процесами оновлення. Основним ресурсом процесу модернізації стає – педагог. У зв'язку з цим педагог має бути адаптований до змін в професійній діяльності,

він повинен бути готовим до постійної самоосвіти та практичної діяльності, мати хороше психічне та фізичне здоров'я. Дуже часто такі вимоги і часті зміни впливають на розвиток особистості педагога в його професійній діяльності.

Найважливішими характеристиками праці вчителя є напруженість, підвищена відповідальність, наявність широкого кола обов'язків, що зумовлює її стресогенність. Учитель, що перебуває в постійному стресовому стані не може виконувати повноцінно свої обов'язки. Педагоги є представниками стресонебезпечної професії, тому вони потребують захисту. Результатами тривалих стресових станів може стати формування синдрому емоційного вигорання. Специфіка професії педагогів вимагає ефективного використання механізмів адаптації та саморегуляції у складних життєвих та педагогічних ситуаціях, тобто копінг-поведінки[1].

Проблема копінгу активно досліджується в сучасній психології. Серед зарубіжних авторів вивчення цієї проблеми займаються А. Білінгс, Р. Лазарус, А. Райт, С. Фолкмен, К. Форд та ін. У російській психології вивчення проблеми копінг-поведінки розпочалося у 90-ті роки та представлено багатьма працями, авторами яких є: Л. І. Анциферова, В. І. Голованевська, Р. І. Грановська, К. Муздибаєв, І. М. Никольська, С. К. Нартова-Бочавер тощо.

В українській психологічній науці дослідження копінг-поведінки стало відбуватися нещодавно. Серед психологічних наукових праць слід відзначити таких дослідників, як О. І. Склень, З. А. Сивогракова, в яких підкреслюється роль формування копінг-поведінки в різних сферах професійної діяльності. Аналіз українських досліджень дав можливість виділити роботи в межах загальної та педагогічної психології, що стосуються саморегуляції педагогів у складних умовах їхньої професійної діяльності (Л. Н. Марковець, І. В. Сергєєва, О. С. Третяк) та її формування в майбутніх учителів (С. В. Малазонія, Н. І. Сидоренко) [2, 3].

Дослідження копінг –поведінки сприятиме розвитку регуляції поведінки, що призводить до активації внутрішніх механізмів особистості та сприяє вибору конструктивних способів поведінки та як наслідок сприяє успішній діяльності.

Тому мета дослідження– вивчити специфіку копінг - поведінки у педагогів з різним рівнем емоційного вигорання.

Для вирішення поставленої мети нами була використана методика діагностики когнітивно – поведінкових стратегій подолання (Сізова І. Г., Філіпченкова С. І.) та Опитувальник «Емоційне вигорання» (В. Бойко). У дослідженні приймали участь педагоги Новоукраїнського району, Кіровоградської області, школи № 1, 4, 6, 7 та 8.

Порівняльний аналіз дослідження когнітивно-поведінкових стратегій подолання у педагогів з різним рівнем емоційного вигорання показав, що педагогам з низьким рівнем емоційного вигорання характерно властива така складова когнітивно – поведінкових стратегій подолання, як «Когнітивна репетиція» ($8,61 \pm 0,81$, $7,78 \pm 0,98$, $5,78 \pm 0,96$, при $p \leq 0,05$), ніж педагогам з високим рівнем емоційного вигорання. Тобто у важких життєвих ситуаціях чоловіки у дорослому віці прийнявши рішення про можливість позитивної зміни важкої ситуації, починають формувати її як проблему, визначають кінцеву і проміжні цілі, намічають план рішення, визначають способи досягнення мети. Потім програють в думці свої дії і їх можливі наслідки. Після цього чоловіки можуть спробувати практично вирішити важку ситуацію по наміченому плану.

Також за результатами дослідження у педагогів з низьким рівнем емоційного вигорання домінує така складова як «Корекція очікувань та надій» ($9,78 \pm 0,66$, $9,17 \pm 0,87$, $6,83 \pm 0,94$, при $p \leq 0,05$), ніж педагогам з низьким рівнем емоційного вигорання. Це свідчить, що педагоги для вирішення складних життєвих ситуацій жінки ставлять перед собою менш складні завдання і докладають зусилля для їх досягнення. Іноді вони можуть не

використовувати практичні дії, а замінюють їх вербальними формами реагування.

Також отримані результати порівняльного аналізу свідчать, що педагогам з високим рівнем емоційного вигорання достовірно властива така складова як «Антиципаційне подолання» ($5,78 \pm 0,96$, $4,61 \pm 0,74$, $7,39 \pm 0,93$, при $p \leq 0,05$), ніж педагогам з середнім рівнем емоційного вигорання. Дана стратегія дозволяє педагогам психологічно підготуватися до можливих нелегких випробувань і заздалегідь намітити способи запобігання труднощів. Їм властиво думати про ті негативні зміни у житті, які можуть статися з ним, і представляти свою поведінку у цих ситуаціях.

В ході порівняльного аналізу було виявлено, що педагоги з середнім та високим рівнем емоційного вигорання притаманно така складова когнітивно-поведінкових стратегій подолання «Позитивне тлумачення» ($5,61 \pm 0,70$, $8,08 \pm 0,96$, $8,17 \pm 0,87$, при $p \leq 0,05$), ніж педагогам з низьким рівнем емоційного вигорання, що свідчить проте що, дана стратегія часто використовується педагогами, які в разі невдачі говорять про те, що для них це новий шанс домогтися успіху, і життя тим і цікаве, що постійно випробовує їх на міцність, пропонуючи все нові і нові випробування.

Відносно педагогів з низьким та середнім рівнем емоційного вигорання, то отримані результати свідчать про достовірно притаманну складову «Втеча з важкої ситуації» ($6,67 \pm 0,62$, $7,06 \pm 0,75$, $4,39 \pm 0,92$, при $p \leq 0,05$), ніж педагогам з високим рівнем емоційного вигорання, що свідчить проте що, саме уникання всіх сумнівних ситуацій стає у них особливістю. Педагоги з низьким та середнім рівнем емоційного вигорання намагаються уникати ситуації, подібної до тієї, в якій вони виявилися не на висоті. Звичайно, в певних випадках така стратегія може бути виправданою і конструктивною, але в будь-якому випадку вона залишається пасивною, без прагнення людини що-небудь зробити для свого благополуччя.

Відносно інших складових когнітивно – поведінкових стратегій подолання між досліджуваними групами достовірних відмінностей не реєструється.

Таким чином, отримані результати дослідження дозволяють зробити висновки, що педагоги з низьким рівнем емоційного вигорання використовують такі складові когнітивно – поведінкових стратегій, як «Когнітивна репетиція», «Втеча з важкої ситуації» та «Корекція очікувань та надій», педагогам з середнім рівнем притаманно використовувати складову «Позитивне тлумачення» та «Втеча з важкої ситуації», а у педагогів з високим рівнем емоційного вигорання домінують складові «Позитивне тлумачення» та «Антиципаційне подолання».

Отже, проведене дослідження сприятиме більшому функціонуванню ефективних копінг-стратегій педагогів та подальшому вивченні і створенні програми, що спрямована на збереження психічного та фізичного здоров'я педагогів. Основною ціллю якої буде формування ефективної копінг-поведінки та розвиток особистісно- професійних характеристик педагогів.

Список бібліографічних посилань

1. Янковська Н. М. Емоційне вигорання вчителя. *Народна освіта*. 2009. № 2. С.127-137.
2. Кіась А. В. Ефективність копінг-стратегій вчителя як прояву його особистісного потенціалу. *Вісник Одеського національного університету*. 2009. Т.14, Вип. 17. С. 336-344.
3. Водопьянова Н. Е. Психодіагностика стресса. СПб.: Питер, 2009. 336 с.: ил. (Серия «Практикум»).

Науковий керівник: Гресь Наталія Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Ламаш Ірина Володимирівна,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ

Діхтенко Юрій Сергійович,

*слухач магістратури факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДОЛАЮЧА ПОВЕДІНКА ЯК РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ

Постійно зростаюча увага дослідників до проблематики подолання людиною стресу відкриває нові перспективи у вивченні даної теми. Особливе місце в пошуку ресурсів, що обумовлюють успішне протидію стрес-факторам, сьогодні займають дослідження з проблеми долаючої поведінки.

Термін ресурси в сучасній психології розглядається в декількох аспектах. Деякими авторами ресурси включаються в опис стратегій життя, з іншого боку, ресурси часто розглядаються в більш вузькому трактуванні як можливості і засоби подолання стресу, як аспект саморегуляції і регуляції діяльності та поведінки. Довгий час проблема ресурсів розглядалася і досліджувалася в тісному зв'язку з проблемою способів (стратегій) опанування, а також як окрема стратегія подолання. У зв'язку з цим часто виникає термінологічна плутанина, і опис змісту поняття ресурсів залишається за рамками психологічних концепцій подолання. У той же час є дані, що копінг-реакції як поведінка реалізуються вже після впливу стресора. А копінг-ресурси - це чинники, які мають місце, діючи до впливу, «поглинання» стресора, які в той же час зменшують негативний вплив стресу [1, с.47]. Отже, цілком закономірним є розуміння долаючої поведінки в контексті ресурсного підходу.

Як зазначає Н. В. Родіна, з кінця 90-х років XX століття дослідники проблематики копінг-стратегій, звертаючись до поведінки подолання, стали розробляти теорії так званого ресурсного підходу [2, с. 608]. Ресурсні теорії копінгу пропонують оригінальне та комплексне трактування подолання індивідом стресів, що виникають. Внутрішні ресурси, а саме: сенсовність, зрозумілість, самозарадність, що виступають складовими елементами відчуття когеренції, а також самоефективність, упевненість у собі, самоповага та життєстійкість становлять собою ті особистісні якості, що сприяють ефективній копінг-поведінці [2, с. 620]. Крім того, авторка зауважує, що ресурсний підхід припускає, що внутрішні ресурси та вживані копінг-стратегії можуть чинити взаємний вплив [2, с. 621].

На думку І. О. Никоненко, на сучасному етапі психологічної науки відсутня чітка класифікаційна структура ресурсів особистості, зокрема у контексті копінг-поведінки [3, с. 88]. Наприкінці 90-х років науковці значну роль у формуванні копінг-стратегій почали відводити ресурсам особистості. Копінг-ресурси – це відносно стійкі особистісні та соціальні чинники, які впливають на долаання стресової ситуації та сприяють розвитку копінг-стратегій. До структури копінг-ресурсів належать: ресурс когнітивної сфери особистості; ресурс самосвідомості або Я-концепції; ресурс інтегральної орієнтації особистості або локус-контроль; ресурс емпатії; ресурс афіліації. Слід зазначити, що розвиток копінг-ресурсів дозволяє особистості конструктивно оцінювати стресову ситуацію та наявність альтернативних шляхів їх вирішення [3, с. 89].

Означена структура копінг-ресурсів ставить питання про їх місце у функціонуванні психологічної ресурсності особистості. О. С. Штепа розуміє психологічну ресурсність особистості як здатність людини актуалізувати власні психологічні ресурси з метою саморозвитку, саморозкриття у взаєминах та надання підтримки іншим. Саме у психологічній ресурсності розкривається автентичність особистості.

Психологічна ресурсність особистості виявляється у її здатності саморозвиватися, умінні бути компетентною у життєвих та професійних питаннях, автономною у прийнятті рішень, самодостатності у долатті складних життєвих ситуацій, умінні підтримувати та надихати інших, умінні бути творчою та досягати успіху. За думкою дослідниці, характеристиками психологічної ресурсності, є знання людиною власних психологічних ресурсів, уміння оновлювати та використовувати свої психологічні ресурси [4; 5].

Виходячи з того, що змістовна організація копінг-поведінки являє собою складне багаторівневе утворення, котре включає дискретні компоненти, які розрізняються за ступенем зрілості, адаптивності та активності, які інтегруються в різнорівневі системи [6, с. 200], перспективним слід вважати комплексне вивчення складових долаючої поведінки в контексті психологічної ресурсності, що дозволить деталізувати уявлення щодо копінг-ресурсів особистості.

Список бібліографічних посилань

1. Петрова Е. А. К вопросу о понятии ресурсов совладания и критериях их эффективности. *Психология совладающего поведения: материалы II Междунар. науч.-практ. конф.*, Кострома, 23–25 сент. 2010 г. В 2 т. Т. 2. Кострома : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2010. С.46 – 49.

2.Родіна Н. В. Особистісні характеристики як ресурси долаючої поведінки. Огляд деяких сучасних теорій копінгу. *Проблеми сучасної психології*. 2010. №7. С.608 – 623.

3.Никоненко І. О. Теоретичний огляд ресурсного підходу в контексті вивчення копінг-поведінки особистості. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2015. №5. С. 88 – 91.

4.Штепа О. С. Функціональна значущість психологічної ресурсності у структурі особистісного потенціалу. *Проблеми сучасної психології*. 2015. №. 29. С. 765-778.

5.Штепа О. С. Особливості зв'язку психологічної та персональної ресурсності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. №. 21. С. 782-791.

6.Мазур Т. В. Особливості копінг-поведінки фахівців соціальної сфери. *Ukraine – EU. Modern technology, business and law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2. Modern engineering. Sustainable development. Innovations in social work: philosophy, psychology, sociology. Current problems of legal science and practice.* – Chernihiv : CNUT, 2015. С.198 – 200.

Лещенко Катерина Андріївна,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ РЕФЛЕКСИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ

В умовах глобалізації та інформатизації суспільства й інтеграції України в європейський комунікаційний і освітній простір зросла роль засобів масової інформації, ефективність діяльності яких безпосередньо залежить від професіоналізму журналістів, від їх культури професійного спілкування, від уміння творчо налагоджувати співпрацю у процесі комунікації в різних сферах суспільного життя.

Сьогодні у кожній галузі суспільства (і особливо в журналістиці) важливим чинником успішності й конкурентоспроможності є майстерність

діалогічного спілкування як основа людського взаєморозуміння, як професійне знаряддя, адже в умовах правової держави вміння вести конструктивний діалог відіграє першорядну роль у розв'язанні суспільних проблем, сприяє уникненню проти-стояння і протидії сил.

Комунікативна сфера відіграє велику роль у життєдіяльності кожної людини, а особливо у професіях які полягають у постійному контакті з іншими людьми. Відносно розвинутою комунікативною сферою особистості вважається сукупність стійких властивостей, що сприяють успішному розумінню, засвоєнню, використанню і передаванню інформації. Вивченню ролі комунікативних здібностей у спілкуванні присвятили багато робіт, вітчизняні спеціалісти в області психологічної науки. До них можна віднести роботи Г. М. Андреєвої, А. А. Бодальова, В. Л. Леві, В. А. Лабунської, А. Г. Ковальова, Л. І. Уманського та багато інших.

Комунікативну компетентність як важливу ознаку професіоналізму розглядали Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, Н. Корольова, Д. Люїс, А. Маркова, А. Панфілова, Л. Петровська, А. Сергієнко, Л. Столяренко, О. Федоров та ін.[1, с. 221- 222.].

Універсальним механізмом пізнання міжособистісних відносин є рефлексія. У спілкуванні рефлексивність - це взаємне відображення суб'єктів міжособистісної взаємодії, що веде до усвідомлення себе, свого характеру, своїх якостей, успіхів і невдач та їх причин. Вивченням рефлексивності у світлі психологічної науки займалися такі визначні вітчизняні психологи, як Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, Б. В. Зейгарник, А. В. Карпов та закордонні науковці - У. Джеймс, А. Буземан, Ж. Піаже, Дж. Локк.

Рефлексія, як механізм взаєморозуміння являє собою осмислення суб'єктом того, якими засобами і чому він справив те або інше враження на партнера по спілкуванню. «Під час розвитку людини рефлексивна свідомість є на різних рівнях і в різних формах. Як властивість індивіда, рефлексивність - це здатність відображати не лише свій образ «Я», а й усвідомлювати

сутність своєї взаємодії з іншими людьми. У сфері саме міжособистісних взаємин рефлексія є важливим компонентом моральності поведінки індивіда. На думку В. А. Роменця, це явище післядії, в ньому проясняється сутність діяння» [2, 9-10 с.].

Журналістика є найістотнішим складником, одним із головних чинників професійної масової комунікації. Для журналіста спілкування – чи не найголовніша сфера професійної діяльності.

Основними складниками комунікативної компетентності є високий рівень знання мови, її виражальних можливостей, засобів переконання; володіння культурою спілкування; свідоме використання досвіду мовленнєвої діяльності в конкретній сфері комунікації, у даному випадку – в журналістиці. Можна уточнити, що конкретно у журналістиці комунікативна компетентність – це, напевне, перш за все уміння вільно оперувати змістовною інформацією, з урахуванням жанрово-стилістичних особливостей майбутнього тексту та з орієнтацією на активне сприйняття інформації масовим адресатом, а також бездоганне володіння мовою [3, 100 с.].

Невміння журналіста формувати контакт, який є об'єктивно необхідним елементом будь-якого професійного спілкування, дуже негативно впливає на журналістський твір. «Не можна уявити журналіста без таких рис, як комунікабельність, уміння спілкуватися з людьми, розуміти їх потреби й інтереси» [4, 28 с.].

Комунікативна компетентність журналіста визначається уміннями й навичками практичної взаємодії з людьми (ведення діалогу, вирішення конфліктних ситуацій або їх запобігання на різних стадіях, саморегуляція, розуміння невербальної мови спілкування тощо).

Тому метою нашого дослідження є вивчення специфіки комунікативної компетентності в контексті рефлексивності у студентів журналістського факультету.

У дослідженні взяли участь студенти Харківської національної академії культури, факультету з підготовки журналістів. Першу групу склали репортери -33 досліджуваних, другу групу - редактори 32 досліджуваних.

Проаналізувавши взаємозв'язки комунікативної компетентності та рефлексивності студентів журналістів, ми виявили такі результати, що у студентів журналістів за професійним спрямуванням усна комунікативність, з зростанням здатності розпізнавати та керувати чужими емоціями зростає прагнення до пізнання себе, свого внутрішнього світу та оточуючих. А зі зниженням вольових якостей, зростає потреба у приналежності до суспільства, страх бути не прийнятим у певну соціальну групу.

Аналіз вивчення взаємозв'язків деяких складових комунікативної компетентності та рефлексивності студентів журналістів за професійним спрямуванням писемна комунікативність, показав, що зі зростанням прагнення до спілкування із самим собою з ціллю пізнання свого внутрішнього світу, зростає здатність проаналізувати наслідки поведінки оточуючих в певній ситуації, та передбачити можливість того, що станеться в майбутньому, а також розуміння істинного контексту розмови і здатність виявляти неправду, але на сам перед зростає контроль зовнішнього прояву власних емоцій. Було виявлено, що зі зростанням схильності до аналізу майбутньої діяльності, поведінки, планування як такого, прогнозування можливих фіналів, ретельності планування деталей своєї поведінки зростає позитивне ставлення до себе, студенти журналісти з писемною комунікативністю схильні розглядати можливі перспективи для себе у майбутньому, тим самим підвищуючи собі самооцінку.

Отже, одна з провідних цілей сучасної журналістської освіти – професійна підготовка комунікабельної особистості майбутнього фахівця, що передбачає розвиток та стимуляцію творчих резервів кожного студента-журналіста, поглиблення самосвідомості та суб'єктності особистості, її

здатності до самореалізації та творчого самовираження, формування та вдосконалення власної комунікативної компетентності.

Список бібліографічних посилань

1. Локарева Г. В. Проблема формування у майбутніх журналістів культури професійного спілкування як ознаки комунікативної компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 30. С. 221-228.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_30_36 (дата звернення : 2.02.2018).

2. Винославська О. В., Бреусенко-Кузнецов О. А., Зливков В. Л., Апішева А. Ш. Психологія. Навчальний посібник. Київ: Фірма "ІНКОС", 2005. 9-10 с.

3. Васильева Л. А. Делаем новости! Москва, 2003. 100с.

4. Свитич Л. Г. Профессия: журналист. Учебное пособие. - Издательство Аспект Пресс. Москва. 2003. С. 28

Науковий керівник: Гресь Наталія Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Лещенко Олена Сергіївна,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕСУРСНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ КРИЗЬ ПРИЗМУ ГЕНДЕРА

Актуальність теми зумовлена потребою вивчення та оптимізації психологічної ресурсності працівників поліції обох статей, що надає можливість ефективніше організовувати психологічне супроводження їх професійної діяльності. В правоохоронних структурах світу поступово збільшується кількість жінок, але, статистичні відомості останнього десятиліття свідчать, що жінки частіше зазнають труднощів щодо

самореалізації у професії, оскільки у суспільстві існують стереотипи про суто «чоловічі» професії та «неможливість» жінок поєднувати досягнення у професійній сфері з повноцінною родиною.

Ресурсність є однією з суттєвих індивідуальних характеристик людини, тому різні аспекти проблеми психологічних ресурсів особистості розглядалися в працях науковців: як стратегії життя (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, А. Кронік, О. Маклаков); як особлива організація психічних властивостей особистості (І. Бринза, В. Дружинін, Д. Леонт'єв, М. Холодна); як механізми саморегуляції поведінки (О. Рогозян, О. Сергієнко, В. Моросанова, В. Толочек); як можливості і засоби подолання стресу (В. Бодров, Т. Крюкова, Р. Лазарус, С. Хобфолл, С. Хазова); як механізми регуляції діяльності та поведінки (Г. Віленська, А. Дьомін, Ю. Ковальова); як ресурсні стани (А. Деркач, А. Прохоров, В. Козлов). На думку вітчизняного психолога О. Штепи, психологічна ресурсність – це уміння людини актуалізувати власні ресурси та оперувати ними. Психологічними ресурсами людини є: впевненість у собі, доброта до людей, допомога іншим, успіх, любов, творчість, віра у добро, прагнення до мудрості, робота над собою, самореалізування у професії, відповідальність [1].

Метою дослідження стало вивчення психологічної ресурсності поліцейських патрульної служби. В дослідженні приймали участь майбутні поліцейські патрульної служби, всього 89 осіб у віці 23–34 роки, з них сформовано дві групи: перша група складалася із 40 жінок та друга група зі 49 чоловіків. У дослідженні було використано методики: «Опитувальник психологічної ресурсності особистості» О. Штепи, «Стійкість життєвого світу людини» І. Логінової, проведене анкетування за спеціально розробленою анкетною, використано математико-статистичні методи .

За результатами анкетування респондентів обох груп, важливими є такі особистісні ресурси поліцейського: відповідальність, цілеспрямованість, адекватна самооцінка, впевненість, адаптивність, вміння саморозвиватися,

стан здоров'я, толерантність. Жінки відзначили важливість моральності, психологічну гнучкість та фізичну силу. Чоловіки відмітили як бажаний ресурс почуття благополуччя, емоційну рівноваженість та самореалізацію.

В обох групах досліджуваних значущими психологічними ресурсами є: самореалізація у професійній діяльності, впевненість у собі, відповідальність. І чоловіки і жінки обізнані щодо власних психологічних ресурсів, впевнені, що можуть їх оновлювати, здатні самотійно та ефективно долати труднощі майбутньої професії, бути життєстійкими та цілеспрямованими, вдало будувати кар'єру. Важливими виявилися такі ресурси як доброта до людей та допомога іншим, які узгоджуються з відповідями на питання анкети. Майбутні працівники патрульної поліції серед своїх професійно значущих психологічних якостей виділили: навички спілкування та навички рольової поведінки, ініціативність, спрямованість на громадян, здатність до розумного ризику, прагнення до успішного виконання службових завдань. Низьким рівнем сформованості, тобто не вартими уваги психологічними ресурсами, виявилися віра у добро та мудрість, які проявляються у сумнівах досліджуваних щодо наявності справедливості в світі, невмінні або небажанні бути милосердним, схильності амбівалентно сприймати себе й своє життя в цілому.

Якісний аналіз структури психологічної ресурсності дозволив побачити її своєрідність у жінок та чоловіків. Отримані розбіжності в групах досліджуваних за шкалою «Робота над собою» (група 1 – $6,87 \pm 0,39$, група 2 – $3,28 \pm 1,45$; $p \leq 0,05$) дозволяють зробити припущення, що жінки пов'язують самореалізацію та набуття професіоналізму з постійною кропіткою працею, яка позитивно впливає на процес особистісного та професійного становлення. Чоловіки з групи досліджуваних відчувають впевненість у собі теперішньому і мають стратегії саморозвитку та успішного професійного зростання спрямованих у майбутнє, про що свідчать вірогідні розбіжності за шкалою «Успіх» (група 1 – $3,55 \pm 1,04$, група 2 – $7,15 \pm 0,4$; $p \leq 0,01$). Також чоловіки краще за жінок усвідомлюють власні можливості, їм притаманне вміння вдало використовувати власні ресурси (група 1 – $4,62 \pm 2,04$, група 2 –

7,15±0,45; $p \leq 0,01$). Отримані дані за відповідною шкалою «Вміння використовувати власні ресурси» є показником того, що чоловіки прагнуть до саморозкриття, творчого саморозвитку, успіху у професії.

Виявлено гендерні особливості ресурсності: в групі жінок сформованими психологічними ресурсами є «робота над собою» та «любов». Ресурс «робота над собою» забезпечує жінкам можливість долати психологічні бар'єри до самореалізації. Для жінок в межах діючої гендерної рольової моделі значущими в професійній та приватній сферах є взаємини з людьми, тому важливим виявився ресурс «любов»; в групі чоловіків сформованим психологічним ресурсом виявився «успіх», що характеризує наявність у досліджуваних суб'єктивного почуття самореалізації та свідчить про їх бажання напрацювати досвід на первинних сходинках професійної кар'єри, бути компромісним за необхідності.

Список бібліографічних посилань

1. Штепа О. С. Психологічні ресурси як унікальні якості майбутніх психологів. *Гуманітарний вісник*. Додаток 1 до Вип. 27, т. V (38) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Гнозис, 2012. С. 536–542.

Науковий керівник: Шевченко Лариса Олександрівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Лісна Наталія Андріївна,

слухач магістратури факультету №6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Предмет віктимології вивчає особистість жертви злочину, факторів її формування, її зв'язки і взаємини зі злочинцем, особливостей поведінки до і в

момент вчинення злочину, а також розробка профілактичних віктимологічних рекомендацій. В даний час віктимологія знаходиться в пошуках свого місця в системі наук. Вона акумулює знання з кримінології, політології, теорії державного управління, психології, соціальної роботи, конфліктології, соціології, претендуючи на комплексну дисципліну, що вивчає феномен жертви.

Досліджень проведено вкрай мало і всі вони відображають жертву злочину в контексті соціальних закономірностей функціонування віктимності як своєрідний вид соціальних девіацій. Значний внесок у дослідження проблем у кримінології, пов'язаних з поняттям жертви злочину, віктимності внесли вчені, серед яких О. О. Андроннікова, М. А. Одінцова, Ю. А. Клейберг, Є. В. Руденський, Л. І. Романова, К. В. Вишневецький, С. Г. Войтенко [1, с.28]. Багато дослідників відзначають, що віктимізація населення зростає, що привело до появи низки робіт, які досліджують фактори віктимізації особистості. Дослідження особистості жертви насильства не отримало достатньої уваги. Відомо, що в будь-якому акті поведінки, дії, вчинку проявляється цілісна психічна організація особистості. Аналіз структурної організації віктимної особистості дозволяє визначити детермінанти віктимної поведінки, що сприяє виявленню латентної віктимності і попередження злочинності.

Термін «віктимна поведінка» виник в рамках кримінальної віктимології. У буквальному перекладі вона означає "вчення про жертву" (від лат. *Viktima* - жертва і грецьк. *Logos* - вчення) як науковий напрям почала складатися в 40-50-і рр. XX сторіччя.

Вважається, що віктимність набувається в результаті невдалої (дефектної) соціалізації особистості, засвоєння і відтворення моделі віктимної поведінки у повсякденному житті, встановлені небезпечних зв'язків та відносин, тобто має соціальне походження [3, с. 84].

Проблема класифікації жертв злочинів і, ще більшою мірою, їх типології - надто складна. Адже жертвою злочину може бути будь-яка людина з моменту її народження і до смерті.

У соціально-демографічному і кримінально-правовому аспекті потерпілі класифікуються за низкою ознак, а саме: за віком, рольовим статусом, взаємовідносинами зі злочинцем, за статевою належністю, морально психологічними ознаками, видом і розміром заподіяної шкоди, тяжкістю злочинів, за характером поведінки, мотивом учинення злочинів, окремими видами злочинів, за ступенем вини.

Одна з традиційних віктимологічних класифікацій базується на критеріях, дуже близьких до щоденної практики (жертва умисних чи необережних злочинів, винна чи невинна, заздалегідь намічена чи ні, випадкова чи жертва-співучасник). Але ці критерії не задовольняють потреб науки і практики, оскільки не розкривають дійсного розмаїття взаємодії потенційної жертви і злочинця.

Також виділяють потенційну жертву. Потенційна жертва - це людина, якій за своїми психічними, психологічними, фізіологічними й іншими властивостями та якостями, за наявності певної ситуації, обстановки або стану може бути заподіяна моральна, майнова чи фізична шкода від злочинного діяння.

Віктимна поведінка потенційної чи актуалізованої жертви, як предмет віктимології, потребує ретельного всебічного дослідження для виявлення причин та умов віктимізації і пошуку шляхів зниження рівня віктимності населення (у тому числі й латентної). Аналіз віктимологічних досліджень дозволив визначити, що особистісна структура потерпілого як типу особистості включає в себе елементи різнорівневого порядку, що активізуються при впливі факторів ситуації ризику і являють собою психологічні передумови перетворення даної особистості в жертву [2, с. 123].

Як інтегрований науковий напрям, віктимологія синтезує кримінологічні, криміналістичні, соціологічні та інші знання про

постраждалих (жертв), серед яких центральне місце мають посідати психологічні знання.

Отже, ми зробили спробу окреслити контури парадигми віктимологічних досліджень, показати значення віктимології як інтегрованої галузі наукових знань. Вважаємо, що найперспективнішим напрямом вирішення віктимологічних завдань слід вважати саме психологічні дослідження віктимної поведінки, яка є безпосереднім предметом віктимології.

Список бібліографічних посилань

1. Долгий О. А., Мудряк Т. О., Омельчук Л. В. Жертва злочину як головний елемент віктимології. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. №1 (5). С.28 – 33.
2. Дягилева Р. Психофизиологические маркеры виктимного поведения: магистерская дисс.: 44.03.03. Челябинск, 2017. 123с.
3. Регуш Л. А. Психология прогнозирования: способность, ее развитие и диагностика. Киев, 1997. 88 с.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Мазур Катерина Віталіївна,

студентка 4-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОПІНГ – СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄСТІЙКОЇ ПОВЕДІНКИ

У наш важкий час, поняття життєстійкості набирає нове значення, нове бачення, новий виток. Так, в нашій місцевості немає артобстрілів, пострілів танків, артилерії, снайперських гвинтівок. Але в 200 км від

нашого місцезнаходження, поняття життестійкість має відлуння щохвилини або навіть щосекунди.

Як прожити місяці у підвалах, години в окопах, рока в палатках? Як вижити не від того, що в тебе немає коштів, а від того, що в тебе немає води, їжі, спілкування, людської підтримки, сонячного світла? Всі ці фактори є первинними для людини і є дуже важливими та життєнеобхідними. Якщо немає всіх цих факторів, то руйнується уся піраміда потреб А. Маслоу. І в цей момент на перший план виходить таке поняття як життестійкість.

Американський психолог С. Мадді [1] перший серед зарубіжних психологів увів поняття “hardiness”, яке він визначає як особливий паттерн структури установ та навиків, які дозволяють перетворити зміни, які відбуваються з людиною, в його можливостях. У вітчизняній психології поняття "hardiness" було розглянуто Д. О. Леонтьєвим [5], який запропонував визначити його російською мовою як життестійкість, міра яка характеризує можливості особистості витримати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість та не знижуючи успішність діяльності. Життестійкість, яка містить аттитюди включеності, контролю та виклику (прийняття виклику життя), дозволяє людині одночасно розвиватися, збагачувати свій потенціал та впоратися зі своїми стресами, які зустрічаються на їх життєвому шляху [2].

Українські психологи не менш зацікавлені у вивченні життестійкості. У їх дослідженнях життестійкість розглядається, як динамічний процес, по різному впливає на різних етапах життя. Одна й та ж людина може встояти перед негативним впливом однієї події, але сильно постраждати від іншої. Також одна й та ж людина може по різному впоратися з однією і тією ж подією при наявності у неї різного рівня життестійкості на даний момент часу (чим вищий рівень життестійкості, тим краще людина долає дану ситуацію) [6].

Життєстійкість представляє собою систему переконань про себе, світ, відносини із світом. Життєстійкість людини пов'язана із можливістю подолання різних стресів, підтримкою високого рівня фізичного і психологічного здоров'я, а також з оптимізмом, самоефективністю, суб'єктивною задоволеністю власним життям, здатністю до неперервного особистісного саморозвитку [4].

Потрапляючи у важку життєву ситуацію людина намагається пристосуватися до труднощів, розробити шляхи долаття проблем та вирішення труднощів, побудувати стратегії опанування, тобто розробити копінг-стратегії.

Копінг-поведінка - це усвідомлена стратегія дії, спрямована на усунення загрози, перешкоди, краще адаптує людини до вимог ситуації і допомагає перетворити її у відповідності зі своїми намірами, або витримати, витерпіти ті обставини, змінити які людина не може [3].

Як зазначає Побідаш А. Ю., життєстійкість є однією з базових характеристик протидії стресу, наряду з копінг ресурсами.

Олефір В. О. підкреслює, що копінг-стратегії є своєрідним медіатором, через який глибинний психологічний конструкт життєстійкість забезпечує саморегуляцію поведінки в стресовій ситуації і психологічне благополуччя особистості.

Д. В. Штриголь зазначає, що життєстійкість впливає не тільки на оцінку ситуації, але і на активність людини в подоланні цієї ситуації (вибір копінг стратегій).

З вищесказаного стає зрозуміло, що долаюча поведінка реалізується за допомогою застосування різних копінг-стратегій на основі ресурсів особистості і середовища. У процесі дії стресора на особистість відбувається первинна оцінка, на підставі якої визначають тип ситуації - загрозливий або сприятливий. Саме з цього моменту формуються механізми особистісної захисту.

Процеси опанування є частиною емоційної реакції. Від них залежить збереження емоційної рівноваги. Вони спрямовані на зменшення, усунення або видалення чинного стресора.

Підводячи підсумки, можна сказати, що життестійкість це вміння ефективно існувати всупереч життєвим перешкодам та труднощам. Це здатність людини зберігати баланс між пристосуванням до нових вимог та прагненням жити гармонійно, повноцінно. Потрапляючи у важку життєву ситуацію людина намагається пристосуватися до труднощів, розробити шляхи долання проблем та вирішення труднощів, побудувати стратегії опанування, тобто розробити копінг-стратегії.

Копінг-поведінка - це усвідомлення стратегія дій, направлена на усунення загрози, перешкод, краще адаптує людину до вимог ситуації та допомагаючи перетворити її у відповідність зі своїми намірами, або витримати та стерпіти ті обставини, які людини змінити не може.

Список бібліографічних посилань

1. Maddi S. Creating Meaning Through Making Decisions / S. Maddi // The Human Quest For Meaning: A Handbook of Psychological Research and Clinical Applications. - Mahwah (NJ): Lawrence Erlbaum Associates, 1998. P.1-26.

2. Александрова Л. А.К концепции жизнестойкости в психологии. Сибирская психология сегодня: сборник научных трудов / под ред. М. М. Горбатовой, А. В. Серого, М. С. Яницкого. Кемерово : Кузбассвуиздат, 2004. Вып. 2. С. 82-90.

3. Крюкова Т. Л. Психология совладающего поведения : монография. Кострома : Авантитул, 2004. 344 с.

4. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми : МакДен, 2012. 410 с.

5. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. М.: Смысл, 2003. 487 с.

6. Малыш В. Е. Жизнестойкость как ресурс преодоления кризисных ситуаций. 2012. URL: <http://www.sudexp.org/publ/7-1-0-136> (дата звернення : 4.02.2018).

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Мохорєва Олена Миколаївна,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАЗДРІСТЬ ТА ЗАЗДРІСНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Проблема психологічного змісту заздрісності та її психологічних детермінант є відносно новою у дослідницькому полі вітчизняної психологічної науки.

А. В. Яковенко наводить розуміння категорії «заздрісність», під якою розуміється стійке негативне ставлення однієї людини (групи людей) до іншої людини (кількох людей) на підставі відчуття чи усвідомлення наявності (уявлення про наявність) у нього (них) властивостей, якостей, благ, статусів тощо, недосяжних безпосередньо для суб'єкта(суб'єктів)-носія (носіїв) почуття заздрості [8, с. 44].

За думкою С. Яланської, заздрість – це почуття неоднозначне, яке полягає у:сприйнятті суб'єктом переваг, досягнень інших (духовних, соціальних, матеріальних) як загрози цінності свого Я і супроводжується психофізіологічними механізмами, що негативно впливають на емоційний стан та здоров'я людини; прагненні суб'єкта розділити переваги, досягнення

оточуючих, беручи їх за приклад для власного самовдосконалення, та відчутті, що він здатен досягти більшого [9,с. 20].

А. Ф. Лісовенко розглядає заздрісність як чинник, що руйнує психологічне благополуччя, а відсутність психологічного благополуччя, в свою чергу, цілком може стати причиною схильності до заздрощів [7, с. 90].

Такої ж думки дотримується О. І. Куцан, встановивши емпіричним шляхом, що заздрощі є відображенням заниженої самооцінки в одному випадку і неадекватно завищеної – в іншому, незадоволення актуальних потреб призводить до виникнення заздрісності, що виконує сигнальну і каталізуючу функції [4, с. 350].

На ґрунті дослідження ірраціональних установок заздрісних особистостей, А. Ф. Лісовенко відзначає, що заздрісним особам властивий низький рівень фрустраційної толерантності (тяжка переносимість розчарувань від нездійснених бажань), оціночна установка (схильність до категоричних оцінок і суджень), надвимогливість до себе і до інших, ірраціональність (непродуктивність) мислення, схильність до катастрофізації драматичного сприйняття ситуацій та подій [6, с. 171].

О. А. Кривопишиною емпірично встановлені чинники впливу на формування заздрісності: соціальне порівняння, перевага іншої людини, схожість і соціальна близькість та наявність прямого кореляційного зв'язку на рівні високої статистичної значущості між ними [3, с. 12].

Г. Р. Кучманичта І. М. Отреп'єва доходять до висновку, що заздрість – складне за своєю структурою почуття, яке є важливим механізмом деструктивної поведінки [5, с.181].

Як наголошує А. М Журба, заздрість, якщо вона властива багатьом членам суспільства, деформує його цілісність, вносить в соціальну систему конфлікти, стримує розвиток і самоактуалізацію як окремих індивідів, так й соціальних груп, соціуму в цілому. Заздрість – це якість, яка маскує некомпетентність та інші деструкції. ... вона деформує цілісний розвиток

особистості, сприяючи формуванню таких якостей як скритність, тривожність, самотність, породжує афект неадекватності та ін.[2, с. 64].

А. В. Васильченко вказує на існування цілої низки неспецифічних закономірностей, які в цілому характеризують заздрості і заздрісну особистість. Тому доцільно говорити про можливість впливу на це явище, а в ідеалі - запобігання його деструктивних проявів [1, с. 76].

Зважаючи на деструктивний вплив заздрісності на функціонування особистості та наявність лише окремих досліджень цієї проблеми у вітчизняній психології, вивчення феномену заздрості та заздрісності є актуальним завданням українських науковців.

Список бібліографічних посилань

1. Васильченко А. В. Дослідження переживання заздростів у юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології*. 2013. №. 22. С. 67-77.
2. Журба А. М. Особистісні деструкції: теоретико-методологічний аналіз / *Virtus*. 2015. №4. С.61 – 65
3. Кривопишина О. А. Психологічний аналіз детермінант формування почуття заздрості. *Технології розвитку інтелекту*. 2016. Т.2. №. 2. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri2016_2_2_6 (дата звернення: 10.02.2018).
4. Куцан О. І. Особливості різновидів заздрісності в ранньому юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології*. 2015. №. 29. С. 350-362.
5. Кучманич Г. Р., Отреп'єва І. М. Феномен заздрості як об'єкт психологічного аналізу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Психологічні науки*. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 177-181.
6. Лісовенко А. Ф. Ірраціональні установки заздрісних особистостей. *Наука і освіта*. 2015. №. 10. С. 167-172.

7. Лісовенко А. Ф. Психологічне благополуччя особистостей, схильних та несхильних до заздрощів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип.2. Т.1. С. 85 - 90.

8. Яковенко А. В. Управлінська діяльність і проблема заздрості: очевидна неочевидність. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління*. 2014. №. 15. Вип. 281. С. 42-48.

9. Яланська С. П. Формування та розвиток особистості: конструктивні й деструктивні фактори. *Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка*. 2015. Вип. 64. С.17 – 21.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківський національний університет внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

Онацька Валерія Дмитрівна,

слухач магістратури факультету №6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА СИМПТОМОКОМПЛЕКСУ РЕФЛЕКСИВНОСТІ У ВИХОВАНЦІВ ЛІЦЕЮ «ПРАВООХОРОНЕЦЬ»

Проблема феномену рефлексії є однією з провідних тем сучасної психології, оскільки саме рефлексія є однією з найбільш унікальних якостей людини, які роблять її вищою істотою серед інших живих істот. Вперше поняття рефлексії з'явилося в філософії, але на даний момент воно перебуває у фокусі фахівців з багатьох сфер діяльності - філософії, психології, педагогіки тощо.

Аналіз робіт по психології рефлексивності показує, що традиційно цей феномен вивчається у широкому колі напрямів: діяльнісному (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв); в контексті проблематики психології мислення (Ю. Н. Кулюткін, В. В. Давидов,

В. Ю. Степанов); комунікативному підході (А. Ліпман, В.С. Біблер, С. Ю. Курганов); педагогічному (А. З. Зак, А. В. Захарова, О. С. Анісімов); особистісному (О. Ф. Лазурський, Т.Є. Самулевич, Ф.Ю. Василюк); генетичному (С. Д. Максименко, Ж. Піаже, Є.І. Ісаєв); системомиследіяльністному (В. А. Лефевр, Г. П. Щедровицький); метакогнітивному (М. Келер, М. А. Холодна, М. Кеплінг) [1;2;3;4].

У сучасній психології проблема рефлексії та рефлексивності з кожним роком набуває все більшої актуальності, що підтверджується великою кількістю емпіричних досліджень. Разом з цим, проблема типологізації симптомокомплексу проявів рефлексії та розкриття її якісного змісту ще не стала предметом активної уваги дослідників.

Тому метою даного дослідження стало виявлення специфіки симптомокомплексу рефлексивності у групах кадетів, об'єднаних близькістю проявів рефлексії та рефлексивності.

У якості досліджуваних виступили 78 юнаків, вихованців ліцею «Правоохоронець» у віці 14 - 16 років. Досліджувані були розподілені на групи, об'єднані близькістю проявів рефлексії та рефлексивності за допомогою кластерного аналізу(за принципом близького сусіда). Першу групу склали 43 особи, другу – 32 досліджуваних. Було використано наступні психодіагностичні методики: методика діагностики рівня розвитку рефлексивності (А. В. Карпов), опитувальник «Диференційний тип рефлексії» (Д. О. Леонтьєв та ін.), тест рефлексивної товариськості (І. В. Аношкін), методика рівня вираженості і спрямованості рефлексії (М. Грант). Для статистичної обробки даних застосовано кластерний аналіз та t - критерій Стюдента для незалежних вибірок.

Результати дослідження свідчать, що у першій групі, на відміну від другої, були встановлені вірогідно більш високі показники за такими парціальними характеристиками рефлексії як «Ретроспективна рефлексія»

(24,32±0,57; 22,19±0,48), «Ситуативна рефлексія» (20,13±0,38; 18,13±0,26), «Рефлексія спілкування та взаємодії з іншими людьми» (24,01±0,67; 21,17±0,32) та «Загальний рівень розвитку рефлексивності» (138,27±3,69; 106,86±1,83). Стосовно спрямованості рефлексії вірогідно більш високі показники за шкалою «Соціорефлексія» також у першій групі (21,97±2,26; 16,77±0,71). Крім того, представники першої групи відрізняються вірогідно більш високими показниками за таким продуктивним типом рефлексії як «Системна рефлексія» (13,50±1,68; 9,43±0,61) та продуктивною складовою ауторефлексії «Рефлексія товарищескості» (32,56±1,08; 28,88±0,83). За непродуктивною складовою ауторефлексії «Рефлексія контактності» виявлено вірогідно більш високі показники у другій групі (27,31±0,85; 34,46±0,94).

Таким чином, за близькістю проявів рефлексії та рефлексивності досліджувані були розподілені за двома групами, які на ґрунті отриманих емпіричних результатів можуть бути охарактеризовані як група з достатнім рівнем сформованості симптомокомплексу рефлексивності та група з поверхневим її розумінням. Досліджувані з сформованою рефлексією мають схильність аналізувати свої вчинки, свої відчуття, свій внутрішній стан, а також міркувати над минулими, теперішніми і майбутніми подіями свого життя. Такі люди характеризуються вірогідно більш значущою тенденцією до самоаналізу, пізнання своєї унікальної особистості. Особи з поверхневим розумінням рефлексії менш схильні до самоаналізу, їм важко зрозуміти свій внутрішній стан, обмірковувати свої вчинки. Такі люди, швидше за все, не прагнуть пізнати свою особистість. Друга кластерна група характеризується відсутністю здатності суб'єкта співвідносити з предметною ситуацією власні дії, координувати, контролювати елементи діяльності відповідно до мінливих умов. Обидві кластерні групи характеризуються схильністю до роздумів про

свою майбутню діяльність, плануванням, вибором найбільш ефективних способів, що конструюються на майбутнє.

Результат дослідження передбачає диференціацію психологічного супроводу та визначає необхідність створення програм, орієнтованих саме на оптимізацію складових рефлексії в другій групі. Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми.

Список бібліографічних посилань

1. Давыдов В. В., Рубцова В. В. Развитие основ рефлексивного мышления школьников в процессе учебной деятельности. Новосибирск, 1995. 227 с.
2. Зак А. З. Экспериментальное изучение рефлексии у младших школьников. *Вопросы психологии*. 1978. № 2. С. 102-110.
3. Максименко С. Д. Рефлексія проблем розвитку в психології. *Психологія і суспільство*. 2001. №. 3. С. 4 - 22.
4. Пилипенко Л. В. Соціальна рефлексія як складова життєвого самовизначення сучасної молоді. *Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні/* За ред. Максименка С.Д., Циби В.Т., Шайгородського Ю.Ж. та ін. К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 258–269.
5. Щедровицкий Г. П. Рефлексия и ее проблемы. *Рефлексивные процессы и управление*. 2001. Т. 1. №. 1. С. 47-54.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Павлик Олена Михайлівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Харківської державної академії фізичної культури

Василенко Інесса Садівівна,

старший викладач кафедри педагогіки та психології

Харківської державної академії фізичної культури

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УСТАНОВОК У МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ З ФУТБОЛУ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства ставить перед вищою школою завдання: формування висококваліфікованих фахівців. Для розвитку компетентної особистості, активного члена суспільства необхідно підвищувати ефективність процесу навчання шляхом перегляду та реформування освіти на всіх рівнях, оскільки існуючі системи не повністю відповідають запитам сучасного суспільства і потребують переорієнтації [2, с. 59]. Комунікативні установки розглядаються, як психологічний базис широкого набору різних комунікативних якостей та провідності особистості, оскільки саме вони забезпечують готовність будувати відносини в певному стилі та певного типу переважних партнерів [1, с. 167.]

Аналіз наукової психолого-педагогічної та методичної літератури свідчить, що проблемі професійного спілкування завжди приділялась належна увага (Ю. Жуков, В. Мотирко, П. Растянніков, Л. Хряцова та ін.) В окремих дослідженнях пропонуються методики навчання студентів комунікативним умінням (В. Бедерханова, Н. Кузьміна, Л. Петровська, Т. Яценко та ін.).

Проте дослідження окремих аспектів формування комунікативних установок студентів в умовах вищої освіти в контексті психолого-педагогічної підготовки є до теперішнього часу актуальною.

Мета дослідження - дослідити комунікативні установки у майбутніх тренерів з футболу.

Результати дослідження. Дослідження проводилось на базі Харківської державної академії фізичної культури та охоплювало 40 респондентів, які навчаються на 1-3 курсах за спеціальністю 017 - Фізична культура і спорт, спеціалізація «Футбол». Було сформовано експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи. Для дослідження комунікативних установок майбутніх тренерів з футболу ми застосували методику В.Бойко.

Отримані данні дослідження комунікативних установок майбутніх тренерів з футболу свідчать (рис. 1.), що показник завуальованої жорстокості у ЕГ склав 13,9 балів, а у КГ - 11,8 балів із 20 можливих. Тобто, майбутні тренери з футболу у експериментальній групі зовні демонструють певну терпимість, та разом з цим їм більш притаманні, хоча й у замаскованій, прихованій формі, недобррозичливість та настороженість у стосунках з багатьма партнерами ніж у контрольній групі.

Вони не приховують і не пом'якшують свої негативні оцінки та переживання з приводу більшості людей, які складають її оточення: висновки про них різкі, однозначні та зроблені, можливо, назавжди.

Показник обґрунтованого негативізму майже однаково притаманний як спортсменам експериментальної так і контрольної групи. Він виражається в об'єктивно обумовлених негативних висновках про деякі типи людей та окремі сторони взаємодії.

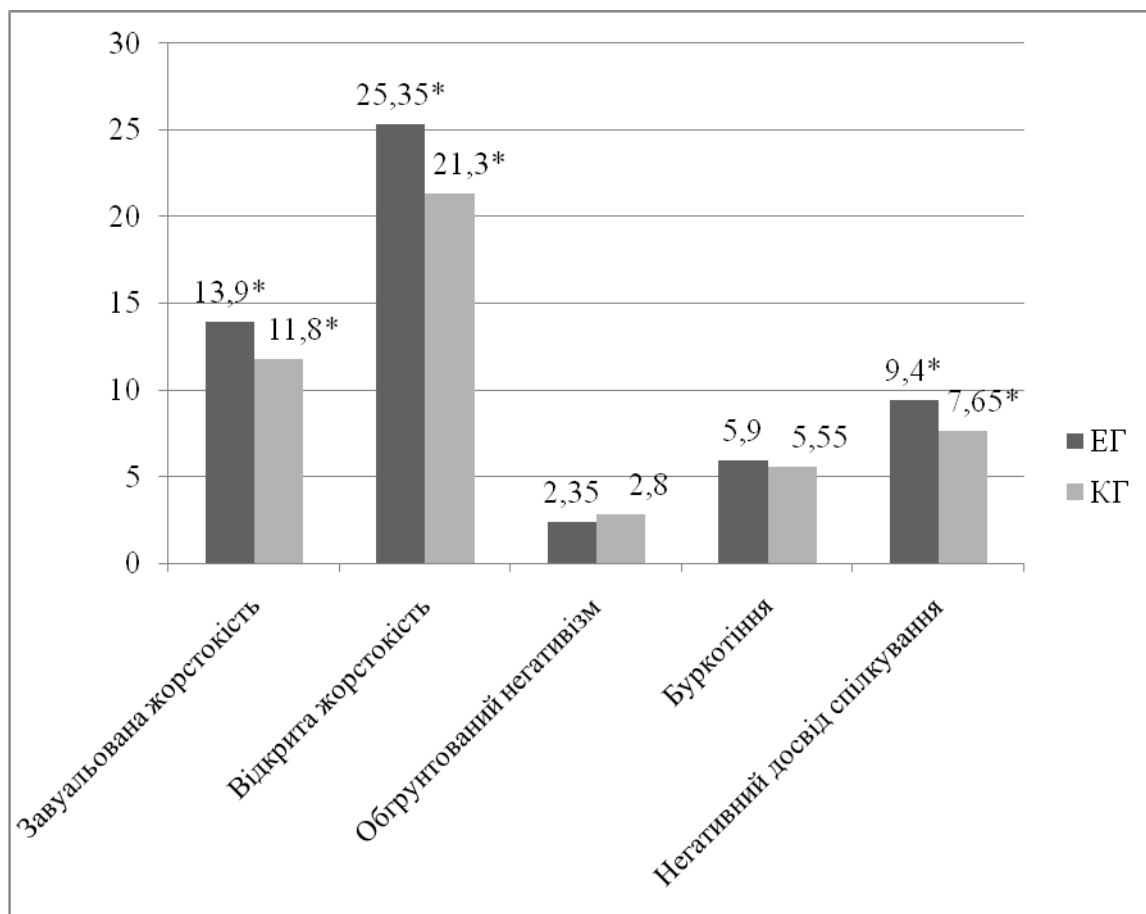


Рис. 1. Показники комунікативних установок майбутніх тренерів з футболу у експериментальній та контрольній групі (Хср.)* $p \leq 0,05$

Майбутні тренери з футболу як у експериментальній так і у контрольній групі мають майже однаковий показник буркотіння, тобто схильність робити необгрунтовані узагальнення негативних фактів у сфері взаємовідносин з партнерами та у спостереженні за соціальною дійсністю.

Показник негативного досвіду спілкування більший у досліджуваних експериментальної групи ніж у контрольної. Даний компонент установки показує, якою мірою таланило в житті на найближче коло знайомих і партнерів по спільній діяльності досліджуваних майбутніх тренерів з футболу.

Висновки. Емоційні перешкоди виникають через неадекватність, велику інтенсивність чи розбіжність інтенсивності емоційних проявів.

Емоційний стан людини також може впливати на ефективність спілкування. Емоції людини служать одним з головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки. Вони здатні різко посилити або послабити скутість, боязкість у спілкуванні.

Майбутнім тренерам з футболу контрольної групи необхідно вчитися контролювати власні емоційні стани, розвивати такі індивідуальні комунікативні якості як толерантність, витримка, доброзичливість, ввічливість, емпатія, впевненість у собі, які допоможуть їм запобігати конфліктних ситуацій з іншими суб'єктами професійної комунікативної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1.Ивашов А. Н., Заика Е. В. Методика исследования коммуникативных установок личности.*Вопр. психол.* – 1991. № 5. С. 162–166.

2.Павлик О. М., Василенко І. С. Комунікативні та організаторські схильності як важливі складові професійних здібностей тренера. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2017. № 2. С. 59-65.

Павлик Олена Михайлівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Харківської державної академії фізичної культури

Маренич Ганна Владиславівна,

студентка 2-го курсу Харківської державної академії фізичної культури

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ ЮНИМИ ТХЕКВОНДИСТАМИ

Стрес присутній у житті кожної людини, наявність стресових імпульсів в усіх сферах людської діяльності безперечна, і спортивна діяльність тут не

виключення. У кожному виді спорту спортсмен піддається великому стресу, що може негативно вплинути як на його здоров'я в цілому так і на його змагальну діяльність. Особливо схильні до такого стресу спортсмени контактних видів спорту, до якого і відноситься тхеквондо.

Тхеквондо означає систему духовного тренування і техніку самооборони без зброї, а також характеризується кваліфікованим виконанням ударів, блоків і стрибків, що виконуються голими руками і ногами для поразки одного або декількох суперників [1].

Успіх у спорті значною мірою залежить від індивідуальних психологічних особливостей спортсмена, а контактні види спорту пред'являють до нього певні вимоги і разом з тим формують якості особистості, необхідні для успішного здійснення змагальної діяльності безпосередньо у контактних видах спорту. Це пов'язано і з екстремальними руховими режимами (максимальна швидкість, сила, витривалість, складно координаційні дії з елементами ризику та травмами), і з нервово-емоційними напруженнями, пов'язаними з соціальним статусом змагань і їх престижністю [2].

Успішність подолання стресу залежить від ресурсів людини — чим їх більше й чим вони різноманітніші, тим ліпше. Зовнішні ресурси можуть включати соціальну підтримку, грошове винагородження, плин часу, а також інші життєві події, які мають більш радісний характер. Внутрішні ресурси складаються з двох речей: властивого стилю подолання стресу й внутрішніх особистісних якостей, наприклад, таких як оптимізм чи песимізм. Тому, головна задача спортивного психолога, активізувати внутрішні ресурси спортсмена щодо профілактики та подолання спортивного стресу [3, С.251-253].

Для дослідження стратегій подолання стресових ситуацій юними тхеквондистами ми обрали методику (SACS) С. Хобфолла [4]. Методика призначена для виявлення бажаних стратегій подолання скрутних (стресогенних) ситуацій. С. Хобфолл розглядає таку поведінку як сукупність когнітивно-поведінкових дій, що залежать від ситуаційного контексту. Конструктивна стратегія, тобто «здорове» подолання (копінг) повинно бути і

активним і просоціальним. Активне подолання в сукупності з позитивним використанням соціальних ресурсів (конструктивних комунікацій) підвищує стресостійкість людини.

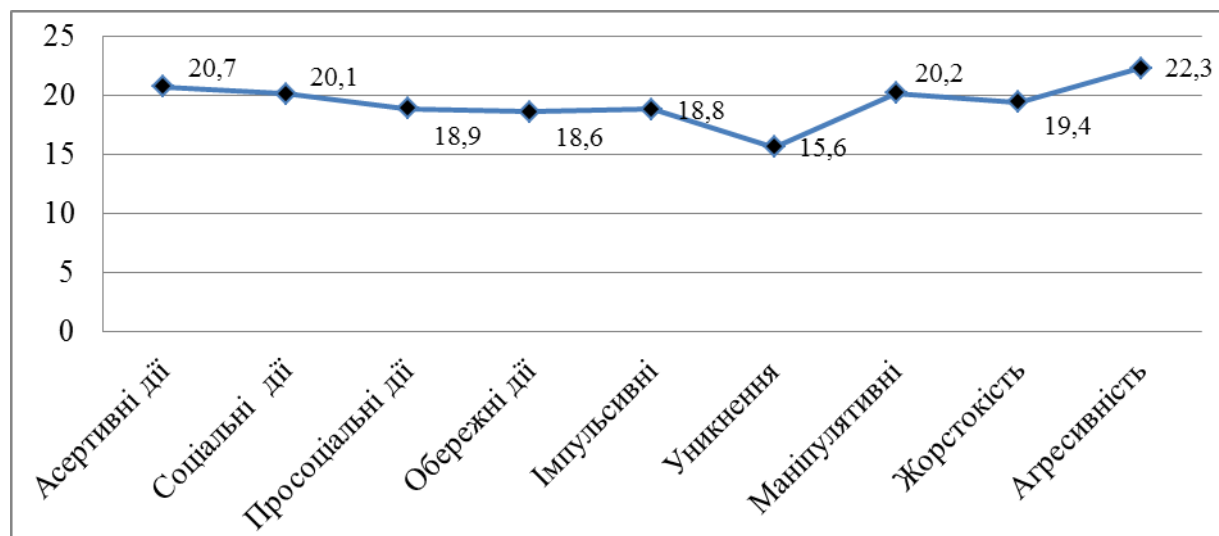


Рис. 1. Середні показники стратегій подолання стресових ситуацій юними тхеквондистами (Хср.)

Отримані у ході проведення методики дані свідчать (рис.1), що у юних тхеквондистів найбільші показники набрали такі стратегії подолання стресових ситуацій, як агресивність, асертивні дії, маніпулятивні дії, соціальні та жорстокість. Найменше – уникнення та обережні дії.

Тобто, юні спортсмени частіше обирають активні стратегії подолання стресових ситуацій. Причому, досліджуваним вірогідно більше притаманна агресивність у порівнянні зі стратегією уникнення стресової ситуації ($p \leq 0,05$), а також вони вірогідно частіше обирають асертивні, соціальні та маніпулятивні дії у порівнянні зі стратегією уникнення стресової ситуації ($p \leq 0,05$). Асертивні дії, вказують що досліджувані активно і послідовно відстоюють свої інтереси, відкрито заявляють про свої цілі і наміри, поважаючи при цьому інтереси оточуючих. Соціальні дії вказують, що юні тхеквондисти намагаються вступати в соціальний контакт для того, щоб спільними зусиллями з іншими більш ефективно вирішити критичну ситуацію. Маніпулятивні дії це навмисні і приховані спонукання іншої людини до переживання певних станів, прийняття рішень і виконання дій, необхідних для досягнення ініціатором своїх власних цілей.

Найменше досліджуваним притаманна стратегія уникнення стресової ситуації, тобто вони не намагаються уникати рішучих дій, що вимагають великої напруженості і відповідальності за наслідки.

Згідно даної методики конструктивна стратегія, тобто «здорове» подолання стресових ситуацій повинно бути і активним і просоціальним. У випадку з нашими досліджуваними бачимо, що вони обирають активні стратегії, але у більшості випадків не просоціальні.

Список бібліографічних посилань

1. Энциклопедия Таэквон-до ITF в 15 томах.URL :taek-won-do.ru/dokumenty/112-yenciklopediya-tayekvon-do15-tomov.html(дата звернення : 11.02.2018).
2. Родионов А. В. Психология физического воспитания и спорта: учебник для вузов. М.: Из-д. центр «Академия», 2010. 368 с.
3. Павлик Е. М., Маренич А. В. Особенности выраженности сознательного контроля тхэквондистов // Матеріали науково-практичної конференції «Харківський осінній марафон психотехнологій», 28 жовтня 2017 року, Харків.
4. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов М. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. 490 с.

Петренко Олена Ігорівна,

студентка 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ЕМПАТІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Умови сьогодення й особливості суспільного життя ставлять жорстокі вимоги до компетентності, професіоналізму, поведінки, рівня культури і мислення психолога-практика, а тому й до його рівня професійної та

особистісної підготовки. Здатність до емпатії – необхідна умова для розвитку такої професійної якості у практичного психолога як проникливість.

Існує низка численних досліджень, у яких емпатія розглядається як умова розвитку моральної свідомості, як механізм просоціальної поведінки і самотрансцендентності людини, як певна форма емоційної поведінки. Переважна більшість дослідників цього питання, зазначають, що запорукою ефективності професійної діяльності психолога є встановлення духовного контакту з клієнтом, глибинного пізнання його особистості, розкриття індивідуальності та неповторності його внутрішнього світу. Ця тема не є повністю розкритою серед науковців, що дає нам змогу більше дізнатися про неї.

Т. Д. Карягіна, Н. В. Кухтова та Н. І. Оліферович розглядають емпатію як професійно важливу якість представників допомагаючих (соціономічних) професій. Однак таке розуміння емпатії - як якості або особистісної риси – на погляд авторів, не враховує найважливіших аспектів її функціонування у професійній діяльності. У професійному контексті саме проблема цілеспрямованого розвитку і навчання задає напрямок і орієнтири продуктивного осмислення різних психологічних функцій і процесів [1, с. 40].

Вивчаючи різноманітні трактування емпатії в науці, ми дійшли висновку, що емпатія - це досягнення емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини. Дослідження емпатії продовжується в різних психологічних течіях і набуває з часом більш поширеного трактування, але й досі залишається предметом гострих дискусій.

Якщо визначення та трактування емпатії дослідниками більш-менш однотайні, то погляд на її механізми майже відсутній. У психологічній науці не має єдиного підходу щодо механізму формування емпатії, дана обставина ускладнює формування цілісної концептуальної теорії.

Р. Ж. Рзаєва провівши дослідження особливостей емпатії у студентів психологів, дійшла до наступних висновків:

По-перше, емпатія визначає ефективність майбутньої професійної діяльності студента-психолога.

По-друге, у студентському віці у майбутніх психологів переважає середній рівень розвитку емпатії. Авторка наголошує на тому, що студентів зі середнім рівнем емпатії не можна віднести до числа особливо чутливих. Тобто, дослідниця вважає, що у міжособистісних відносинах вони схильні судити про інших швидше за їхніми вчинками, ніж довіряти своїм особистим враженням.

По-третє, у студентському віці по-різному відбувається процес формування емпатії, тобто спостерігається стрибкоподібний характер прояву даного феномена і окремих його компонентів на різних етапах навчання в установі вищої освіти.

По-четверте, дівчата сильніше і частіше проявляють співчуття, переживають і відгукуються на проблеми інших людей, ніж юнаки.

По-п'яте, отримані результати свідчать про необхідність цілеспрямованої роботи з розвитку та оптимізації рівня емпатії та окремих її компонентів у майбутніх педагогів психологів в процесі навчання в установі вищої освіти [2, с. 322-333].

Демонструючи своє співпереживання та розуміння проблеми клієнта, психолог вступає із ним у безпосередню взаємодію, а отже, відбувається емпатійний контакт між двома особистостями. Аби уникнути суб'єктивного сприймання особистості клієнта, психологу-консультанту необхідно від'єднати свій попередній життєвий досвід та особистісну проблематику.

О. Б. Хлебодарова вивчаючи емпатію в структурі цінностей особистості, дійшла висновку, що специфіка емпатичних проявів безпосередньо залежить від віку людини і його досвіду. Авторка зазначає, що чим старшою стає людина, тим вище включеність її емпатійних каналів. Тобто, емпатія входить до складу цінності, будучи її невід'ємною частиною і виступає регулятором у побудові ієрархії цінностей – говорить дослідниця [3, с. 53].

Отже, переживаючи разом з клієнтом власні проблеми, психолог нівелює можливість здійснення продуктивного психокорекційного процесу. З одного боку, щоб зрозуміти переживання іншої людини, психологу необхідно самому відчувати аналогічні емоції, а з другого – вміти відокремлюватись від емоційного стану клієнта. Це вимагає постійної роботи над власним особистісним та професійним зростанням. Проблема розвитку емпатійних здібностей у психолога-практика тісно пов'язана з його професійним та особистісним удосконаленням.

Список бібліографічних посилань

1. Карягина Т. Д. Профессионализация эмпатии и предикторы выгорания помогающих специалистов. *Консультативная психология и психотерапия*. 2017. Т. 25. №. 2. С. 39-58.

2. Рзаева Ж. В. Особенности эмпатии у будущих педагогов-психологов Государственное учреждение образования «Республиканский институт высшей школы». Минск. 2017. № 17-3. С. 317-324.

3. Хлебодарова О. Б. Эмпатия в структуре ценности личности. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2015. –№2. С.52 – 54.

Науковий керівник: *Посохова Яна Сергіївна, старший викладач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківський національний університет внутрішніх справ,, кандидат психологічних наук.*

Попова Карина Андріївна,

студентка 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Умови сьогодення ставлять перед працівниками правоохоронних органів певні вимоги щодо вирішення ними професійних завдань не лише

адміністративними, але і різноманітними комунікативними методами. Використання комунікації як засобу досягнення цілей в правоохоронній системі, актуалізує нагальну потребу розвитку комунікативної компетентності поліцейських. Дана компетентність характеризується високорозвиненою здатністю до використання засобів спілкування, з метою здійснення впливу на правосвідомість і поведінку громадян у правовій сфері. Її відсутність призводить до неефективності у вирішенні службових завдань, вибору адміністративних та силових засобів впливу з боку поліцейського. Як наслідок, виникають конфліктні відносини з громадянами, що формують негативне ставлення до правоохоронних органів в цілому.

Необхідність дослідження комунікативної компетентності працівників поліції аргументується тим, що це не просто звичайне спілкування чи бесіда, а певний поведінковий акт, що застосовується поліцейським для вирішення певних професійних завдань. Специфіка професії визначається тим результатом, який повинен бути досягнутий під час виконання професійного обов'язку. Використання неправомірних прийомів (фізична сила, грубість, силовий тиск, погрози) багато в чому породжується невмінням поліцейського вибудовувати процес спілкування, дотримуючись законності, тобто це є показником низького рівня комунікативної компетентності.

Успіх професійної діяльності працівників поліції забезпечується умінням прийняти до уваги інформацію, отриману в результаті спілкування, і використати її для вирішення завдання що стоїть перед ними. Тому професійне спілкування передбачає володіння поліцейським певним психологічним інструментарієм, що забезпечить його успішну діяльність. Теоретичний аналіз проблеми комунікативної компетентності показує, що істотний внесок у вивчення і розробку цього кола питань внесли роботи Л. М. Абаліна, Б. Г. Ананьєва, Г. М. Андрєєвої, О. О. Бодалева, Л. С. Виготського, Н. М. Власова, О. М. Леонтьєва, М. М. Обозова, А. В. Петровського, С. Л. Рубінштейна та ін.

В комунікативній компетенції поліцейського лежать процеси самоорганізації, які характеризується, перш за все, організацією власних психічних властивостей та процесів, умінням зосереджуватися та швидко перемикає увагу, здатністю мобілізувати і активізувати всі свої психічні властивості, уміти організувати робочий день та періоди відпочинку.

Проведене дослідження І. В. Семчук та Ю. В. Слободчикової показало, що комунікативні та організаторські здібності є основними в професіях, пов'язаних з безпосередньою взаємодією між людьми і є провідними у формуванні міжособистісних відносин, в згуртуванні членів службових колективів, в організації психологічного впливу на людей, в умінні організувати і направити свою діяльність. Домінуючий стиль в професійно-діяльнісному спілкуванні – це орієнтація на процес, де працівники правоохоронних органів орієнтовані на систематичність, послідовність, ретельність у виконанні своїх обов'язків [2, с.253].

Ф. Ч. Коблов внаслідок проведеного дослідження, дійшов висновку, що проблеми оптимізації комунікативної компетентності та культури спілкування в правоохоронній системі є одним з найбільш актуальних і давно назрілих напрямків службової діяльності. І від того, наскільки повно і скоро це буде здійснено, залежить формування і становлення працівника поліції нового часу, здатного виконувати поставлені перед правоохоронними органами завдання на високому професійному рівні [1, с.114-115].

О. Ф. Юрчук при проведенні наукових досліджень з питань комунікативної компетентності поліцейських, дійшла висновку, що не можна обмежуватися лише однією якоюсь галуззю науки. Авторка говорить, що подібні розвідки повинні здійснюватися на засадах комплексного системного підходу із урахуванням всіх сфер перетинання наукової проблеми. Зокрема, фахівцям в галузі права, психології, службової етики, мовознавцям, педагогам слід мати на увазі кроснауковий характер проблеми. Ольга Юрчук

вважає, що лише за такої умови можливе дотримання принципу об'єктивності та отримання валідних результатів дослідження, що у подальшому сприятиме підвищенню ефективності діяльності усієї Національної поліції України [3, с.27].

Отже, підвищення рівня комунікативної компетентності у працівників поліції набуває в даний час особливе значення, і для успішного вирішення цього завдання необхідна систематична, цілеспрямована спеціальна і психологічна підготовка.

Список бібліографічних посилань

1. Коблов Ф. Ч. Коммуникативная компетентность и культура общения в служебной деятельности сотрудника полиции. *Вестник Костромского государственного университета*. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика, 2011. №4. С.111-115.

2. Семчук И. В. Формирование коммуникативной компетентности сотрудников ОВД в процессе профессиональной деятельности. *Вестник Московского университета МВД России*, 2017. №4. С.249-253.

3. Юрчук О. Ф. Комунікативна компетентність поліцейського як об'єкт кроснаукового дослідження . *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2016 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. Ч. 1.С. 24-27.

Науковий керівник: Посохова Яна Сергіївна, старший викладач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук.

Потапенко Владислав Віталійович,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ У МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ

Проблема ресурсів людини є відносно новою в дослідному полі психологічної науки [7, с. 83].

У психологічній практиці сьогодення спостерігаємо підвищення запиту щодо технологій вивільнення психологічних ресурсів особистості [6, с. 585].

Незважаючи на часте використання терміну «ресурси» та визнання важливості ресурсного забезпечення життєдіяльності, поняття ресурсу як психологічної категорії залишається недостатньо розробленим [8, с. 47].

Аналіз ресурсів особистості знаходиться в центрі уваги позитивної психології, ідеї якої перегукуються з положеннями психології розвитку і психології здоров'я. Тут також стверджується позитивна роль сильних сторін особистості, «позитивних особистісних рис» [9, с. 27-28].

О. С. Штепа висунула теоретичне припущення, що ресурсним є стан, за якого особистісно - екзистенційні ресурси є актуалізовані, а психологічна готовність людини до самоздійснення через вибір цінностей милосердя реалізується у вчинку. О. С. Штепа допустила, що ресурсний стан є особливим станом оновлення чи поповнення ресурсів людини, а також пов'язаний з вдалим вкладанням ресурсів у певну справу чи іншу особу, супроводжується чуттям можливостей [3, с. 53].

Функціями моделі психологічної ресурсності на емпіричному рівні є реконструкція якісної специфіки психологічного феномена ресурсності особистості, на практичному рівні – пізнавально-ілюструвальна, що дозволяє схарактеризувати внутрішню статичну конструкцію психологічної

ресурсності, на теоретичному рівні – інтерпретація структури психологічної ресурсності, зокрема обґрунтування підстав для виокремлення типів «ресурсної особистості» та джерел психологічної ресурсності [4, с. 670].

За думкою А. Галяна, особистісні ресурси задіяні на різних етапах адаптації на кожному з яких актуалізуються додаткові особистісні ресурси. Зокрема, в активний період фази адаптації це якості, що відображають реалістичність ставлення до життя, в латентній – спрямовані на конструктивне спілкування (товариськість, кмітливість, довірливість, правдивість, уникнення боротьби) [1, с. 62].

О.С. Штепа вважає, що ресурсна особа будує "ресурсні взаємини", головними характеристиками яких є довіра до інших, здатність поважати себе та інших, готовність прийняти іншого.

У психологічній літературі характеристиками ресурсних взаємин позначають теплоту, насиченість, стабільність. Теплота виявляється як у ніжності почуттів, так і в умінні людей вербалізувати власні емоції та проявляти їх невербально [2, с. 195].

Ціннісна спрямованість суб'єкта саморозвитку зумовлює його ставлення до себе як до перспективного проекту, що виявляється в толерантності у взаєминах з іншими. Центральним прагненням людини, яка саморозвивається є співпраця з іншими [5, с. 234]

Проведений І. Б. Котовою теоретичний аналіз напрацювань з проблеми змістовного аспекту життєвих ресурсів особистості дозволив виявити значну варіативність сформованих стосовно цього наукових позицій. Нею встановлено, що інваріантне зміст життєвих ресурсів особистості утворює наявний у неї особистісний потенціал. Разом з цим дослідниця зауважує, що руйнування балансу між особистістю і середовищем і збереженню життєвих ресурсів особистості з більшим чи меншим успіхом перешкоджають певні психологічні механізми, які можна розглядати в якості суб'єктно зумовлених

посередників між життєвими ресурсами особистості і його навколишнім середовищем [7, с. 82].

Отже, у сучасних наукових дослідженнях зазначається, що психологічні ресурси, та психологічна ресурсність в цілому, так чи інакше виявляють себе міжособистісної взаємодії. Разом з цим, означений аспект проблеми залишається недостатньо вивченим, що окреслює перспективи емпіричних досліджень у цьому напрямку.

Список бібліографічних посилань

1. Галян А. Психологічний ресурс особистості як чинник подолання стресу (огляд досліджень з проблеми). *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2015. №. 37. С. 56–66.
2. Штепа О. С. Особливості ставлення психологічно ресурсних осіб до інших. *Наука і освіта*. 2014. №. 9. С. 194-200.
3. Штепа О. С. Теоретичний аналіз ресурсного стану особистості. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Психологія*. 2014. №. 56. С. 51-56.
4. Штепа О. С. Аналіз та інтерпретація емпіричної багатофакторної моделі психологічної ресурсності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2015. №. 28. С. 670-682.
5. Штепа О. С. Тенденції особистісного саморозвитку майбутніх психологів: ресурсний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки*. 2013. №. 16. С. 232-240.
6. Штепа О. С. Магістральні механізми актуалізації психологічних ресурсів. *Проблеми сучасної психології*. 2016. №. 33. С. 584-600.
7. Котова И. Б. Идея личностного и жизненного ресурса как предмет научной рефлексии в отечественной и зарубежной психологии. Гуманизация образования. 2013. №. 6. С.79 – 83.

8. Водопьянова Н. Е. Современные концепции ресурсов субъекта профессиональной деятельности. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 16. Психология. Педагогика.* 2015. №. 1. С.45 – 54.

9. Хазова С. А. Ментальные ресурсы субъекта в разные возрастные периоды. Дис... доктора психол. наук: 19.00.13. Кострома. 2014. 540с.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Потупало Дмитро Русланович,

студент 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У СТУДЕНТІВ

На даний час синдром емоційного вигорання має істотне значення в розвитку емоційної сфери людини, здоров'ї, працездатності особистості та для психологічної науки в цілому. В останні роки синдром емоційного вигорання все частіше зустрічається у працюючих людей та в період навчання. Депресії, стреси, нове оточення, труднощі на роботі та навчанні, тяжка та виснажлива робоча обстановка – все це є психологічними аспектами у формуванні даного синдрому у різноманітних працівників різних сфер діяльності та студентів в період навчання.

Період активного входження в нове соціальне середовище супроводжується діями, спрямованими на отримання визнання і високого статусу в групі студентів-ровесників.

М. А. Воробйова, аналізуючи підходи вітчизняних і зарубіжних авторів до поняття «емоційне вигорання», зробила висновок про те, що, по суті, вони зводяться до одного підстави: це комплекс фізичних джерел для переживань і

поведінки, які позначаються на працездатності, фізичному і психічному самопочутті, а також на інтерперсональних відносинах людини [3, с.83].

С. П. Іванова вважає, що характерними для ситуацій «вигорання» є емоційні перевантаження. Авторка говорить, що стан психічної напруженості є одним з показників синдрому емоційного вигорання в професійній діяльності, вони викликають відчуття дискомфорту, тривоги, фрустрації, песимістичні настрої. Дослідниця наголошує, що на розвиток «вигорання» впливають багато чинників, але більшість дослідників вважають, що вік, стать, стаж роботи та інші соціально-демографічні характеристики не пов'язані прямо з професійним «вигоранням» [4, с.45].

У студентському середовищі перевантаження і вимоги виступають у всьому різноманітті. З іншого боку, саме в цей період формується майбутній професіонал, стан психічного здоров'я якого безпосередньо впливає на успішність діяльності і стиль життя в цілому, і таким чином набуває значення високе його становище у суспільстві.

Навчання в вузі, по суті, це - соціальна діяльність, пов'язана з взаємодією між людьми, не залежно від їх майбутньої професії. Студенти в процесі консультування і в приватних бесідах нерідко скаржаться, вельми схожі на ознаки «вигорання».

О. В. Бажук відносно означеної проблеми у студентів виділяє два аспекти. Авторка говорить, що останнім часом студентська молодь проявляє негативну динаміку зміни свого здоров'я, але при цьому є перспективною соціальною групою для сприйняття і поширення цінності «здоров'я», а також формування усвідомленого та цілеспрямованого ставлення до зміцнення свого здоров'я. Дослідниця вважає, що актуалізація і активізація особистісних ресурсів студентів сприятиме підвищенню здоров'язберігаючого потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу. Оксана Бажук наголошує на тому, що одна і та ж особливість особистості може бути як фактором вигорання, так і складовою частиною ресурсів професійного

здоров'я в залежності від взаємозв'язків її з іншими і ступенем вираженості в даний момент, що необхідно враховувати в процесі профілактики професійного вигорання студентів [1, с.46].

Н. Є. Водопьянова та Є. С. Старченкова феномен емоційного вигорання розглядають як професійну деформацію фахівця, яка викликана впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. До «зовнішніх» автори відносить, особливості навчальних стандартів, організаційні особливості навчання, педагогічні методи роботи зі студентами, динаміка розвитку та психологічний клімат навчальної групи, курс, навчальний заклад. «Внутрішніми», на їх думку, виступають індивідуальні особливості студента: духовний світ, самосприйняття, цінності, мотивація та інші [2, с.72].

Проблема емоційного вигорання має більше прикладне значення, в останні кілька років увагу дослідників привертає все більше вигорання серед студентської молоді. Так, за даними Ц. Р. Джекобса і Д. Додда, 40% студентів в одному навчальному закладі мають ту чи іншу ступінь вираженості емоційного вигорання.

Отже, на розвиток даного синдрому впливають багато факторів: прагнення до хорошої успішності, підвищеної стипендії, неправильно організована робота з навчальним матеріалом, організаційні та професійні стреси. Емоційне вигорання сильно впливає на особистість студента, підриваючи його здоров'я і бажання успішно вчитися. Крім того, студенти змушені переносити досить великі навантаження, що пред'являють великі вимоги до фізичною, розумовою, моральною і вольовим ресурсів особистості. Все це, безсумнівно, може служити психологічними чинниками, що приводять до стану емоційного вигорання.

Список бібліографічних посилань

1. Бажук О. В. Ресурсное обеспечение профилактики эмоционального выгорания студентов - будущих педагогов. *Общество: социология, психология, педагогика*. 2017. №4. С.46-48.

2. Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. СПб., 2005. 336 с.

3. Воробьева М. А. Связь эмоционального интеллекта и синдрома эмоционального выгорания у студентов. *Образование и наука*. 2016. №4 (133). С.80-94.

4. Иванова С. П. Методика диагностики эмоционального выгорания у будущих психологов МЧС России. *Ученые записки университета Лесгафта*. 2009. №7. С.44-48.

Науковий керівник: Посохова Яна Сергіївна, старший викладач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківський національний університет внутрішніх справ, кандидат психологічних наук.

Сабазова Юлія Олександрівна,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ

Проблема особистості та особистісної зрілості є на сьогодні найбільш актуальною у психологічній науці. На думку багатьох вчених (Г. С. Абрамова, А. Адлер, Б. Г. Ананьєв, А. Елліс, Е. Еріксон, І. С. Кон, Г. Олпорт, Е. Фромм, О. С. Штепа та ін.) системоутворюючою для визначення поняття особистісної зрілості виступає категорія «зрілість». Зрілість – це інтегральна якість людини, тому вона вивчається багатьма науками: філософією, психологією, педагогікою, юриспруденцією, етикою. Існує два суттєво відмінних погляди на зрілість: 1) зрілість як певний віковий період у житті людини; 2) зрілість як характеристика високого розвитку певних психічних функцій людини незалежно від її віку [2; 4]. Б. Г. Ананьєв підкреслював, що етапи зрілості людини як індивіда, як особистості, як суб'єкта діяльності, пізнання, спілкування не збігаються за часом [1].

На думку багатьох науковців, феномен особистісної зрілості доцільно вивчати з позицій гуманістичної парадигми, яка вважається «психологією еталонів», де створені ідеальні образи зрілої, здорової особистості. На відміну від адаптаційних теорій особистості, вона сконцентрована на вивченні зрілих і творчих людей та їх саморозвитку, на досягненні конструктивних, творчих проявів людської природи [2; 5; 6].

О. С. Штепа пропонує розглядати особистісну зрілість як динамічну особистісну структуру, що детермінується певними механізмами, а її змістом є риси, які взаємоактивують одна одну. В якості таких рис, що складають структуру особистісної зрілості, О. С. Штепа називає наступні: синергічність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, децентрація, життєва філософія. При цьому, як вказує науковець, стрижневими з них є автономність, життєва філософія, відповідальність і креативність [5].

Гільбук Ю. З. виділяє дещо інші п'ять аспектів, що складають особистісну зрілість. Це: мотивація досягнення (спрямованість на значимі життєві цілі, прагнення до самореалізації, самостійність, ініціативність); відношення до свого «Я» (упевненість у своїх можливостях, задоволеність характером, здібностями); почуття громадського обов'язку (патріотизм, колективізм, почуття професійної відповідальності); життєва установка (емоційна урівноваженість, розсудливість); здатність до психологічної близькості з іншими людьми (доброзичливість, емпатія, уміння слухати, потреба в духовній близькості) [3].

М. Ю. Семенов визначає зрілу особистість як тип, що утворюється в результаті особистісного зростання і має сформовану стійку єдність особистісних рис і ціннісних орієнтацій, розвинену моральну свідомість ієрархічну мотиваційно-потребову сферу, де домінують вищі духовні потреби. Особистісно зріла людина характеризується потребою виходити за

існуючі межі свого життя і вирішувати проблеми вдосконалення і розвитку як свого суспільства, так і всього людства [5].

Найважливішими характеристиками розвиненої, зрілої особистості, на думку С. Л. Братченко та М. Р. Миронової, є цілеспрямованість, самостійність, динамічність, цілісність, конструктивність, індивідуальність. Ці атрибути особистості є заданими й міра їх актуалізації залежить від певних внутрішніх і зовнішніх умов [2].

Згідно зі О. С. Штепою, особистісно зрілу людину можна назвати ресурсною, яка сама у собі знаходить сили для подолання життєвих обставин і самої себе. Найяскравішим показником сформованої особистісної зрілості є самодетермінація, яка не лише супроводжує побудову власної системи цінностей людини, робить вибір психологічно можливим, а й активує процес трансформації, завдяки якому особистість набуває завершеності й цілісності – зрілої его-ідентичності [6].

На думку Портнової А. Г., зрілість являє собою багатовимірну, багаторівневу якість особистості, що володіє структурними, динамічними властивостями. Рівневі, структурні характеристики зрілості специфічні на кожному віковому етапі. В цілому функцією особистісної зрілості є перетворення (регуляція) процесу онтогенетичного розвитку в цілеспрямований, системний, особистісно обумовлений процес, який отримує індивідуальні риси як в засобах, умовах, так і в цілях даного розвитку [5].

Отже, науковці схожі у думці, що особистісна зрілість є складним феноменом, який формується на певних етапах особистісного розвитку людини. Психологічна структура особистісної зрілості частіше за все визначається як сукупність взаємообумовлених, різнорівневих рис та якостей особистості.

Список бібліографічних посилань

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. СПб.:

Питер, 2001. 272 с.

2. Братченко С. Л., Миронова М. Р. Личностный рост и его критерии // Психологические проблемы самореализации личности / Под ред. А. А. Крылова, Л. А. Коростелевой. СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1997. С.38-46.

3. Гильбух Ю. З. Тест-опросник личностной зрелости. К.: Научно-практический центр «Психодиагностика и дифференцированное обучение», 1994. 23 с.

4. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: ТЦ «Сфера», 2009. 463 с.

5. Портнова А. Г. Личностная зрелость : подходы к определению. *Сибирский психологический журнал*. 2008. №27. С.37 -41.

6. Штепа О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг. Монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 210 с.

Науковий керівник: Жданова Ірина Вячеславівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

Садовнича Анжела Віталіївна,

студентка 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ У ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ УВАГИ

Проблема тривожності є міждисциплінарною проблемою. Їй присвячена значна кількість досліджень не тільки в психології, але і в психіатрії, патопсихології, фізіології і філософії.

Роль тривожності і її детермінанти в дезадаптивній поведінці дітей (конкретні прояви і механізми впливу на діяльність) ще мало вивчені, тоді як тісний зв'язок проблеми емоційної регуляції поведінки і діяльності з проблемами мотивації, емоцій, єдності афекту та інтелекту відкриває можливості для подальшого розвитку уявлень про психічні механізми тих чи інших афективних і поведінкових розладів, а також пошуку шляхів надання психологічної допомоги.

Особливо необхідно відзначити важливість дослідження проблеми тривоги і тривожності у дітей молодшого шкільного віку, тому що саме цей віковий період відрізняється високою соціальною сензитивністю, ускладненням системи вимог до дитини, до її рефлексивних здібностей та інших психічних якостей. Нова соціальна ситуація розвитку в цей період багато в чому стає стресовою, що тягне за собою появу психічної напруженості у молодшого школяра, а, отже, і прояв (збільшення проявів) можливих порушень розвитку (гіперзбудливості, дефіциту уваги, страхів і ін.), що згубно відбивається на подальшому розвитку особистості [2, 4].

Молодший шкільний вік традиційно вважається емоційно насиченим. Це пов'язано з тим, що вступ до школи розширює коло потенційно тривожних подій. Вступ до школи характеризується віковою кризою розвитку, коли дитина стає особливо емоційно збудливою, що відбувається на фоні процесу адаптації до нової ролі – школяра. Тривога є елементом адаптаційного процесу [2, 6]. Тому найбільші хвилювання характерні для першокласників, для яких відвідування школи представляє собою нову форму організації життя. Шкільна тривожність першокласника персоніфікована і концентрується біля небажання засмутити близьких людей. Як правило, після завершення адаптаційного періоду рівень тривожності у більшості першокласників нормалізується. У другому-третьому класі дитина повністю орієнтується в системі навчальної діяльності і шкільних вимог, що дає підставу вважати, що тривожність знижується. В той же час,

особистісний розвиток приводить до того, що спектр потенціальних причин шкільної тривожності розширюється. Нестабільним періодом у шкільному житті дитини є момент переходу дитини до середньої школи, який супроводжується зміною системи шкільних вимог, вимагає адаптаційних зусиль, і, відповідно, спричинює підвищення рівня шкільної тривожності.

На жаль, число дітей з різними порушеннями розвитку зростає [1, 4]. Фактором ризику виникнення різних порушень в психічному розвитку дитини часто є наявність морфологічної або функціональної недостатності (мінімальних мозкових дисфункцій (ММД) - наслідки ранніх локальних ушкоджень головного мозку, що виявляються у віковій незрілості окремих вищих психічних функцій і їх дисгармонійний розвиток). В даний час, у зв'язку з високою поширеністю в дитячій популяції порушень розвитку, з групи ММД був виділений в окрему нозологічну одиницю - синдром дефіциту уваги (СДУ - дисфункція центральної нервової системи), що виявляється труднощами концентрації та підтримки уваги, порушеннями навчання і пам'яті, а також складнощами обробки екзогенної і ендогенної інформації і стимулів.

Прояви дефіциту уваги негативно позначаються на поведінці та успішності діяльності дитини, тим більше, гіперактивної (в основі якості уваги ми розглядаємо її стійкість - здатність протягом тривалого часу зберігати увагу на більш-менш постійному рівні; увага вважається стійкою, якщо випадкові її коливання суттєво не впливають на працездатність і успішність діяльності людини) [3, 6].

Супутнім чинником у молодших школярів з ознаками синдрому дефіциту уваги є особистісна і ситуативна тривожність, при цьому основна роль належить ситуативній тривожності.

Аналіз емпіричних даних взаємозв'язку стійкості уваги, відволікання і рівня тривожності в умовах негативної мотивації у молодших школярів показує, що існує обернено пропорційний характер зв'язку стійкості уваги і

показників тривоги [4, 5]. При цьому стійкість уваги у дітей молодшого шкільного віку з ознаками СДУ, залежить від особистісної та ситуативної тривожності. В аналогічних умовах негативної мотивації зниження стійкості уваги у дітей групи «норма» пов'язане більшою мірою тільки з наявністю особистісної тривожності.

Наявність обернено пропорційної залежності між ситуативною тривожністю і стійкістю уваги у дітей з ознаками СДУ визначається формуванням спрямованості уваги на пошук і фіксацію суб'єктивно сприйманого потенційного джерела загрози на шкоду виконуваної в даний момент діяльності. Дані результати виявляють визначальну роль тривоги в зниженні стійкості уваги та в дезорганізації діяльності в цілому.

Подальше дослідження проблеми тривожності у дітей молодшого шкільного віку з синдромом дефіциту уваги є особливо актуальним, як для виявлення ролі і механізмів її проявів, так і для визначення факторів, які безпосередньо впливають на діяльність дитини (в тому числі і ведучу - навчальну) і в цілому на подальше формування її особистості. Результати дослідження даної проблематики можуть бути підґрунтям для розробки шляхів надання психолого-педагогічної допомоги дітям.

Список бібліографічних посилань

1. Бреслав Г. М. Психология эмоций. М.: «Академия», 2004. 544 с.
2. Волынкина Г. Ю. Суворов Н. Ф. Нейрофизиологическая структура эмоциональных состояний человека. Л.: Наука, 1981. 160 с.
3. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. СПб., 2006. 224 с.
4. Кочубей Б. И. Новикова Е. В. Эмоциональная устойчивость школьника. Москва: Знание, 1988. 80 с.
5. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як форма прояву важливої складової особистісного потенціалу – рефлексивної свідомості. *Вісник ДНУ. Серія: Педагогіка і психологія*, 2012. Вип. 18, т. 20. № 9/1. С. 116-123.

6.Рожина Л. Н. Развитие эмоционального мира личности: учебно-методическое пособие. Минск: Высшая школа, 2003. 272 с.

Науковий керівник: Шахова Олена Григорівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат біологічних наук.

Селюто Мар'яна Дмитрівна,

студентка 4-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ.

ПРОБЛЕМА БРЕХЛИВОСТІ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

На сьогодні у сучасній психологічній науці феномен брехливості та її психологічні детермінанти є мало вивченими. Це пов'язано з тим, що дана проблема є відносно новою для вітчизняних дослідників і більшість робіт в цій галузі представлені зарубіжними авторами. У різних галузях психології брехню та брехливість вивчають у різних контекстах: загальна психологія розглядає брехню як складову людської поведінки, що має свої психологічні механізми; вікова психологія простежує джерела та розвиток брехні в онтогенезі; педагогічна психологія вивчає брехню як продукт виховання; у соціальній психології брехня виступає як специфічний ракурс процесу комунікації.

«Брехня є соціально дозволеною, люди діють в рамках певних соціальних норм, які узаконюють їх обман. У таких випадках, як правило, брехуна не мучать докори сумління, якщо, звичайно, він упевнений, що це робиться для користі. До такої брехні можна віднести «медичний обман». Такий різновид, на думку багатьох лікарів, виправдана », - стверджує П. Екман [1, с. 52].

Вічна проблема людської щирості, обману і брехні не раз ставала предметом обговорення в художній літературі, філософії, соціології та психології. Виділяється кілька типів брехні:

- ✓ брехня елементарна, корислива, як засіб досягнення егоїстичних цілей;
- ✓ брехня безкорислива, майже художня, коли людина не робить відмінностей між реальністю і власної вигадкою;
- ✓ брехня зі співчуття, яка може бути засобом порятунку життя іншої людини;
- ✓ брехня соціальна, яка затверджується нерідко як борг. Така брехня, на відміну від нічим не прикритої правди, нібито підтримує суспільство, цивілізацію від розпаду і загибелі.

Брехня - твердження, що не відповідає істині, висловлене в такому вигляді свідомо - і цим відрізняється від помилки. Брехня - на думку християнства, винахід лукавого (диявола). Брехня є одним із способів, засобів обману. Брехня завжди заснована на навмисно неістинному затвердженні. Не всякий обман - брехня. Психологічна структура брехні заснована на поєднанні трьох чинників: затвердження особи не відповідає істині; особа усвідомлює неістинність свого затвердження; особа має на меті ввести іншу особу в оману [2,с. 88] .

При настільки глибокої вкоріненості брехні в культурі однозначність оцінки може здатися парадоксальною. Моральний вердикт щодо брехні пов'язаний з хиткістю світу культури. Культура не має під собою ніякого безумовного підстави. Тому, з одного боку, брехня є порушення, але з іншого - без неї неможлива не тільки специфічно людська комунікація, а й людська взаємодія, а значить, і сам людський світ [3. с. 110].

Аналіз причин появи і прояву брехні у дорослих в теоріях різних авторів дозволив І.А. Церковній виділити три напрямки вивчення цього питання: брехливість як моральна категорія; брехливість як результат

соціальних відносин; брехливість в зв'язку з іншими особистісними якостями.

У першому напрямку (брехливість як моральна категорія), можна відзначити наступні основні причини брехні: з ввічливості для підтримки відносин в суспільстві; з метою одержання вигоди для самої себе; брехня для уникнення покарання.

У другому напрямку (брехливість як результат соціальних відносин) розглядаються наступні причини брехливості: брехня як засіб уникнення покарання, отримання вигоди; присутність егоїстичної мотивації брехні; бажання маніпулювати іншими, отримати перевагу.

У третьому напрямку (брехливість у взаємозв'язку з іншими особистісними якостями) виділяються наступні причини брехні: мотивація оцінок: нагороди і покарання; спотворення інформації, для того, щоб не опинитися в незручному положенні; приховування почуттів, їх перебільшення, або применшення.

Незважаючи на різні погляди на брехливість, причини її появи у більшості концепцій схожі, перш за все, взаємозв'язком ситуації брехні з поведінкою особистості [цит. за 4, с.155 - 156].

Отже, феномен брехні може бути розглянутий з точки зору моральності, як результат соціальних відносин, як невід'ємний прояв особистісних якостей, як схильність особистості до маніпуляції та макіавеллізму.

У той же час, К. Васюк і В. Боженко зазначають, що проблема дослідження різних аспектів брехливості розглядається у межах різних наук, ... проте, більшість концепцій мають теоретичний характер, а наявні емпіричні дослідження, як правило, мають епізодичний характер[5, с.10].

Разом з цим, проблема психологічних детермінант брехливості, а також їх гендерна та вікова специфіка, залишається недостатньо вивченою

у сучасній психологічній науці, що окреслює перспективи більш деталізованих досліджень.

Список бібліографічних посилань

1. Дубровский Д. И. Обман. Философско-психологический анализ. Канон+РООИ-Реабилитация, 2010. 336 с.
2. Экман П. Психология лжи. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 270 с.
3. Майорчак Н. М. Психологічні аспекти категорії брехні в роботах українських та зарубіжних учених. *Наукові записки Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №1. С.96 – 104.
4. Холодков И. Склонность ко лжи в контексте особенностей самомониторинга. *Вестник психологии и педагогики Алтайского государственного университета*. 2017. №. 2. С. 154-162.
5. Васюк К., Боженко В. Способы детекції брехні у студентів з різним рівнем емоційного інтелекту. *Psychological journal*. 2017. Т. 10. №. 6. С. 9-24.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Сергієнко Ганна Валеріївна,

студентка 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

КІБЕРБУЛІНГ: СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ЯВИЩЕ СЕРЕД МОЛОДІ

Актуальність дослідження кібербулінгу серед молоді підтверджується тим, що в сучасному суспільстві важливим постає питання про безпеку підлітків в Інтернет-мережі. Психологічні наслідки знущань - серйозна

проблема психічного здоров'я, про яку батьки і вчителі повинні знати, щоб краще піклуватися про своїх учнів і дітей.

Дослідниці А. В. Осадча та О. О. Макаренко зазначають, що шкільне цькування – це форма жорстокого поводження, коли фізично або психічно більш сильний підліток отримує задоволення, утискаючи слабкого та завдаючи йому фізичного болю і шкоди або завдає психологічну травму. Авторки говорять, що одна людина або група учнів можуть буквально зробити життя дитини жахіттям, змусити щодня жити в страху, боятися ходити до школи, виходити на вулицю. Поряд з фізичними (побиття, псування особистих речей) і вербальними формами агресії (глузування, висміювання, необ'єктивні оцінки діяльності), нерідкі випадки соціальної ізоляції (бойкот, виключення з групи, відмова від спілкування). Дослідниці вказують, що раніше шкільні знущання приймали грубі фізичні форми, то тепер стають все більш сучасними та жорстокими. Кібербулінг означає все разом: моральне та психічне насилля, домінування та примусовість, соціальну ізоляцію, залякування і вимагання, здійснювані за допомогою електронних засобів комунікації – резюмують авторки [3, с. 67].

О. О. Бочавер та К. Д. Хломов наголошували, що при непрямому кібербулінгу в процес цькування залучаються інші люди (як діти, так і дорослі), не завжди з їх згоди; переслідувач може зламати акаунт і, видаючи себе за господаря, розсилати з цього акаунту повідомлення знайомим жертви, руйнуючи комунікативне поле і породжуючи сумніви в його моральних якостях. Як і цькування, кібербулінг включає в себе низку вчинків, на одному полюсі якого дії, які розпізнаються оточуючими як переслідування, а на іншому – жорстоке поводження агресора, яке може призвести навіть до смерті жертви [1, с. 182].

Велику роль в проявах кібербулінгу, на думку О. О. Макарової, грає віктимність, виражена в особливій схильності людини стати жертвою. Авторка зазначає, що підвищена віктимність неповнолітніх визначається не

тільки їх психологічними особливостями, але й соціальними ролями, місцем в системі соціальних відносин, положенням, яке вони займають в сім'ї. О. О. Макарова, підсумовуючи вищевикладене, вказує, що в соціальній психології властивість віктимності пов'язана з неадекватно заниженою самооцінкою, з нездатністю і небажанням брати на себе відповідальність за прийняття рішень у проблемних ситуаціях, з високим рівнем конформізму, з почуттям провини і локусом контролю [2, с. 301].

Н. Р. Шевко та І. І. Ісхаков визначають булінг негативне явище, незалежно від того, відбувається воно в реальному житті чи онлайн-середовищі. Однак, автори зазначають, що на думку більшості вчених, булінг-онлайн являє собою більш велику загрозу для сучасної молоді, ніж офлайн-булінг. В зв'язку з тим, що кібербулінг відбувається в інтернет-середовищі, який характеризується безособовістю та анонімністю, дуже складно встановити особу злочинця і, як наслідок, покласти на когось відповідальність. Дослідники вважають, що підлітки, які стали жертвами булінгу в онлайні, як правило, не діляться цим з дорослими, так як не вважають їх авторитетом в відношенні інтернет-середовища [4, с. 21-22].

Отже, щоб запобігти кібербулінгу та забезпечити максимальний захист, шкільний персонал та батьки мають своєчасно реагувати на відомості, які надійшли. В якості запобіжних заходів можна запропонувати: проводити лекції з метою ознайомлення з даним явищем і шляхами його запобігання; проінформувати учнів про покарання при подібних правопорушеннях; сповіщати батьків про доступні послуги та різні типи програмного забезпечення інформаційних фільтрів, більшість пристроїв мають параметри, які дозволяють блокувати електронну пошту, миттєві повідомлення або тексти від конкретних людей.

Список бібліографічних посилань

1. Бочавер А. А., Хломов К. Д. Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий. *Психология. Журнал Высшей школы*

экономики. *Национальный исследовательский университет "Высшая школа экономики"*. М. 2014. Т.11. №3. С. 177-191.

2. Макарова Е. А., Макарова Е. Л., Махрина Е. А. Психологические особенности кибербуллинга как формы интернет-преступления. *Российский психологический журнал*. 2016. Т.13. № 3. С. 293-311.

3. Осадчая А. В., Макарова Е. А. Психологическое и психосоматическое воздействие кибер-буллинга на всех его участников. *Вестник ТИУиЭ*. 2017. №2 (26). С.66-70.

4. Шевко Н. Р., Исхаков И. И. Особенности проявления кибербуллинга в социальных сетях. *Журнал «Ученые записки Казанского юридического института МВД России»*. 2017. Т. 2 (3). С. 19-22.

Науковий керівник: Посохова Яна Сергіївна, старший викладач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук.

Склярів Олексій Михайлович,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА ПРОАКТИВНОЇ КОПІНГ ПОВЕДІНКИ ЗАСУДЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ У КОНТЕКСТІ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Знаходження людини у виправній установі супроводжується великими психологічними навантаженнями які по-різному сприймаються та переживаються засудженими. На даний час існує невелика кількість даних про їх позитивні психологічні можливості та перспективи покращення їх психоемоційного стану під час позбавлення волі. Кожний засуджений, який потрапляє до місць позбавлення волі опиняється в ситуації хаосу, стресу яка актуалізує значимість толерантності до невизначеності, що виникла як умова виживання в нетипових умовах.

Людина, толерантна до невизначеності, може відчувати себе відносно комфортно навіть в ситуації високої ентропії [1]. Вона здатна продуктивно діяти в незнайомій обстановці і при нестачі інформації часто бере на себе відповідальність, здатна приймати рішення без довгих сумнівів і боязні невдачі.

Якщо людина інтолерантна до невизначеності, то вона схильна сприймати незвичайні складні ситуації скоріше як загрозливі, ніж ті, що дають нові можливості. Недолік інформації або її двозначність створюють такій людині дискомфорт. Інтollerантні до невизначеності люди краще відчують себе в звичній, знайомій обстановці і вважають за краще чіткі формулювання, ясні цілі і прості завдання [2].

Тому під час відбування покарання важливо бути толерантним та терпимим до ситуацій невизначеності, до стикання різних думок, поглядів на життя та специфіку міжособистісних відносин із іншими засудженими та адміністрацією колонії [3]. Для більш результативного проходження відбування покарання, на нашу думку, важливо використовувати певні копінг-стратегії, натомість використання більш конструктивних варіантів копінг-поведінки з урахуванням толерантності до невизначеності може полегшувати час перебування в ісправній установі та подальшої ресоціалізації засуджених. Взагалі існує велика проблема у формуванні в кожної людини толерантності до невизначеності [4].

Взагалі поняття «копінг» стало широко використовуватися в психології з 1960-х рр. у зв'язку з дослідженням способів поведінки особистості в стресових ситуаціях [5]. Під проактивним копінгом автори вибраної нами методики розуміють інтеграцію афективних, когнітивних, інтенційних і соціальних факторів у набір копінг-стратегій, які дають людині можливість не тільки справлятися зі стресовими викликами, але і сприяють просуванню до важливих для особистості цілей [6].

Взагалі проактивний копінг являє собою особливий стиль життя, заснований на переконанні в тому, що відбувається в житті кожної людини залежить від неї самої, а не від успіхів або зовнішніх обставин [7].

Отже, можемо сказати, що недостатність вивчення копінг-поведінки в контексті толерантності до невизначеності у засуджених чоловіків і зумовили мету нашого дослідження.

Для проведення дослідження нами була обрана методика «Шкала толерантності до не визначеності Баднера» та методика «Проактивні копінги долаючої поведінки» в адаптації Старченкової Є. С. Для обробки даних використовувався t-критерій Стюдента для незалежних вибірок.

У даному дослідженні прийняли участь 40 які відбувають покарання не першим строком, державної установи «Олексіївська виправна колонія (№ 25)», які були поділені на дві групи за домінуючим фактором толерантності або інтолерантності до невизначеності за допомогою методики «Шкала толерантності до не визначеності Баднера».

Нами було досліджені окремі показники проактивних копінгів засуджених, які відбувають покарання не першим строком за методикою: «Проактивні копінги долаючої поведінки» в адаптації Старченкової Є. С.

Можна зробити наступні висновки, що при вивченні особливостей засуджених, які відбувають покарання не першим строком, що із них особи, яким властива більше інтолерантність до невизначеності, більш схильні в ситуації стресу припадати до стратегій: проактивне подолання, стратегічне планування, пошук емоційної підтримки. Тобто частіше ставити цілі, формувати ресурси, які полегшують досягнення цілей, творення чіткого плану дій, у якому цілі поділяються на під цілі. Засуджені більш толерантні до невизначеності, рідко шукають зворотню думку від оточуючих, рідше створюють детальний план дій, вони частіше спрямовуються зовнішніми факторами. Їм властиве рідше ділитися своїми почуттями із іншими та За шкалами рефлексивне, превентивне подолання та пошук інструментальної

підтримки - статистично достовірних відмінностей виявлено не було, що говорить про те, що у респондентів обох груп є однакова схильність передбачати, час від часу потенційних стресорів та підготовку дій з нейтралізації негативних наслідків до того, як настане можлива стресова подія. Можна сказати, що пошук інформації від безпосереднього оточення та пошук співчуття властивий однаково представникам обох груп. Також це говорить про те, що респондентам обох груп практично однаково притаманно звертатися до розглядання можливих поведінкових альтернатив, аналізу проблем, наявних ресурсів, генерування імовірний план дій.

Зазначена проблема потребує подальшого дослідження, перспективним є пошук взаємозв'язків толерантності до невизначеності та копінг-стратегій, та їх відмінність у засуджених різних категорій.

Список бібліографічних посилань

1. Царева Е. В. Толерантность как профессионально значимое качество учителя. Интеграция образования. 2011. Вып. 4, С. 86–89.
2. Круглова Н. В. Актуализация толерантности к неопределенности в эпоху кризиса. *VII Международная научно-практическая конференция «Толерантность и интолерантность в современном обществе: реальность и перспективы»* 27-28 апреля 2009 года, г. Санкт-Петербург, СПбГУ. «Известия РГПУ им. А.И.Герцена» 2009 г. №110, С. 298 -304
3. Осин Е. Н. Факторная структура версии шкалы общей толерантности к неопределённости Д. МакЛейна. Психологическая диагностика. 2010. Вып. 2, - С. 65-86.
4. Толерантность / под.ред. М. П. Мchedлова. М.: Республика, 2004. 416 с.
5. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса. СПб.: Питер, 2009. 336 с.
6. Битюцкая Е. В. Современные подходы к изучению совладения с трудными жизненными ситуациями. *Вестник Московского Университета. Психология*. 2011. Вып. 1, Сер. 14, С. 100-111.

7. Быстрова Т. В. Взаимосвязь копинг-стратегий и психологических защит с уровнем жизнестойкости осужденных с длительными сроками отбывания наказания. *Вектор науки ТГУ*. 2016. Вып. 4, С. 33–38.

Науковий керівник: Шиліна Алла Андріївна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Слісаренко Ольга Петрівна,

студентка 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПІДЛІТКОВИЙ БУЛІНГ ТА КІБЕРБУЛІНГ ЯК ПРЕДМЕТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«Будь - яке насильство – це отрута для душі»

Карл Людвіг Берне

Кризи, що відбуваються у політичному, економічному, культурному житті України в останнє десятиріччя, негативно впливають на міжособистісні відносини у нашому суспільстві. Дестабілізація економіки, руйнування старої системи цінностей, зниження життєвого рівня значної частини населення країни відбивається на психологічному самопочутті людей, породжуючи внутрішні конфлікти, напругу, агресію, а іноді й жорстокість.

Статистика свідчить про зростання злочинів, хуліганських дій, що здійснюються підлітками та молоддю. Частими стали прояви демонстративно-зухвалої поведінки, цинізму, негативізму по відношенню до дорослих. Проблема третирування як різновиду насильства, дуже актуальна в наш час. Вона характерна для будь – якого колективу, починаючи від дитячого, завершуючи дорослим, незалежно від сфери діяльності.

Булінг – це соціальне явище, розповсюджене сьогодні не лише в Україні, але і в США, Канаді, Росії, Японії, Індії та майже всіх країнах

Європи. Булінг виявляється через фізичне або психологічне насильство, пережитих дітьми, з боку інших дітей.

Ряд закордонних авторів P. Gradinger, D. Strohmeier, Ch. Spiel розглядають кібербулінгу як субформу булінгу, виділяючи при цьому наступні критерії вимірювання булінга: повторюваність і оцінку. Під кібербулінгом вони розуміють навмисну, опосередковану і агресивну дія або поведінку, що здійснюється групою або індивідом із застосуванням інформаційних і комунікативних технологій в якості інструменту [4].

О.С. Черкасенко на відміну від традиційного булінг, вважає, що кібербулінг має специфічні властивості: повторення, анонімність, дистантність, велика кількість свідків [3, с. 92].

О. А. Баранов та С. В. Рожина на підставі вивчення великого числа літературних джерел, провели психологічний аналіз причин підліткового кібербулінгу. Автори вважають, що причинами даного явища можуть бути:

1) Прагнення до переваги. Прикладом прагнення до переваги серед підлітків може бути, наприклад, боротьба за соціальний статус в групі однолітків.

2) Суб'єктивне почуття неповноцінності, або комплекс неповноцінності - сукупність психологічних і емоційних відчуттів підлітка, що виражаються в почутті власної ущербності і ірраціональної віри в перевагу оточуючих над собою.

3) Заздрість. причин для заздрості серед підлітків може бути безліч, починаючи з зовнішнього вигляду і закінчуючи будь-якими успіхами в житті.

4) Помста. Помста, як правило, опановує тими, хто вже одного разу піддався кібербулінгу, і потерпілий вважає, що його кривдник це заслужив.

5) Розвага. Багато підлітків вважають, що опублікування безглузких фотографій або особистої інформації - це цікаво та розважально.

6) Комформізм. Виявляється в схильності уникати самостійних рішень, в пасивній, пристосувальній орієнтації на сприйняття готових рішень, стандартів поведінки, оцінок.

7) Проблеми в сімейних відносинах. Все це призводить до того, що підліток шукає якийсь шлях вирішення своїх проблем: наприклад, виплеснути накопичений афект в кіберпростір.

8) Низький рівень розвитку емпатії.

9) Відсутність вміння вирішувати конфлікти.

10) Індивідуально-особистісні характеристики індивіда. Акцентуації характеру, проблеми в емоційно-вольовій сфері і інші [1, с. 37-40].

Дані фактори кібербулінгу знайшли своє підтвердження в дослідженні О. І. Погорєлової, І. В. Арькової та А. С. Голубовської. Дослідниці дійшли висновку, що підлітки з високим рівнем включеності в ситуацію кібербулінгу відрізняються за своїми психологічним особливостям такими як термінальні цінності та агресія [2, с. 51].

Отже, кібербулінг обумовлений не тільки рядом вікових причин, але і наявністю особливих соціально-інформаційних умов, що сприяють його поширенню. Вияви такої жорстокості підлітків варіюються від безвинних жартів, до систематичного цькування, що несе за собою доведення до самогубства й навіть убивств, тому потребує нагальної профілактики даного явища в суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Баранов А. А., Рожина С. В. Психологический анализ причин подросткового кибербуллинга. *Вестник Удмуртского университета. Серия «Философия. Психология. Педагогика»*. 2015. №1. С.37-41.

2. Погорелова Е. И, Арькова И. В., Голубовская А. С. Психологические особенности подростков, включенных в ситуацию кибербуллинга. *Северо-Кавказский психологический вестник*. 2016. № 14/2. С. 47–53.

3. Черкасенко О. С. Феномен кибербулінга в підлітковому віці. *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии*. 2015. № 53. С. 91–94.

4. Grading P., Strohmeier D., Spiel Ch. Definition and Measurement of Cyberbullying. *Cyberpsychology. Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*. 2010. no. 4 (2).

Науковий керівник: Посохова Яна Сергіївна, старший викладач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківський національний університет внутрішніх справ, кандидат психологічних наук.

Тимченко Світлана Анатоліївна,

слухач магістратури факультету №6

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ЯК ОДИН З ВИДІВ ОСОБИСТІСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [1]

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Комунікативна компетентність розглядається як ідейно-моральна категорія, регулююча всю систему відносин людини до природи і

соціального світу, а також до самого себе як синтезу обох світів [3]. Пізнавши рівень власної комунікативної компетентності, людина починає краще розуміти інших.

Особливості розвитку кожної особистості, унікальність її внутрішнього світу і трудового середовища дозволяє говорити і про унікальність структури та змісту факторів комунікативної компетентності. Значний вплив на структуру КК надає зміст і характер праці (індивідуальний, колективний і т.п.), вид підприємства, його розмір, особливості предметів праці, засобів праці, організації праці, статус і роль працівника та інші фактори.

Сучасне технологічне суспільство з одного боку відкрило безліч нових можливостей для реалізації творчого потенціалу особистості, самореалізації у професійній сфері, досягнення високого суспільного та матеріального рівня, а з іншого – викликало безліч проблем у взаємодії особистостей. Наука соціально економічних проблем дещо знівелювала розвиток комунікативної компетентності людини [4].

Аналіз цього поняття здійснюється у рамках психологічних теорій та практичної психології, де компетентність у спілкуванні розуміється значно ширше. Вона трактується: як складне утворення, що включає знання соціально психологічних факторів і уміння використовувати їх у конкретній діяльності, розуміння мотивів, інтенцій, стратегій поведінки, фрустрацій, як своїх власних, так і партнерів по спілкуванню, уміння розібратися у групових соціально-психологічних проблемах, осмислення можливих перешкод на шляху до взаємного порозуміння, оволодіння технологією та психотехнікою спілкування [5].

Комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позиції спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок [6].

Крім особистісних особливостей, до комунікативної компетентності входять особливості пізнавальних процесів й емоційної сфери. В цілому

комунікативна компетентність пов'язана з адекватним використанням усієї палітри можливостей. Аналіз комунікативної компетентності особистості дозволяє виявити проблеми обґрунтування критеріїв ефективного спілкування і адекватної відповідності форм спілкування і ситуацій спілкування. У процесі становлення особистості розвиток комунікативної компетентності має декілька джерел: ідентифікація з дорослими, засвоєння культурної спадщини, спостереження за поведінкою інших людей, програвання в уяві комунікативних ситуацій. Сучасний стан суспільних процесів дозволяє констатувати той факт, що природне формування комунікативної компетентності не відповідає вимогам соціальної дійсності.

Список бібліографічних посилань

1. Жуков Ю. М., Петровская Л. А., Растянников П. В. Диагностика и развитие компетентности в общении. Москва: Московского университета, 2012. 220 с.
2. Спивак В. А. Коммуникации. Теория и практика. Учебник для академического бакалавриата. Санкт-Петербург: Юрайт, 2017. 460 с.
3. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1985. 166 с.
4. Прозорова Е. В. Педагогические условия развития коммуникативной компетентности. *Мир психологии*. 2000. № 2. С.191 - 202.
5. Чепелева Н. В. Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів. *Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару АПН України*, 12 листопада 1998 р. К.: Гнозис, 1998. С.52-69
6. Мащак С. О. Становлення професійної компетентності в системі. Комунікативна компетентність особистості як соціально-психологічна проблема. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2010. №10. С. 25.

Науковий керівник: Ірина Володимирівна Ламаш, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Цигічко Карина Дмитрівна,

студентка 1-го курсу факультету психології

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У СИТУАЦІЯХ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ

Проблема саморегуляції особистості у ситуаціях психоемоційного стресу (далі - ПЕС) становить інтерес для психологічної науки, оскільки її розробка є надзвичайно актуальною та важливою для вирішення цілої низки питань освітянської практики, зокрема, пов'язаною з успішною адаптацією індивіду до соціального світу, а також попередженням виникнення в неї невротичних проявів. Стрес як феномен емоційного життя людини, розглядають вже протягом століття. До вивчення питання стресу зверталися такі вчені як Л. О. Кітаєв-Смик, Г. Сельє, І. Павлов, Р. Лазарус тощо. Щодо проблеми саморегуляції особистості, то вона є одною із стрижневих у психології і висвітлено її в працях В. І. Колтуцького, В. Моросанової та О. Аронової.

Стрес (від англ. stress - напруга) - неспецифічна (генетично обумовлена) реакція організму на сильний стресор (фактор), а також відповідні стани нервової системи [4, С. 386]. ПЕС виникає з особистої позиції індивіда. Людина реагує на те, що її оточує згідно зі своєю інтерпретацією зовнішніх стимулів, яка залежить від особистісних характеристик, соціального статусу, поведінки, віку, вихованості, життєвого досвіду. До психоемоційних наслідків стресу можна віднести депресію, «синдром хронічної втоми», неврози тощо. Важливо навчитись виявляти у себе ознаки стресової напруги та переводити ці сигнали зі сфери почуттів (емоційної) у сферу розуму (раціональну) і тим самим ліквідувати небажаний стан[3].

Саморегуляція - це своєрідна настройка індивідом свого персонального внутрішнього світу і самого себе з метою пристосування. Це також і управління своїми психоемоційними станами [2]. Вона може досягатися за допомогою впливу індивіда на самого себе за допомогою слів - афірмації (за Л. Хей), мислеобразів (візуалізація), регулювання м'язового тону (за Є. Джекобсоном) і дихання (за О. Стрельніковою). Психічна саморегуляція - це своєрідний спосіб кодування своєї власної психіки. Така саморегуляція ще називається аутотренінгом. Внаслідок саморегуляції виникає кілька важливих ефектів, таких як: заспокоєння, тобто усувається емоційна напруженість; відновлення, тобто послаблюється прояви втоми. Також для методів саморегуляції можна віднести релаксацію та концентрацію. Саморегуляція - це системний процес, здатний забезпечувати адекватну обставинам трансформацію, пластичність життєвої діяльності індивіда. У саморегулятивних процесах визначається цілісність і системна інтеграція психіки. Існує низка методів, які дозволяють суб'єктам індивідуально підібрати потрібну реакцію впливу на власний організм, вирішити, коли саме необхідно ліквідувати що з'явилися проблеми, які пов'язані з несприятливими станами [1, с. 4].

Отже, з нашої точки зору, проблема вивчення взаємозв'язку між проявами стресу та саморегуляцією особистості представляє інтерес для подальших досліджень в цьому напрямку.

Список бібліографічних посилань

1. Грецов А. Г. Лучшие упражнения для обучения саморегуляции. Учебно-методическое пособие. СПб.: СПбНИИ физической культуры, 2006. 48 с.
2. Левитов Н. Д. Психологическое состояние беспокойства, тревоги. *Вопросы психологии*. 1969. №1.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія: Навч. посібник / С. Д. Максименко, В. О. Соловієнко. К.: МАУП, 2000.

4. Психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат, 494 с.

Науковий керівник: Милославська Олена Володимирівна, доцент кафедри прикладної психології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, кандидат психологічних наук, доцент.

Чекуров Павло Олександрович,

студент 3-го курсу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Становлення нових соціально-економічних та культурно-духовних відносин зумовлюють потребу у формуванні високорефлексивної особистості, здатної до збагачення інтелектуально - культурного потенціалу нації. Ціллю сучасної освіти є виховання особистості, що здатна до самовизначення, самоосвіти, саморозвитку. Це потребує дослідження проблеми підготовки майбутніх спеціалістів, у тому числі психологів у виробничій сфері, для праці в сучасних умовах, реалізації головної мети – розвитку особистості, яка володіє не тільки системою знань, але і системою вмінь, що забезпечують здатність ефективно виконувати професійні функції.

Сучасний професіонал має володіти глибокими системними знаннями, гнучкістю, багатомірністю та перспективністю мислення, вмінням проектувати варіативні схеми розв’язання проблемних ситуацій, що дозволяє особистості активно діяти в професійному просторі, ефективно моделювати явища дійсності і пропонувати власні оригінальні рішення їх оптимізації. Викладачі ВНЗ повинні створити усі умови для формування компетентного фахівця своєї справи.

Вирішенню поставлених завдань під час підготовки психологів у виробничій сфері сприяє вивчення студентами навчальної дисципліни самовиховання і саморозвиток особистості, що передбачає рефлексію, яка відіграє провідну роль у процесі професійного становлення та особистісного зростання майбутнього психолога, є базовим механізмом саморегулювання навчально-професійної діяльності, формування професійно-психологічного мислення та компетентностей студентів і активізує їх творчу позицію, досконале оволодіння навчальним матеріалом, здатність здійснювати особистісний саморозвиток та самовиховання [4, с. 80].

Термін «рефлексія» походить від латинського «reflexio» і трактується як «звернення назад». Можна розуміти його як відображення, і дослідження пізнавального акту [5, с.1].

В психологічній науці існує чимало підходів що до розуміння рефлексивності: рефлексія в контексті розумових процесів, генетичне напрямок дослідження рефлексії, рефлексія в контексті, рефлексія особистості та багато інших напрямках.

Д. А. Леонтьєв вводиться так звана модель диференційованої рефлексії. Туди входить такі компоненти: арефлексія (зосередженості лише на зовнішньому інтенціональному об'єкті деності), інтроспекція (фокусом уваги стає власне внутрішнє переживання, стан), квазірефлексія (міркування – про минуле, майбутнє, про те, «що було б, якби...»), системна рефлексія (заснована на самодістанцююванні і погляді на себе з боку, найбільш позитивна рефлексія) [5, с.2]. Слід зауважити, що лише наявність системної рефлексії є ознакою зрілої особистості.

З точки зору А. В. Карпова, рефлексія являє собою особливу синтетичну психічну реальність, яка може виступати одночасно і як психічний процес, і як психічна властивість, і як психічний стан [3, с.102].

За твердженням В. І. Слободчикова, самосвідомість є першим етапом становлення рефлексивної свідомості, а результатом самосвідомості і самопізнання є вироблення системи уявлень про самого себе [2, с.2].

Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская виділяють два значення поняття рефлексії: рефлексія як принцип людського мислення, що направляє його на усвідомлення і осмислення власних форм і передумов та рефлексія як відображення однією людиною внутрішнього світу іншої людини [3, с.102].

В цілому можна сказати, що рефлексія трактується як властивість психіки людини відображати свої власні стани, відносини, переживання, управляти особистісними цінностями.

Велике значення у становленні особистості майбутнього психолога має осмислене ставлення до себе в контексті учбово-професійної діяльності і його ставлення до самої діяльності у цілісному контексті життя [1, с.13]. На думку Бережнова О. В. рефлексивна діяльність студентів може виступати умовою саморозвитку особистості, показником особистісних і професійних цінностей та сенсів, що визначають культуру діяльності. Саме вона спонукає студента самостійно творити, шукати, винаходити, створити або конструювати новий продукт, будувати індивідуальний досвід, експериментально перевіряти результати, долати стереотипи, що склалися і шаблони в діяльності, прогнозувати саморозвиток. У цьому процесі студент отримує новий матеріал, на основі якого створюється оригінальні задуми, ідеї [2, с.3].

Модель особистості практичного психолога за Н. В. Чепелевою та Н. І. Пов'якель включає наступні підструктури: когнітивна підструктура (професійна рефлексія та професійний інтелект); операційно-технологічна підструктура (високий практичний інтелект); комунікативно-рольова (комунікативну компетентність психолога); регулятивна підструктура (розвинена професійна саморегуляція); мотиваційно-цільова підструктура (сформована позитивна мотивація до професійної діяльності, особистісна

рефлексія) [1, с.14]. Як ми бачимо рефлексія є важливою умовою що до формування професійних якостей майбутні психологів.

Н. І. Пов'якель зазначає, що рефлексивні компоненти самосвідомості майбутнього спеціаліста є невід'ємною складовою професійної готовності до діяльності в галузі практичної психології, оскільки вони не тільки спрямовують процес мислення і прийняття рішення, але й забезпечують регулювання і саморегулювання діяльності та поведінки, збереження психофізичного й енергетичного потенціалу фахівця [1, с.14].

На думку О. М. Леонтьєва, специфіка періоду професійного становлення майбутнього фахівця полягає в тому, що розвиток особистості суб'єкта діяльності тут відбувається у формі смислової перебудови свідомості [1, с.13].

Не зважаючи на велику кількість підходів стосовно поняття рефлексивність ми можемо сказати що це суто людська здатність подивитися на себе зі сторони, відрефлексувати щось, «пережити», «пропустити через свій внутрішній світ», «оцінити» навколишній світ, соціум і ін.

Таким чином, саме рефлексивність грає значущу роль у професійному становленні майбутніх психологів, дає змогу прогнозувати події, сприяє активізації та розвитку розумових процесів, а також саморозвитку. На думку багатьох авторів саме розвиток рефлексивності на початку навчання у ВУЗах, може вплинути на кінцевий результат, що дозволить стати більш компетентними в своїй майбутній професії та забезпечить фахівцям конкурентоспроможність на ринку праці і зробить їх затребуваним.

Список бібліографічних посилань

1. Барчій М. С., Олашин Є. В. Особливості професійного становлення майбутніх психологів //Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому. 2017. С. 13-14.

2. Бережнова О. В., Еннс Е. А. Рефлексія як умова саморозвитку особистості // *Суспільство: соціологія, психологія, педагогіка*. 2017. №. 1. С. 12-16.

3. Болдінова Т. Н. Динаміка розвитку рефлексії студентів-психологів в процесі навчання у вузі. *Психологія. Історико-критичні огляди і сучасні дослідження*. 2016. Т. 5. №. 5А. С. 100-110.

4. Кравець Н. Б. Розвиток рефлексії майбутніх психологів у процесі вивчення самовиховання і саморозвитку особистості. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 79-84.

5. Толстая С. В., Бондаренко О. В. Аналіз поняття рефлексія в психологічній літературі. *Проблеми сучасної науки і освіти*. 2017. №. 33. С. 1-4.

Науковий керівник: Гресь Наталія Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент.

Шабаліна Марія Олегівна,

студентка 1-го курсу факультету психології

Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

СТРАХ ЯК ПРОЯВ ЕМОЦІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ НА НЕБЕЗПЕКУ

Питання дослідження проблеми психологічної стійкості військовослужбовців під час небезпеки в умовах бою завжди знаходилась в центрі уваги психології. Останнім часом перед психологічною наукою актуалізується проблематика, пов'язана з різноманітними аспектами шляхів подолання стресових ситуацій різних груп військовослужбовців. Тому, піднята тема тез є актуальна та своєчасна.

Фізіологічною реакцією людини на небезпеку є страх. Його прояви в умовах складної та нестабільної сучасної обстановки у державі торкаються

морально-психологічної сфери як мирного населення, так й військовослужбовців безпосередньо. Досвід багатьох поколінь показує, що більшість військових є психологічно неготовими до участі в бойових діях. Навіть найдосвідтіші й мужні військовослужбовці відчують страх отримання поранення, настання інвалідності і навіть бути вбитими. Єдина різниця між мужнім військовослужбовцем і слабодухим полягає в тому, що страх першого знаходиться під контролем, а страх другого – поза контролем (тобто людина може здійснювати необмірковані та несвідомі дії, викликані панікою). Таким чином, виникає необхідність в аналізі впливу чинника страху на фізіологічний стан військовослужбовця в умовах бою, що обумовлює актуальність даного питання [1].

Протікання емоцій страху (продукту уяви) в різних ситуаціях у різних людей може суттєво відрізнятись як по силі, так і по впливу на поведінку. Страх може проявлятися у вигляді збудженого чи пригніченого емоційного стану. Дуже сильний страх (наприклад – жах) найчастіше супроводжується пригніченим станом. Якщо підходити до цього явища з суто моральних позицій, то страх є шкідливою емоцією з поганими наслідками. Якщо ж розглядати страх як переважно біологічне явище, то навпаки, цей стан є корисним, оскільки він оповіщає про небезпечні ситуації.

Обидві точки зору не взаємовиключні, оскільки емоція страху, як і відчуття болі, забезпечує самозбереження військовослужбовця, та стає непродуктивною чи небезпечною лише в найбільш інтенсивних і довготривалих проявах. Крім цього встановлено, що «безстрашних» психічно нормальних людей не існує. Вся справа в миттєвостях часу, необхідного для подолання розгубленості, для раціонального прийняття рішення щодо доцільності дій.

Іншими словами, відчуття страху військовослужбовця на небезпеку в умовах бойових дій є похідною невідомості, в наслідок якої військовослужбовець не в змозі тверезо оцінити ситуацію, побачити

реальність такою, яка вона є, розрахувати свої сили та представити наслідки дій [2].

Тривалий час проблемам психологічного стану військовослужбовців при виконанні службово-бойових завдань не приділялося достатньої уваги. Необхідність підвищення вимог до психологічного стану військовослужбовців обумовили осанні події, що пов'язані з проведенням на території України Антитерористичної операції.

Морально-психологічний стан військовослужбовців, рівень їх військової майстерності, бойове вміння значною мірою залежить від ефективності організації і проведення заходів морально-психологічного забезпечення, виявлення і вирішення соціальних проблем, створення та підтримання позитивної соціально-психологічної обстановки під час підготовки та виконання завдань. Такий підхід разом із принципом матеріального стимулювання ефективно впливає на свідомість і психіку військовослужбовців та сприяє підтриманню на достатньому рівні військової дисципліни і боєготовності.

Список бібліографічних посилань

1. Шабаліна М. О., Орел О. В., Табуненко В. О. Страх, як захисна реакція організму військово-службовця на небезпеку. Зб. Наукових статей та матеріалів VIII Міжна-родної наук.-метод. конф. та 115 Міжнародної конференції Європейської Асоціації Безпеки «*Безпека людини у сучасних умовах*» 8-9 грудня 2016. – Х.: Вид. Рожко С.Г., 2016. С. 489-495.

2. Табуненко В. О., Радченко І. О. Аналіз впливу чинника страху на фізіологічний стан військовослужбовця в період перебування в зоні бойових дій. Харків: *Вестник ХНАДУ*, вип. 69, 2015.

Науковий керівник: Милославська Олена Володимирівна, доцент кафедри прикладної психології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, кандидат психологічних наук, доцент.

Шевцова Ірина Ігорівна,

курсант 4 –го курсу факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДИТИНИ В ІНТЕРНЕТІ

Діти є найбільш незахищеною та уразливою частиною населення, яка потребує особливої уваги та захисту. Діти мають специфічні потреби, інтереси та права, але не володіє достатньою спроможністю відстоювати і захищати їх перед суспільством. В Україні з 27 вересня 1991 року (з часу її ратифікації) діють Норми Конвенції про права дитини діють як складова національного законодавства. Одним з принципів Конвенції є пріоритетність інтересів дітей перед потребами сім'ї, суспільства, релігії. Свобода, необхідна дитині для розвитку своїх інтелектуальних, моральних і духовних здібностей, потребує не лише здоров'я і безпечного середовища, які відповідають рівню за нормами охорони здоров'я тощо, але й надання всього цього в першу чергу. Безпечне дитинство маленьких українців повинно бути пріоритетним в роботі персоналу правоохоронних органів України.

Користування всесвітньою мережею розширює можливості для спілкування, самоосвіти, творчої самореалізації особистості, але дитина, яка залишається сам на сам з телевізором та Інтернетом може отримати інформацію, яка не відповідає її віку та рівню розвитку, вплив засобів масової інформації певною мірою може заважати формуванню або викривлювати функціонування аналітичної складової інтелекту. Сприйняття дитиною інформації в готовому «для споживання» вигляді, не дозволяє їй активно використовувати мислинєві процеси аналізу, узагальнення, абстрагування тощо, спрямовує сприйняття на перш за все на картинку, призводить до розвитку так званого «кліпового мислення». Крім того простір

Інтернету може містити інформацію агресивного, жорстокого, аморального або соціально небезпечного змісту й мати негативний вплив на психічне здоров'я дитини та стати причиною тривожності, дратівливості, фрустрації, ігрової або Інтернет-залежності, формування викривлених цінностей та уявлень тощо.

Дитина може стати жертвою в мережі Інтернету стороннього дорослого або більш дорослої дитини в соціальних мережах щодо сексуальної експлуатації, залучення до псевдорелігійного або терористичного угруповання. Так, наприклад, за даними Фонду Internet Watch Foundation, Україна посідає 7-ме місце у світі за розповсюдженням дитячої порнографії у всесвітній мережі. Існує також проблема так званих «груп смерті», організатори створюють навколо дітей таку атмосферу, яка здатна схилити до суїциду (в грудні 2016 був зафіксований перша жертва цих груп, а у лютому 2017 року на Україні різко зросла кількість пошукових запитів на тему «ігор», фіналом яких стає самогубство).

Користування мережею Інтернет може бути небезпечним для соматичного здоров'я дитини, її психічного розвитку та психологічного здоров'я. Переважна більшість дітей та їх батьків не знають про небезпеки, які існують в мережі, тоді як майже половина дітей знаходиться в потенційній небезпеці, оскільки регулярно розміщує особисті дані, а кожен п'ятий неповнолітній опинявся в небезпечних ситуаціях, маючи безпосередній контакт зі зловмисником. Безпечному використанню комп'ютером необхідно дитину навчити і зробити це може лише відповідальний дорослий. Освітні та позанавчальні заклади, відповідні правоохоронні та правозахисні структури повинні сприяти безпеці дитини в мережі [2].

Основні правила безпечного користування Інтернетом: не надавати нікому свої паролі; без гострої необхідності не висвітлювати особисту інформацію по електронній пошті, в чат-кімнатах; не відповідати на

послання непристойного та грубого змісту; повідомити старшим про отримання інформації, яка примусить почуватись незручно або налякано; не погоджуватись на зустріч з випадковим онлайновим другом. Якщо все ж таки це необхідно, то зустріч повинна відбуватися в громадському місті або у присутності друзів чи батьків; не відправляти нікому своє фото тощо.

У зв'язку з цим батькам в рекомендують:

- 1) приділяти увагу психологічному стану дитини;
- 2) перевіряти записи дитини в соціальних мережах і групах, в які вони входять, зміст спілкування в приватних чатах, фото і відео файли в гаджетах;
- 4) з увагу на коло спілкування дитини;
- 5) намагатися зайняти вільний час дитини;

Батьки мають знати, що за допомогою спеціальних веб - фільтрів можливо обмежити доступ дитини до небажаних сайтів, ігор тощо. Контент - фільтр (програма обмеження доступу до веб - контенту) призначений для фільтрації сайтів за їх змістом, блокуючи перегляди веб - сайтів з небажаним наповненням. Контент-фільтр працює за статистичним принципом, перевіряє вміст сайту на появу заздалегідь визначених слів, визначаючи категорію, до якої той належить. Чорний список можна наповнювати власноруч або за допомогою програми, яка використовує методи розпізнавання образів та обробки слів. Більш того, національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі оприлюднений попередній перелік 50 безпечних сайтів (так званих «білих сайтів») для дітей віком від трьох років.

До складу операційної системи Windows 7 увійшли засоби батьківського контролю (Parental Control). Батьки мають можливість встановити: обмеження часу, який дитина проводить за комп'ютером; обмеження часу, протягом якого діти можуть входити у систему, зокрема, дні тижня і години, коли доступ дозволено [1].

Мережа Інтернет може бути небезпечною для дитини, її психічного розвитку, самого життя. Безпечному використанню комп'ютером необхідно

дитину навчити і зробити це може відповідальний дорослий. Працівники Національної поліції, Служби безпеки України мають прикласти всі зусилля щодо забезпечення безпеки всесвітньої мережі щодо українських дітей.

Список бібліографічних посилань

1. Батьківський контроль. URL: <http://windows.microsoft.com/uk-ua/windows7/products/features/parental-controls> (дата звернення : 5.02.2018)
2. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія // Матеріали обласної науково-методичної Інтернет-конференції (м. Кіровоград, 11 лютого 2014 р.) / Укладачі М. С. Чала, А. В. Частаков, О. В. Литвиненко. Кіровоград, 2014. 184 с. URL: доступу https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fkoippo.in.ua%2Farchive%2Fdruk%2F195_14_mater_i-konf_2014.pdf&name=195_14_mater_i-konf_2014.pdf&lang=uk&c=570e1de2f962 (дата звернення: 14.02.2018)

Науковий керівник: Харченко Світлана Вячеславівна, професор кафедри педагогіки та психології факультету №3, кандидат психологічних наук, доцент.

Шломін Олександр Юрійович,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Актуальність дослідження зумовлена вагомістю конфліктологічної компетентності у професійній діяльності поліцейського. Конфліктологічна компетентність є важливою частиною професіоналізму людей, які працюють у системі «людина- людина» до яких відносяться працівники Національної поліції України. Специфіка професійної діяльності поліцейських характеризується:

- конструктивною поведінкою в ситуації міжособистісних конфліктів;
- толерантним світосприйняттям і професійним світоглядом;
- вмінням досягати взаємного розуміння без насильства, домінування.

Поняття конфліктологічної компетентності було предметом вивчення таких вчених як А. Анцупов, І. Ващенко, А. Гірник, С. Гіренко, В. Друзь, В. Журавльов, У. Мастенбрук, М. Пірен, Л. Петровська, Н. Самсонова, Б. Хасан та інших. Конфліктологічна компетентність охоплює всі сфери функціонально цілісної психіки особистості в єдності її розумової діяльності, емоційно-почуттєвої та вольової сфер, оскільки неможливо окремо оцінити когнітивний, афективний і вольовий аспекти діяльності людини [1]. За думкою О. Климентьєвої (2015), конфліктологічну компетентність правоохоронців варто розглядати як важливу складову його професіоналізму, яка являє собою інтегроване особистісне утворення, що відображає теоретичну і практичну готовність майбутнього фахівця до попередження і вирішення конфліктів, до здійснення антиконфліктної професійної діяльності.

На важливість формування конфліктологічної компетентності як професійної якості, що є важливою у професійній підготовці майбутніх працівників поліції звертав увагу Т. Кальченко (2013). До конфліктологічної компетентності курсантів та умінь раціонально поводитися у конфліктних ситуаціях відносять таке:

- вміння попереджувати та розв'язувати конфлікти,
- вміння управляти конфліктом,
- обирати в конфлікті оптимальний стиль поведінки,
- позитивно впливати на свого опонента для конструктивного розв'язування конфлікту або конфліктної ситуації.

Отже, до складу професійних знань правоохоронців мають входити знання про чинники, зміст та джерела конфліктів, про їх види, причини й

умови виникнення та закономірності протікання, шляхи їх запобігання та розв'язування, стан конфлікту та діапазон можливих стратегій у конфлікті, здійснення прогнозу та способи врегулювання конфлікту. Для того, щоб уміти раціонально поводитися у конфліктних ситуаціях, кожний правоохоронець повинен також знати й про власні характеристики, що впливають на його індивідуальні особливості поведінки у конфліктній ситуації та визначають її конструктивність і ефективність [2].

Структура конфліктологічної компетентності майбутнього правоохоронця може бути представлена як сукупність взаємопов'язаних компонентів – особистісного, когнітивного та операційно-діяльнісного. Особистісний компонент конфліктологічної компетентності майбутнього поліцейського можна розглядати як сукупність соціальних настанов, ціннісних орієнтацій, нахилів, інтересів, потреб, що складають основу мотивів, тобто все те, що включає поняття спрямованості людини.

Виокремлення у структурі конфліктологічної компетентності майбутнього правоохоронця когнітивного компонента зумовлюється потребою засвоєння певного кола узагальнених конфліктологічних знань. Забезпечуючи практичну готовність майбутнього правоохоронця до антиконфліктної діяльності, операційно-діяльнісний компонент передбачає сформованість гностичних, комунікативних, організаторських, оцінно-прогностичних умінь і навичок, що виступають критерієм професійної компетентності [3].

Отже, під час теоретичного та практичного навчання у курсантів необхідно формувати професійні компетенції, в тому числі конфліктологічну як важливу складову його професіоналізму.

Список бібліографічних посилань

1. Лазарева В. В. Психолого-педагогічні засади формування готовності до вирішення конфліктних ситуацій майбутніми дільничними інспекторами

міліції. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Херсон : РІПО, 2011. Вип.12. Ч. 2. С.123-126.

2. Жукевич І. В. Професійна компетентність майбутнього правоохоронця: сутність і складові. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. / [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин: Видавець П. П. Лисенко, 2013. Вип. 6. С 53-61

3. Климентьева О. С. Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців. Збірник наукових праць «*Педагогіка та психологія*». Харків, 2015. Вип. 51. С.270- 276.

Науковий керівник: Шевченко Лариса Олександрівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківський національний університет внутрішніх справ,, кандидат психологічних наук, доцент.

Шрайнер Алла Василівна,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕФЛЕКСИВНОСТІ У ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ

Проблема рефлексії в останні десятиліття стала займати важливе місце в психології. У численних дослідженнях, присвячених проблемам рефлексії, підкреслюється її роль у розвитку діяльності та особистості. До числа основних напрямків досліджень з даної проблематики можна віднести: діяльнісної напрямку, суть якого полягає в розгляді рефлексії як компонента діяльності (Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв та ін.); дослідження рефлексії в контексті вивчення психології мислення (В. В. Давидов, Ю. Н. Кулюткин, І. М. Семенов, В. Ю. Степанов); вивчення рефлексивних закономірностей організації комунікативних процесів (В. С. Библер, С. Ю. Курганов,

А. Ліпман); аналіз рефлексивних феноменів в структурі спільної діяльності (В. А. Недоспасова, А. Н. Перре-Клемон, В. В. Рубцов).

На сьогоднішній день розроблена психологічна теорія рефлексивної регуляції діяльності (А. В. Карпов); запропоновані метакогнітивні підходи до вивчення рефлексивних процесів (М. А. Холодная, М. Грант, Дж. Флейвелл,), існують дослідження рефлексії в контексті проблематики психології мислення (І. Н. Семенов, С. Ю. Степанов), концепція рефлексії змінених станів свідомості (А. В. Россохін); розкрита динаміка взаємин рефлексивних процесів і переживань людини (Л. Р. Фахрутдінова).

Найчастіше поняття «рефлексія» розуміється досить широко: як усвідомлення людиною своїх думок дій і почуттів, а також переживань іншої людини (Е. І. Машбіц, Р. С. Немов і ін).

Найбільш повно це поняття розкрито А. В. Карповим, що розглядає рефлексію як процес відображення суб'єктом змісту власної психіки, психічних процесів, властивостей, станів, як синтез зазначених модусів, а також їх регуляції.

В контексті актуального для сучасної психологічної науки ресурсного підходу рефлексію розглядають як ресурс проектування особистості (М. О. Фрізен), як ресурс саморозвитку і долає поведінки (О. О. Бехтер), як адаптивний ресурс особистості (Н. Голубєва), як ресурс опанування з конфліктністю (М. В. Туровцев, І. М. Семенов). У той же час залишаються недостатньо вивченими взаємозв'язку рефлексії з психологічної ресурсного, тобто здатністю особистості саморозвиватися, умінні бути компетентною у життєвих та професійних питаннях, автономною у прийнятті рішень, самодостатності у доланні складних життєвих ситуацій, умінні підтримувати та надихати інших, умінні бути творчою та досягати успіху.

Ресурс - кількісна міра можливості виконання будь-якої діяльності; умови, що дозволяють за допомогою певних перетворень отримати бажаний результат [1].Різні ресурси можуть виконувати ту чи іншу роль в адаптації людини до складних ситуацій, в періоди подолання важких життєвих подій і

т.д. Але важливо мати цілісне уявлення про цих ресурсів, щоб мати можливість їх активації.

Рефлексія, на думку Н. В. Туровцева і І. М. Семенова, це найважливіший психологічний ресурс особистісного саморозвитку суб'єкта і збірки його цілісності для професійної самореалізації. Психологічні ресурси представляють собою склад і зміст компонентів системи діяльності, які опинилися у фокусі уваги рефлексії і покликані привести до запланованого результату [2, с.307].

М. А. Фрізен на основі ряду емпіричних досліджень робить висновок про виразності рефлексивної активності у представників різних соціальних і вікових груп, висловлює припущення про те, яким чином соціальний контекст становлення та функціонування особистості визначає формування і залучення її рефлексивного ресурсу. Рефлексивність як одна з психологічних основ усвідомленого і цілеспрямованого саморозвитку розглядається стосовно специфічних ситуацій життєдіяльності.

Рефлексивність взаємопов'язана з такими параметрами проектування саморозвитку, як значущі життєві сфери, відповідальність, внутрішня гармонійність і внутрішня чесність, наявність життєвого досвіду саморозвитку і відповідних діяльнісних контекстів для його здійснення, суб'єктивне сприйняття простору альтернатив, які використовуються особистістю, в практиці проектування діяльнісних контекстів активного і свідомого саморозвитку, самоздійснення особистості [3, с.422].

Особистісна рефлексія являє собою психологічну властивість особистості, що забезпечує логічний аналіз досвіду самопізнання і уявлення про власну систему цінностей у процесі соціальної взаємодії.

Як зазначає О. Воронова, особистісна рефлексія пов'язана з переосмисленням «образу Я», прийняттям цінностей (у тому числі професійних), розвитком самосвідомості, що детермінує зміну індивідуально-мотиваційної позиції [4].

Особистісна рефлексія спрямована на самоорганізацію через осмислення людиною себе і самої розумової діяльності в цілому, як способі

здійснення свого цілісного «Я» [2, с 60]. Особистісна рефлексія являє собою складне утворення, може розглядатися в контексті самопізнання суб'єктом власної особистості, але цим не вичерпується, оскільки існує і інша значуща область - саморозуміння суб'єкта. Саморозуміння передбачає вихід за межі, зазначені тільки самопізнанням (пов'язаним суто з отриманням «нових достовірних знань»). У саморозумінні особлива роль відводиться осмисленню та аналізу знання, що має для суб'єкта проблемний характер. Проблемність сприяє особливому сприйняттю себе в складних суперечливих ситуаціях. Зовнішня і внутрішня активність суб'єкта в даному контексті не обмежуватиметься лише самопізнанням, але буде тісно пов'язана з саморозумінням, як особливим поглядом людини на себе з боку [5, с 327].

Метою нашого дослідження – вивчити специфіку психологічної ресурсності у контексті рефлексивності у осіб молодого віку.

У якості психодіагностичного інструментарію було використано наступні методики: методика діагностики психологічної ресурсності (О. С. Штепа); методика діагностики диференційних типів рефлексії (Д. О. Леонтьєв).

У дослідження прийняло участь 60 осіб, які були розподілені на дві групи. В першу групу увійшло 30 осіб 20 – 25 років, у другу – 30 осіб 40 – 50 років.

Д.О. Леонтьєвим виділяється три типи рефлексії: інтроспекція (увага сфокусована на власних внутрішніх переживаннях, станах), системна рефлексія (ґрунтується на самодистанціюванні та погляді на себе з боку і дозволяє бачити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта) та квазірефлексія (спрямованість на об'єкт, який не стосується актуальної життєвої ситуації, спрямованість на сторонні роздуми про минуле, майбутнє [6, с 145-150].

Результати вивчення взаємозв'язків диференційних типів рефлексії та психологічної ресурсності в осіб молодого віку свідчать про наступне:

У групі досліджуваних молодого віку встановлено значущі зворотні взаємозв'язки між диференційним типом рефлексії «Квазірефлексія» та шкалами «Впевненість в собі» ($r = -0,344$, $p \leq 0,05$), «Прагнення до мудрості»

($r = -0,327$, $p \leq 0,05$), «Відповідальність» ($r = -0,371$, $p \leq 0,05$). Отже, у цій групі посилення спрямованості рефлексії на об'єкти, які не мають відношення до актуальної життєвої ситуації, і пов'язані з відривом від актуальної ситуації буття у світі, супроводжується зменшенням:

- впевненості у собі, вдосконалення уміння контролювати своє життя;
- прагнення за допомогою знань побудувати свою картину світу та стати більш освіченим, зрозуміти сенс через прагнення до істини;
- здатності співвідносити вимоги життя і власні можливості, контролювати своє життя і впливати на його хід, готовності до цілісної організації подій і справ.

Значущий прямий взаємозв'язок у групі досліджуваних молодого віку виявлено між шкалою «Доброта до людей» та диференційним типом рефлексії «Системна рефлексія» ($r = 0,497$, $p \leq 0,05$). Таким чином, у осіб молодого віку з посиленням здатності до самодістанціювання і погляду на себе з боку, яка дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, зростає відкритість до взаємин з іншими людьми, здатність до співстраждання, уміння підтримувати оточуючих у складних ситуаціях.

Шкала «Допомога іншим» у цій групі виявляє значущі прямі кореляції з диференційними типами рефлексії «Інтроекція» ($r = 0,456$, $p \leq 0,05$) та «Квазірефлексія» ($r = 0,336$, $p \leq 0,05$). Зміст виявлених взаємозв'язків свідчить про те, що збільшення орієнтації на співпрацю та готовності підтримувати та надихати людей, надавати їм впевненості у собі, супроводжується зростанням як зосередженості на власному стані, власних переживаннях, так і спрямованості рефлексії на об'єкти, які не мають відношення до актуальної життєвої ситуації. За нашою думкою, це пояснюється тим, що інтроекція дозволяє досліджуваним актуалізувати свої почуття стосовно проблем оточуючих людей, а квазірефлексія спрямовує на усвідомлення тих моментів, які прямо не стосуються наявної ситуації, але відбивають загальнолюдські цінності та моральні категорії.

Шкала «Успіх» у цій групі виявляє прямий значущий взаємозв'язок з диференційним типом рефлексії «Системна рефлексія» ($r = 0,308$, $p \leq 0,05$), та

значущий зворотній зв'язок з диференційним типом рефлексії «Квазірефлексія» ($r = -0,402, p \leq 0,05$). Тобто, зі збільшенням здатності до самодістанціювання і погляду на себе з боку, що дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, та зменшенням спрямованості на рефлексію на об'єкти, які не мають відношення до актуальної життєвої ситуації, більшої вираженості набуває здатність організувати ситуації, які допомагатимуть найбільш повному саморозкриттю.

Встановлено прямі значущі кореляції між шкалою «Віра в добро» та диференційними типами рефлексії «Інтроекція» ($r = 0,400, p \leq 0,05$) та «Системна рефлексія» ($r = 0,357, p \leq 0,05$). Отже, посилення переконаності у наявності справедливості, уміння сподіватися та бути милосердним до інших, відбувається разом не тільки зі збільшенням здатності до самодістанціювання і погляду на себе з боку, що дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, але й з актуалізацією зосередженості на власному стані, власних переживаннях, яка з нашої точки зору, допомагає досліджуваним актуалізувати суб'єктивні сенси та віру в добро.

У групі осіб молодого віку диференційний тип рефлексії «Системна рефлексія» виявляє значущий прямий взаємозв'язок зі шкалою «Робота над собою» ($r = 0,350, p \leq 0,05$), та значущий зворотній взаємозв'язок - зі шкалою «Знання власних психологічних ресурсів» ($r = -0,320, p \leq 0,05$). Таким чином, актуалізація здатності до самодістанціювання і погляду на себе з боку, яка дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, супроводжується підвищенням готовності до роботи над собою, розвитку в усіх сферах життя, але, у той же час, і збідненням уявлень щодо власних психологічних ресурсів. Це може бути пояснено тим, що системна рефлексія дозволяє окреслити нові шляхи розвитку особистості, поставити нові життєві завдання, які вимагають психологічних ресурсів, котрі на момент побудування перспективи залишаються незнаними для суб'єкта.

У цій групі також визначено значущий прямий взаємозв'язок зі шкалою «Вміння оновлювати власні ресурси» та диференційним типом рефлексії «Інтроекція» ($r = 0,378, p \leq 0,05$), який свідчить про те, зі зростанням

зосередженості на власному стані, власних переживаннях більш досконалим стає вміння оновлювати власні ресурси.

Проведене дослідження не є вичерпним у контексті означеної проблеми. Перспективним слід вважати продовження роботи у вибраному напрямку з метою встановлення взаємозв'язків психологічної ресурсності з іншими характеристиками рефлексивності особистості у осіб різного віку.

Список бібліографічних посилань

1.Иваницкий А. В. Психологический ресурс как интегральная характеристика личности.*Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 2-3. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=23894> (дата звернення : 11.02.2018).

2.Туровцев Н. В., Семенов И. Н. Рефлексивно-психологические ресурсы личностно-профессионального развития субъекта. Сборник материалов IX Международного симпозиума 17-18 октября 2013 г., Москва / Отв. ред. В.Е.Лепский. М.: «Когито-Центр», 2013. С.307 – 311.

3.Фризен М. А. Рефлексивность как ресурс проектирования саморазвития. *Современные исследования социальных проблем*(электронный научный журнал). 2015. №. 7. С. 422-440.

4.Воронова О. Концептуальні підходи до вивчення поняття рефлексії. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. №. 1. С. 114-122.

5.Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник. М.: Изд-во МГУ, 1990. 367 с.

6.Леонтьев Д. А., Лаптева Е. М, Осин Е. Н., Салихова А. Рефлексивные процессы и управление. Сб. материалов VII Междунар. симпозиума (Москва, 15-16 октября 2009 г.). М. : Когито-Центр, 2009. С. 145-150.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківський національний університет внутрішніх справ,, кандидат психологічних наук, доцент.

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І ПСИХОТЕРАПІЇ**

Матеріали VII Харківської науково-практичної психологічної конференції
(Харків, 2 березня 2018 р.)

Відповідальні за випуск – Н.В. Греса, Я.С.Посохова

Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки – Н.В. Греса, Я.С.Посохова

Підписано до друку 28.02.2018. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 8,2. Обл.-вид. арк. 5,9.
Тираж 100 прим.
Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідectwo суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.